

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Vodič kroz članak 6.
Europske konvencije
o ljudskim pravima

Pravo na pošteno suđenje
(kazneni aspekt)

Izdavači ili organizacije koje žele reproducirati ovaj dokument (ili njegov prijevod) u tisku ili *online* trebaju se javiti na publishing@echr.coe.int za daljnje upute.

Ovaj vodič pripremio je Odjel za istraživanje i knjižnicu Uprave Jurisconsulta, te on ne obvezuje Sud. Tekst je dovršen 31. prosinca 2013. godine i može podlijegati uredničkim izmjenama.

Dokument je dostupan za preuzimanje na www.echr.coe.int (Sudska praksa - Analiza sudske prakse – Vodiči kroz sudsku praksu).

Za ažuriranje ove publikacije pratite račun Suda na Twitteru <https://twitter.com/echrpublication>.

Za ovaj prijevod, koji se objavljuje u dogovoru s Vijećem Europe i Europskim sudom za ljudska prava, odgovoran je isključivo Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.

© Vijeće Europe/Europski sud za ljudska prava, 2014.

Sadržaj

BILJEŠKA ČITATELJIMA	6
I. PODRUČJE PRIMJENE: POJAM „OPTUŽBA ZA KAZNENO DJELO“	7
A. Opća načela	7
B. Primjena općih načela	8
1. <i>Stegovni postupak</i>	8
2. <i>Upravni, porezni, carinski, financijski i postupak iz prava tržišnog natjecanja</i>	9
3. <i>Politička pitanja</i>	10
4. <i>Prisilno udaljenje i izručenje</i>	10
5. <i>Različite faze kaznenog postupka, pratećih postupaka i naknadnih pravnih sredstava</i>	10
II. PRAVO NA PRISTUP SUDU	11
Ograničenja	11
1. <i>Parlamentarni imunitet</i>	11
2. <i>Postupovna pravila</i>	12
3. <i>Zahtjev za izvršenje prethodne odluke:</i>	12
4. <i>Druga ograničenja koja predstavljaju povredu prava na pristup sudu</i>	13
III. OPĆA JAMSTVA: INSTITUCIONALNI ZAHTEVI	13
A. Pojam “sud”	13
B. Zakonom ustanovljeni sud	14
C. Neovisnost i nepristranost	15
1. <i>Neovisni sud</i>	15
A. OPĆA NAČELA	15
B. KRITERIJI ZA OCJENU NEOVISNOSTI	15
i. <i>Način imenovanja članova tijela</i>	15
(ii) <i>Trajanje mandata članova tijela</i>	16
iii. <i>Jamstva protiv vanjskog pritiska</i>	16
(iv) <i>Dojam neovisnosti</i>	16
2. <i>NEPRISTRANI SUD</i>	16
A. KRITERIJI ZA OCJENU NEPRISTRANOSTI.....	16
(i) <i>Subjektivni pristup</i>	17
(ii) <i>Objektivni pristup</i>	17
B. SITUACIJE U KOJIMA SE MOŽE POJAVITI PITANJE NEPOSTOJANJA SUDSKE NEPRISTRANOSTI	18
(i) <i>Situacije funkcionalne prirode</i>	18
α. <i>Obnašanje različitih sudbenih funkcija</i>	18
β. <i>Hijerarhijske ili druge veze s drugim sudionikom u postupku</i>	19
(ii) <i>Situacije osobne prirode</i>	19
IV. OPĆA JAMSTVA: POSTUPOVNI ZAHTEVI	20
A. Poštenost	20
1. <i>Jednakost stranaka u postupku i kontradiktorni postupak</i>	20
A. <i>JEDNAKOST STRANAKA U POSTUPKU</i>	20
B. <i>KONTRADIKTORNI POSTUPAK</i>	21
2. <i>Obrazloženje sudskih odluka</i>	22
<i>OBRAZLOŽENJA ODLUKA KOJE SU DONIJELE POROTE</i>	22
3. <i>Pravo na šutnju i pravo da osoba ne inkriminira samu sebe</i>	23
A. <i>PRIZNANJE PRAVA I PODRUČJE PRIMJENE</i>	23
B. <i>OPSEG</i>	23
C. <i>RELATIVNO PRAVO</i>	24
4. <i>Uporaba dokaza koji su pribavljeni nezakonito ili povredom konvencijskih prava</i>	25
5. <i>Poticanje na kazneno djelo</i>	26
A. <i>OPĆA RAZMATRANJA</i>	26
B. <i>MATERIJALNI TEST POTICANJA</i>	26
C. <i>SUDSKO PREISPITIVANJE OBRANE „POTICANJE NA KAZNENO DJELO“</i>	28
6. <i>Odricanje od jamstava poštenog suđenja</i>	28
B. Javna rasprava	29

1. Načelo javnosti	29
2. Pravo na usmenu raspravu i prisutnost na suđenju	29
3. Žalbeni postupak	30
4. Iznimke od pravila javnosti	30
5. Javno izricanje presuda	31
C. Razumni rok	31
1. <i>Određivanje duljine trajanja postupka</i>	31
A. POČETNA TOČKA RAZDOBLJA KOJE TREBA UZETI U OBZIR	31
B. KRAJ RAZDOBLJA	32
2. <i>Ocjena razumnog roka</i>	32
A. NAČELA	32
B. KRITERIJI	32
3. <i>Nekoliko primjera</i>	34
A. RAZUMNI ROK JE PREKORAČEN	34
B. RAZUMNI ROK NIJE PREKORAČEN	34
V. KONKRETNA JAMSTVA	34
A. Predmnijeva nevinosti (članak 6. stavak 2.)	34
1. <i>Teret dokazivanja</i>	35
2. <i>Predmnijeva o činjenicama i o pravu</i>	35
3. <i>Područje primjene članka 6. stavka 2.</i>	35
A. KAZNENI POSTUPAK	35
B. NAKNADNI POSTUPAK	36
4. <i>Štetne izjave</i>	36
5. <i>Izjave pravosudnih tijela</i>	37
6. <i>Izjave javnih dužnosnika</i>	37
7. <i>Negativna medijska kampanja</i>	38
8. <i>Sankcije za nepružanje informacija</i>	38
B. Prava obrane (članak 6. stavak 3.)	38
1. <i>Obavijest o naravi i osnovi optužbe (članak 6. stavak 3.(a))</i>	39
A. OPĆENITO	39
B. INFORMACIJE O OPTUŽBI	39
C. PREKVALIFIKACIJA OPTUŽBE	40
D. „DETALJNO”	40
E. „BRZO”	40
F. „JEZIK”	41
2. <i>Priprema obrane (članak 6. stavak 3.(b))</i>	41
A. OPĆA RAZMATRANJA	41
B. ODGOVARAJUĆE VRIJEME	41
C. ODGOVARAJUĆE MOGUĆNOSTI	42
i Uvid u dokaze	42
ii Savjetovanje s odvjetnikom	43
3. <i>Pravo braniti se sam ili uz pomoć branitelja Članak 6. stavak 3.(c)</i>	43
A. PODRUČJE PRIMJENE	43
B. PRAVO BRANITI SE SAM	44
C. PRAVNA POMOĆ	45
D. BESPLATNA PRAVNA POMOĆ	45
E. PRAKTIČNA I UČINKOVITA PRAVNA POMOĆ	46
4. <i>Ispitivanje svjedoka (članak 6. stavak 3.(d))</i>	47
A. AUTONOMNO ZNAČENJA IZRAZA „SVJEDOK”	47
B. PRAVO ISPITATI ILI DATI ISPITATI SVJEDOKE	47
i Opća načela	47
ii Dužnost uložiti razumni napor za osiguranje prisutnosti svjedoka	48
iii Dužnost obrazlaganja odbijanja saslušanja svjedoka	48
iv Oslanjanje na iskaz svjedoka koji nije izveden pred sudom	48
v. Anonimni svjedoci	49
vi. Svjedoci u predmetima spolnog zlostavljanja	50
vii. Prednosti koje se nude svjedocima u zamjenu za njihove iskaze	50
viii. Dokaz po čuvenju	50
ix. Pravo na pozivanje svjedoke obrane	50

5. Prevođenje (članak 6. stavak 3.(e)).....	51
A. AKO OKRIVLJENIK „NE RAZUMIJE ILI NE GOVORI JEZIK KOJI SE RABI NA SUDU“	51
B. ZAŠTIĆENI ELEMENTI KAZNENOG POSTUPKA	51
C. „BESPLATNA“ POMOĆ.....	52
D. UVJETI PREVOĐENJA	52
E. POZITIVNE OBVEZE	52
VI. IZVANRITORIJALNI UČINAK ČLANKA 6.....	53
A. Očigledno uskraćivanje pravde	53
B „Stvarni rizik“: standard i teret dokazivanja	54
POPIS CITIRANIH PREDMETA.....	55

Bilješka čitateljima

Ovaj vodič jedan je u nizu vodiča kroz sudsku praksu koje je objavio Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu „Sud“, „Europski sud“ ili „Strasburški sud“) kako bi informirao pravne praktičare o najvažnijim presudama koje je donio Strasburški sud. U vodiču se analizira i sažima sudska praksa donesena temeljem članka 6 (kazneni aspekt) Europske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija“ ili „Europska konvencija“) do 31. prosinca 2013. godine. Čitatelji će u njemu naći ključna načela iz ovog područja kao i mjerodavne presedane.

Sudska je praksa citirana selektivno: radi se o vodećim, značajnim i/ili nedavnim presudama i odlukama.*

Presude Suda ne služe samo za odlučivanje u predmetima pred Sudom već i općenitije, za pojašnjenje, čuvanje i razvoj pravila koja proizlaze iz Konvencije, čime doprinose tome da države poštuju obveze koje su preuzele kao Ugovorne strane (*Irska protiv Ujedinjene Kraljevine*, 18. siječnja 1978., stavak 154., Serija A br. 25). Stoga je zadaća sustava ustanovljenog Konvencijom odlučivati, u općem interesu, o pitanjima javne politike, čime se podižu opći standardi zaštite ljudskih prava i širi poznavanje jurisprudencije iz područja ljudskih prava diljem zajednice država potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], br. 30078/06, stavak 89., ESLJP 2012).

* Citirana sudska praksa može biti na jednom ili oba službena jezika (engleskom ili francuskom) Suda i Europske komisija za ljudska prava. Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti zahtjeva koje su donijeli Vijeće ili Sud. Kratica “ (odl.)” znači da se citira odluka Suda a “[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem.

Članak 6. – Pravo na pošteno suđenje

1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.

2. Svatko optužen za kazneno djelo smatrat će se nevinim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom.

3. Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

- a) da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega;
- b) da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane;
- c) da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava platiti branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja, kad to nalažu interesi pravde;
- d) da ispituje ili dade ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe;
- e) besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.

I. Područje primjene: pojam „optužba za kazneno djelo“

Članak 6. stavak 1. Konvencije

„1. Radi utvrđivanja... u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da ... sud pravično ... ispita njegov slučaj.“

A. Opća načela

1. Pojam „optužba za kazneno djelo“ ima „autonomno“ značenje neovisno o razvrstavanjima u nacionalnim pravnim sustavima država članica (*Adolf protiv Austrije*, stavak 30).

2. Pojam „optužba“ treba tumačiti u smislu Konvencije. Stoga se može definirati kao „službena obavijest o navodu da je počinio kazneno djelo koju pojedincu daje nadležno tijelo“, a ta definicija odgovara i testu je li „situacija [osumnjičenog] značajno pogođena“ (*Deweer protiv Belgije*, stavci 42. i 46., te *Eckle protiv Njemačke*, stavak 73.). Sud je također utvrdio da je osoba u policijskom pritvoru koja je morala dati prisegu prije ispitivanja u svojstvu svjedoka već bila pod „optužbom za kazneno djelo“ te je imala pravo na šutnju (*Brusco protiv Francuske*, stavci 46.-50.).

3. Što se tiče autonomnog pojma „kazneno“, Konvencija se ne protivi koracima država članica koji vode prema „dekriminalizaciji“ nekog djela. Međutim, djela koja su nakon tako provedene dekriminalizacije razvrstana kao „prekršajna“, mogu ipak i dalje ulaziti u autonomni pojam „kaznenog“ djela iz Konvencije. Davanje slobode državama da dekriminaliziraju ta djela može dovesti do rezultata koji nisu u skladu s ciljevima i svrhom Konvencije (*Öztürk protiv Njemačke*, stavak 49.).

4. Polazna točka za ocjenu primjenjivosti kaznenog aspekta članka 6. Konvencije temelji se na kriterijima navedenima u predmetu *Engel i drugi protiv Nizozemske*, stavci 82.-83.:

1. razvrstavanje u domaćem pravu;
2. priroda djela;
3. težina zapriječene kazne koja bi mogla biti izrečena osobi o kojoj je riječ.

5. Prvi kriterij ima relativnu težinu i služi samo kao polazna točka. Ako domaće pravo djelo razvrsta kao kazneno, onda će to biti odlučujuće. U suprotnom, Sud će provjeriti što je u pozadini nacionalnog razvrstavanja i ispitati materijalnu stvarnost predmetnog postupka.

6. Pri ocjeni drugog kriterija, kojeg se smatra važnijim (*Jussila protiv Finske* [VV], stavak 38.), u obzir se mogu uzeti sljedeći čimbenici:

- odnosi li se predmetno pravno pravilo isključivo na određenu skupinu ili je općenito obvezujućeg karaktera (*Bendenoun protiv Francuske*, stavak 47.);
- je li postupak pokrenulo javno tijelo sa zakonskim ovlastima za prisilno izvršenje (*Benham protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 56.);
- je li svrha pravnog pravila kažnjavanje ili odvratanje od takvog ponašanja (*Öztürk protiv Njemačke*, stavak 53.; *Bendenoun protiv Francuske*, stavak 47.);
- ovisi li izricanje kazne o utvrđivanju krivnje (*Benham protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 56);
- kako su usporedivi postupci razvrstani u drugim državama članicama Vijeća Europe (*Öztürk protiv Njemačke*, stavak 53).

7. Treći se kriterij određuje u odnosu na gornju granicu zapriječene kazne propisanu mjerodavnim pravom (*Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 72.; *Demicoli protiv Malte*, stavak 34.).

8. Drugi i treći kriterij ustanovljeni u predmetu *Engel i drugi protiv Nizozemske* alternativni su i nisu nužno kumulativni. Da bi se smatralo kako je članak 6. primjenjiv, dovoljno je da se predmetno djelo po svojoj prirodi smatra „kaznenim“ iz gledišta Konvencije, ili da zbog tog djela osobi može biti izrečena kazna koja po svojoj prirodi i stupnju težine općenito pripada u „kaznenu“ sferu (*Lutz protiv Njemačke*, stavak 55.; *Öztürk protiv Njemačke*, stavak 54.). Činjenica da za djelo nije zapriječena kazna zatvora sama po sebi nije odlučujuća s obzirom da relativno manja težina kazne o kojoj je riječ ne može lišiti djelo njegovog inherentno kaznenog karaktera (*ibid.*, stavak 53.; *Nicoleta Gheorghe protiv Rumunjske*, stavak 26.).

Međutim, kumulativni se pristup može primijeniti kad zasebna analiza svakog pojedinog kriterija ne omogućuje izvođenje jasnog zaključka o postojanju optužbe za kazneno djelo (*Bendenoun protiv Francuske*, stavak 47.).

9. Pri uporabi pojmova „optužba za kazneno djelo“ i „optužen za kazneno djelo“ tri se stavka članka 6. odnose na identične situacije. Stoga će test primjenjivosti kaznenog aspekta članka 6. biti istovjetan za sva tri stavka.

B. Primjena općih načela

1. Stegovni postupak

10. Djela protiv vojne stege za koja je zapriječena kazna upućivanja u stegovnu jedinicu u trajanju od nekoliko mjeseci ulaze u područje primjene kaznenog aspekta članka 6. Konvencije (*Engel i drugi protiv Nizozemske*, stavak 85.). S druge strane, za strogi pritvor u trajanju od dva dana smatralo se da je bio suviše kratak da bi ušao u „kaznenu“ sferu (*ibid.*).

11. U pogledu strukovnog stegovnog postupka, to pitanje ostaje otvoreno s obzirom da je Sud smatrao nepotrebnim presuditi o toj stvari, nakon što je zaključio da taj postupak pripada građanskoj sferi (*Albert i Le Compte protiv Belgije*, stavak 30.). U predmetu u kojem se radilo o stegovnom postupku čiji je rezultat bio prisilno umirovljenje državnog službenika, Sud je utvrdio kako takav postupak nije bio „kazneni“ u smislu članka 6. utoliko što su domaće vlasti uspjele zadržati svoju odluku u isključivo upravnoj sferi (*Mouillet protiv Francuske* (odl.)). Također je iz kaznenog aspekta članka 6. isključio spor u kojemu se radilo o otpuštanju vojnog časnika zbog povreda stege (*Suküt protiv Turske* (odl.)).

112. Iako „dovoljno uzima u obzir“ zatvorski kontekst i poseban zatvorski stegovni režim, članak 6. može se primjenjivati na djela protiv zatvorske stege zbog prirode optužbe, te naravi i stupnja strogosti kazni (pritvor od četrdeset odnosno sedam dodanih dana u predmetu *Ezeh i Connors protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 82; obratno, vidi *Štitić protiv Hrvatske*, stavci 51.-63.). Međutim, postupci koji se odnose na zatvorski sustav kao takav u načelu ne ulaze u područje primjene kaznenog aspekta članka 6. (*Boulois protiv Luksemburga* [VV], stavak 85.). Tako se, na primjer, smještaj zatvorenika u jedinicu visokog nadzora ne odnosi na optužbu za kazneno djelo; pristup sudu u svrhu osporavanja takve mjere te ograničenja koja bi je mogla pratiti treba ispitati na temelju građanskog aspekta članka 6. stavka 1. (*Enea protiv Italije* [VV], stavak 98.).

13. Smatra se da su mjere koje je sud naredio na temelju pravila koja se odnose na remećenje reda u postupku pred sudom (nepoštovanje suda) izvan domašaja članka 6. jer sličje izvršavanju stegovnih ovlasti (*Ravnsborg protiv Švedske*, stavak 34.; *Putz protiv Austrije*, stavci 33.-37.). Međutim, priroda i težina kazne mogu članak 6. učiniti primjenjivim na osudu zbog nepoštovanja suda, djelo koje je u domaćem pravu razvrstano kao kazneno djelo (*Kyprianou protiv Cipra* [VV], stavci 61.-64., za koje je izrečena kazna od pet dana zatvora).

14. Što se tiče nepoštovanja parlamenta, Sud s jedne strane razlikuje ovlasti zakonodavca da uređuje vlastite postupke zbog povrede povlastica koje se primjenjuju na zastupnike te s druge strane proširene nadležnosti za kažnjavanje osoba koje nisu zastupnici za djela koja su se dogodila negdje drugdje. Prvo se može smatrati stegovnim po svojoj prirodi, dok Sud drugo smatra kaznenim, uzimajući u obzir opću primjenu i težinu zapriječene kazne (kazna zatvora do šezdeset dana i novčana kazna u predmetu *Demicoli protiv Malte*, stavak 32.).

2. Upravni, porezni, carinski, financijski i postupak iz prava tržišnog natjecanja

15. Sljedeća prekršajna djela mogu ulaziti u opseg kaznenog vida članka 6.:

- cestovna prometna djela za koja je zapriječena novčana kazna ili ograničenja vožnje poput kaznenih bodova ili oduzimanja vozačke dozvole (*Lutz protiv Njemačke*, stavak 182.; *Schmautzer protiv Austrije*; *Malige protiv Francuske*);
- lakša djela protiv javnog reda i mira (*Lauko protiv Slovačke*; *Nicoleta Gheorghe protiv Rumunjske*, stavci 25.-26.);
- djela protiv zakonodavstva iz područja socijalnog osiguranja (*Hüseysin Turan protiv Turske*, stavci 18.-21. zbog neprijavlivanja zapošljavanja, bez obzira na blagu izrečenu novčanu kaznu);
- prekršajno djelo promicanja i širenja materijala koji promiče etničku mržnju za koje je zapriječena kazna upravnog upozorenja i oduzimanja predmetnog materijala (*Balsytė-Lideikienė protiv Litve*, stavak 61.).

26. Utvrđeno je da se članak 6. primjenjuje na postupke nametanja prireza na temelju sljedećih elemenata:

- zakon koji propisuje kazne odnosio se na sve građane u njihovom svojstvu poreznih obveznika;
- svrha prireza nije bila naknada novčane štete već u osnovi kazna u svrhu odvraćanja od ponavljanja djela;
- prirez je nametnut na temelju općeg pravila čija svrha je bila i odvraćanje i kažnjavanje;
- prirez je bio znatan (*Bendenoun protiv Francuske*; nasuprot tome, vidi kamatu za zakašnjelo plaćanje u predmetu *Mieg de Boofzheim protiv Francuske* (odl.)).

Kaznena priroda djela može biti dovoljna za primjenu članka 6. , bez obzira na niski iznos prireza (10% ponovno procijenjene porezne obveze u predmetu *Jussila protiv Finske* [VV], stavak 38.).

37. Utvrđeno je da se članak 6. u svom kaznenom vidu primjenjuje na carinsko pravo (*Salabiaku protiv Francuske*), na kazne koje je izrekao sud nadležan za proračunska i financijska pitanja (*Guisset protiv Francuske*) te na određene upravne vlasti s ovlastima u području ekonomskog i financijskog prava te prava tržišnog natjecanja (*Lilly France S.A. protiv Francuske* (odl.); *Dubus S.A. protiv Francuske*; *A. Menarini Diagnostics S.r.l. protiv Italije*).

3. Politička pitanja

18. Utvrđeno da se članak 6. u svom kaznenom vidu ne primjenjuje na postupke vezane uz izborne sankcije (*Pierre-Bloch protiv Francuske*, stavci 53.-60.); raspuštanje političkih stranaka (*Refah Partisi (Stranka socijalne skrbi) i drugi protiv Turske* (odl.)); parlamentarna istražna povjerenstva (*Montera protiv Italije* (odl.)) te na postupke opoziva protiv predsjednika države zbog teškog kršenja Ustava (*Paksas protiv Litve*[VV], stavci 66.-67.).

19. U odnosu na postupak lustracije, Sud je smatrao kako prevladavanje aspekata s kaznenim konotacijama (priroda djela - neistinita izjava o lustraciji - te priroda i težina kazne - zabrana bavljenjem određenim zanimanjima kroz duže vrijeme) može taj postupak dovesti unutar domašaja kaznenog vida članka 6. Konvencije (*Matyjek protiv Poljske* (odl.)); suprotno tome, vidi *Sidabras i Džiautas protiv Litve* (odl.)).

4. Prisilno udaljenje i izručenje

20. Postupak za prisilno udaljenje stranaca ne ulazi u kazneni vid članka 6., bez obzira na to što se može staviti u kontekst kaznenog postupka (*Maaouia protiv Francuske* [VV], stavak 39.). Isti isključujući pristup primjenjuje se i na postupak izručenja (*Peñafiel Salgado protiv Španjolske* (odl.)) te na postupak u vezi s europskim uhiđenim nalogom (*Monedero Angora protiv Španjolske* (odl.)).

214. S druge strane, međutim, zamjena zatvorske kazne prisilnim udaljenjem i isključenjem iz nacionalnog državnog područja na deset godina može se smatrati kaznom na istoj osnovi poput one izrečene u vrijeme prve osuđujuće odluke (*Gurguchiani protiv Španjolske*, stavci 40. i 47.-48.).

5. Različite faze kaznenog postupka, pratećih postupaka i naknadnih pravnih sredstava

22. Mjere donesene radi sprječavanja nereda ili zločina nisu obuhvaćene jamstvima iz članka 6. (*Raimondo protiv Italije*, stavak 43. za posebni nadzor koji obavlja policija; *R. protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.) za upozorenje koje policija daje maloljetniku koji je počinio nedolične napade na djevojke iz njegove škole).

23. Što se tiče faze prije suđenja (izvidi i istraživanje; istraga), Sud kazneni postupak razmatra kao cjelinu. Stoga neki zahtjevi iz članka 6. poput razumnog roka ili prava na obranu mogu biti relevantni i u ovoj fazi postupka jer će poštenost suđenja vjerojatno biti ozbiljno narušena nepoštovanjem tih zahtjeva već na početku (*Imbrioscia protiv Švicarske*, stavak 36.). Iako suci istrage ne odlučuju o „optužbi za kazneno djelo“, koraci koje oni poduzmu imaju izravan utjecaj na vođenje i poštenost naknadnog postupka, uključujući i samo suđenje. Prema tome, može se smatrati da je članak 6. stavak 1. primjenjiv na istražni postupak koji provodi sudac istrage, iako se neka postupovna jamstva previđena člankom 6. stavkom 1. možda ne primjenjuju (*Vera Fernández-Huidobro protiv Španjolske*, stavci 108.-114.).

24. Članak 6. stavak 1. primjenjuje se na cijeli postupak za odlučivanje o bilo kojoj „optužbi za kazneno djelo“, uključujući postupak izricanja kazne (primjerice, u postupku konfiskacije u kojem nacionalni sudovi mogu procijeniti koji iznos treba biti određen u nalogu za oduzimanje, u predmetu *Phillips protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 39.). Članak 6. u svom se kaznenom aspektu također može primijeniti na postupak čiji je ishod rušenje kuće izgrađene bez građevinske dozvole jer se

rušenje može smatrati „kaznom“ (*Hamer protiv Belgije*, stavak 60.). Međutim, ne primjenjuje se na postupak usklađivanja prve kazne s povoljnijim odredbama novog Kaznenog zakona (*Nurmagomedov protiv Rusije*, stavak 50.).

25. Postupci koji se odnose na izvršenje kazni - kao što su postupak za davanje oprosta (*Montcornet de Caumont protiv Francuske* (odl.)), postupak za uvjetni otpust (*A. protiv Austrije* odluka Komisije), postupak za transfer na temelju Konvencije o transferu osuđenih osoba (*Szabó protiv Švedske* (odl.)), no za drugačiju odluku vidi *Buijen protiv Njemačke*, stavci 40.-45., s obzirom na osobite okolnosti predmeta) – te postupak egzekviture koji se odnosi na izvršenje naloga za oduzimanje koji je donio strani sud (*Saccoccia protiv Austrije* (odl.)) ne ulaze u opseg kaznenog vida članka 6.

26. U načelu, mjere oduzimanja koje su na štetu prava vlasništva trećih strana, kada se njima ne prijeti kaznenim postupkom ne predstavljaju „odlučivanje o optužbi za kazneno djelo“ (oduzimanje zrakoplova u predmetu *Air Canada protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 54.; oduzimanje zlatnika u predmetu *AGOSI protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 65.-66.). Takve mjere umjesto toga ulaze u građanski vid članka 6. (*Silickienė protiv Litve*, stavci 45.-46.).

27. Jamstva iz članka 6. u načelu se primjenjuju na žalbe o pravnim pitanjima (*Meftah i drugi protiv Francuske* [VV], stavak 40.) te na postupak pred ustavnim sudom (*Gast i Popp protiv Njemačke*, stavci 65.-66.; *Caldas Ramírez de Arrellano protiv Španjolske* (odl.)), kada je takav postupak daljnja faza relevantnog kaznenog postupka a njegov rezultat može biti odlučujući za osuđene osobe.

28. Naposljetku, članak 6. ne primjenjuje se na obnovu postupka jer osoba čija je osuda postala pravomoćna i koja traži obnovu postupka nije „optužena za kazneno djelo“ u smislu tog članka (*Fischer protiv Austrije* (odl.)). Samo se novi postupak, nakon što bude odobren zahtjev za obnovu postupka, može smatrati vezanim uz odlučivanje o optužbi za kazneno djelo (*Löffler protiv Austrije*, stavci 18.-19.). Isto tako, članak 6. ne primjenjuje se na zahtjev za obnovu kaznenog postupka nakon što je Sud utvrdio povredu (*Öcalan protiv Turske* (odl.)). Međutim, postupak preispitivanja presude u sklopu nadzora čiji je rezultat preinačenje pravomoćne presude ulazi u kazneni vid članka 6. (*Vanyan protiv Rusije*, stavak 58.).

II. Pravo na pristup sudu

Članak 6. stavak 1. Konvencije

... „ 1. u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da ... zakonom ustanovljeni ... sud pravično ... ispita njegov slučaj.“

29. „Pravo na sud“ nije ništa više apsolutno u kaznenim nego u građanskim stvarima. Podložno je i ograničenjima koja se podrazumijevaju (*Deweer protiv Belgije*, stavak 49.; također vidi *Kart protiv Turske* [VV], stavak 67.).

50. Međutim, ta ograničenja ne smiju sputavati ostvarivanje prava na takav način ili u tolikoj mjeri da naruše sama bit prava. Ona moraju težiti legitimnom cilju te mora postajati razumna razmjernost između upotrijebljenih sredstava i cilja kojem se teži (*Guérin protiv Francuske* [VV], stavak 37. i *Omar protiv Francuske* [VV], stavak 34., koji navode upućivanja na građanske predmete).

Ograničenja

61. Ograničenja prava na pristup sudu mogu proizlaziti iz slijedećeg:

1. Parlamentarni imunitet

32. Jamstva koja proizlaze iz obje vrste parlamentarnog imuniteta (neodgovornost i nepovredivost) služe istoj svrsi - osiguranju neovisnosti parlamenta u obavljanju svojeg zadatka.

Nema dvojbe kako nepovredivost pomaže ostvariti potpunu neovisnost parlamenta tako što sprječava svaku mogućnost politički motiviranog kaznenog postupka i time oporbu štiti od pritiska ili zlouporabe većine (*Kart protiv Turske* [VV], stavak 90., u kojemu se upućuje na građanske predmete). Nadalje, pokretanje postupka protiv zastupnika u parlamentu može utjecati na sam rad skupštine kojoj pripadaju i poremetiti rad parlamenta. Stoga se može smatrati kako ovaj sustav imuniteta koji predstavlja iznimku od redovnog prava teži legitimnom cilju (*ibid.*, stavak 91.).

73. Međutim, zaključci o spojivosti ovog utvrđivanja legitimnosti parlamentarnog imuniteta s Konvencijom ne mogu se izvesti bez razmatranja okolnosti konkretnog predmeta. Mora se utvrditi ograničava li parlamentarni imunitet pravo na pristup sudu na način koji narušava samu bit tog prava. Kad se preispituje razmjernost takve mjere treba uzeti u obzir pravičnu ravnotežu koja se mora postići između općeg interesa za očuvanjem integriteta parlamenta i pojedinačnog interesa podnositelja zahtjeva za ukidanje njegovog zastupničkog imuniteta kako bi mogao pred sudom odgovoriti na optužbe da je počinio kazneno djelo. Pri ispitivanju pitanja razmjernosti, Sud mora obratiti posebnu pažnju na opseg imuniteta u predmetu koji je pred njime (*ibid.*, stavci 92.-93.). Što manje zaštitna mjera služi očuvanju integriteta Parlamenta to uvjerljivije mora biti njezino opravdanje (*ibid.*, stavak 95.). Tako je, primjerice, Sud smatrao kako time što se zastupnik u parlamentu nije mogao odreći svog imuniteta nije bilo povrijeđeno njegovo pravo na pristup sudu s obzirom da je imunitet samo privremena postupovna prepreka za kazneni postupak, ograničena trajanjem njegova mandata u parlamentu (*ibid.*, stavci 111.-113.).

2. Postupovna pravila

34. To su, na primjer, uvjeti za dopuštenost žalbe.

85. Međutim, iako pravo na žalbu može naravno biti podložno uvjetima propisanim zakonom, sud pri primjeni postupovnih pravila mora izbjegavati prekomjerni formalizam protivan poštenosti postupka (*Walchli protiv Francuske*, stavak 29.). Posebno stroga primjena nekog postupovnog pravila ponekad može ugroziti samu bit prava na pristup sudu (*Labergère protiv Francuske*, stavak 23.), osobito s obzirom na važnost žalbe i onoga što se dovodi u pitanje u postupku za podnositelja zahtjeva koji je osuđen na dugu zatvorsku kaznu (*ibid.*, stavak 20.).

96. Pravo na pristup sudu također je bitno narušeno kad postoji neka postupovna nepravilnost, primjerice kad službena osoba državnog odvjetništva nadležna za provjeru dopuštenosti žalbi na novčane kazne ili zahtjeva za izuzeća postupi *ultra vires*, sama odluči o osnovanosti žalbe te time podnositelje liši prilike da o „optužbi“ o kojoj je riječ odluči sudac zajednice (*Josseume protiv Francuske*, stavak 32.).

107. Isto vrijedi i kad podnositelj zahtjeva, zato što je na temelju odluke kojom je žalba utvrđena nedopuštenom na pogrešnoj osnovi zadržan polog u iznosu standardne novčane kazne, čime se kazna smatrala plaćenom te je kazneni progon stoga obustavljen, više nije mogao, nakon što je platio novčanu kaznu, prometni prekršaj za koji je bio optužen osporiti pred „sudom“ (*Célice protiv Francuske*, stavak 34.).

118. Još jedan primjer: podnositelj zahtjeva pretrpio je prekomjerno ograničenje svog prava na pristup sudu kad je utvrđeno da je njegov izvanredni pravni lijek nedopušten zbog nepoštovanja zakonskih rokova pri čemu je to nepoštivanje bilo rezultat neispravnog načina na koji su vlasti ispunile svoju obvezu dostavljanja odluke nižeg sudu podnositelju zahtjeva koji je bio u pritvoru i stoga ga se nije moglo locirati (*Davran protiv Turske*, stavci 40.-47.).

3. Zahtjev za izvršenje prethodne odluke:

39. Što se tiče automatske nedopuštenosti izvanrednih pravnih lijekova koje su podnijeli žalitelji koji se nisu prijavili u pritvor iako su izdani nalozi za njihovo uhićenje:

- kad je utvrđeno da je izvanredni pravni lijek nedopušten na osnovi povezanoj s bijegom podnositelja zahtjeva, radi se o nerazmjernoj sankciji, s obzirom na značaj prava na obranu i načela vladavine prava u demokratskom društvu (*Poitrinol protiv Francuske*, stavak 38.; *Guérin protiv Francuske*, stavak 45.; *Omar protiv Francuske*, stavak 42.).

- kad je utvrđeno da je izvanredni pravni lijek nedopušten isključivo zato što se žalitelj nije prijavio u pritvor u skladu sa sudskom odlukom koju pobija u žalbi, tom se odlukom žalitelja prisiljava da se unaprijed podvrgne lišavanju slobode na temelju pobijane odluke, iako se ta odluka ne može smatrati pravomoćnom dok se ne donese odluka o žalbi ili dok ne istekne rok za podnošenje žalbe. To na žalitelja stavlja nerazmjeran teret čime se narušava poštena ravnoteža koju treba postići između, s jedne strane, legitimnih interesa za osiguranje izvršenja sudskih odluka i, s druge strane, prava na pristup kasacijskom sudu te ostvarivanja prava na obranu (*ibid*, stavci 40.-41.; *Guérin protiv Francuske*, stavak 43.).

120. Isto se primjenjuje i kad je pravo na podnošenje žalbe o pravnim pitanjima izgubljeno zbog nepoštovanja obveze prijave u pritvor (*Khalfaoui protiv Francuske*, stavak 46.; *Papon protiv Francuske (br.2)*, stavak 100.).

131. Međutim, kad se zahtijeva uplata pologa prije žalbe na novčanu kaznu za prebrzu vožnju - pri čemu je cilj ovog zahtjeva sprječavanje odugovlačećih žalbi u području cestovnih prometnih prekršaja – to može predstavljati legitimno i razmjerno ograničenje prava na pristup sudu (*Schneider protiv Francuske* (odl.)).

14. Druga ograničenja koja predstavljaju povredu prava na pristup sudu

42. Ona se mogu javiti, primjerice, kad vlasti uvjere optuženu osobu da povuče žalbu na temelju lažnog obećanja o oslobođenju od kazne koju je izrekao prvostupanjski sud (*Marpa Zeeland B.V. i Metal Welding B.V. protiv Nizozemske*, stavci 46.-51.); ili kad je žalbeni sud propustio optuženu osobu obavijestiti o novom roku za podnošenje izvanrednog pravnog lijeka nakon što mu je branitelj dodijeljen po službenoj dužnosti odbio pomoći (*Kulikowski protiv Poljske*, stavak 70.).

III. Opća jamstva: institucionalni zahtjevi

Članak 6. stavak 1. Konvencije

„1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud ... ispita njegov slučaj.“

A. Pojam “sud”

153. Stegovno ili upravo tijelo može imati značajke „suda“ u autonomnom smislu članka 6. čak i kad se ne naziva „sudom“ u domaćem sustavu. U praksi Suda, sud u materijalnom smislu riječi obilježava njegova sudbena funkcija, odnosno to što odlučuje o stvarima iz svoje nadležnosti na temelju pravnih pravila i nakon postupka provedenog na propisan način. On mora zadovoljiti i niz daljnjih pretpostavki - neovisnost, posebice u odnosu na izvršnu vlast; nepristranost; trajanje mandata njegovih članova; jamstva koja proizlaze iz postupka pred njim - od kojih se nekoliko pojavljuje u tekstu samog članka 6. stavka 1. (vidi *Belilos protiv Švicarske*, stavak 64.; *Coëme i drugi protiv Belgije*, stavak 99.; *Richert protiv Poljske*, stavak 43.).

164. Nadležnost upravnih tijela za kazneni progon i kažnjavanje manjih „kaznenih djela nije u suprotnosti s Konvencijom pod uvjetom da dotična osoba može svaku odluku koju su ta tijela donijela protiv nje pobijati pred sudom koji nudi jamstva iz članka 6. (*Öztürk protiv Njemačke*, stavak 56.; *A. Menarini Diagnostics S.R.L. protiv Italije*). Stoga odluke koje donesu upravna tijela koja ne zadovoljavaju pretpostavke iz članka 6. stavka 1. Konvencije mora naknadno preispitati „sudbeno tijelo koje ima punu nadležnost“. Definiirajuće značajke takvog tijela uključuju ovlast ukidanja odluke nižeg tijela u svakom pogledu, i s obzirom na činjenična i na pravna pitanja (*ibid*, stavak 59.:

Schmautzer protiv Austrije, stavak 36.; *Gradinger protiv Austrije*, stavak 44.): primjerice, upravni sudovi koji provode sudsko preispitivanje koje premašuje „formalno“ preispitivanje zakonitosti i uključuje detaljnu analizu prikladnosti i razmjernosti kazne koju je izreklo upravno tijelo (vidi *A. Menarini Diagnostics S.R.L. protiv Italije*, stavci 63.-67., u odnosu na novčanu kaznu koju je izreklo neovisno regulatorno tijelo nadležno za tržišno natjecanje). Slično tome, sudsko preispitivanje može zadovoljiti uvjete iz članka 6. čak i ako sam zakon određuje kazne u skladu s težinom djela (vidi *Malige protiv Francuske*, stavci 46.-51., u odnosu na odbitak bodova iz vozačke dozvole).

175. Ovlast donošenja obvezujuće odluke koju ne može izmijeniti tijelo koje nije sudbeno sadržana je u samom pojmu „sud“ (*Findlay protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 77.).

B. Zakonom ustanovljeni sud

186. Na temelju članka 6. stavka 1. Konvencije, sud uvijek mora biti „ustanovljen zakonom“. Taj izraz odražava načelo vladavine prava koje je svojstveno sustavu zaštite utemeljenom Konvencijom i njezinim protokolima (vidi, primjerice, *Jorgic protiv Njemačke*, stavak 64.; *Richert protiv Poljske*, stavak 41.). Štoviše, tijelo koje nije ustanovljeno u skladu sa zakonom bilo bi lišeno legitimnosti potrebne u demokratskom društvu za postupanje po pojedinačnim prigovorima (*Lavents protiv Latvije*, stavak 114.; *Gorgiladze protiv Gruzije*, stavak 67.; *Kontalexis protiv Grčke*, stavak 38.).

197. „Zakon“ u smislu članka 6. stavka 1. obuhvaća osobito zakonske akte o osnivanju i nadležnosti sudbenih tijela (*Lavents protiv Latvije*, stavak 114.; *Richert protiv Poljske*, stavak 41., *Jorgic protiv Njemačke*, stavak 64.), ali i sve druge odredbe domaćeg prava koje, ako se prekrše, čine sudjelovanje jednog ili više sudaca u ispitivanju predmeta nezakonitim (*Pandjigidze i drugi protiv Gruzije*, stavak 104.; *Gorgiladze protiv Gruzije*, stavak 68.). Izraz „ustanovljen zakonom“ ne obuhvaća samo pravni temelj za samo postojanje suda već i zahtjev da sud poštuje određena pravila koja uređuju njegov rad (*ibid.*) te sastav sudskog vijeća u svakom predmetu (*Posokhov protiv Rusije*, stavak 39.; *Fatullayev protiv Azerbajdžana*, stavak 144.; *Kontalexis protiv Grčke*, stavak 42.).

208. U skladu s time, ako sud nije nadležan suditi tuženiku u skladu s važećim odredbama domaćeg prava, on nije „ustanovljen zakonom“ u smislu članka 6. stavka 1. (*Richert protiv Poljske*, stavak 41.; *Jorgic protiv Njemačke*, stavak 64.).

49. Cilj izraza „ustanovljen zakonom“ u članku 6. „jest osigurati da sudska organizacija u demokratskom društvu ne ovisi o odluci izvršne vlasti, već da bude uređena zakonom koji donosi parlament“ (*Richert protiv Poljske*, stavak 42.; *Coëme i drugi protiv Belgije*, stavak 98.). Niti u zemljama u kojima su zakoni kodificirani organizacija sudskog sustava ne može biti prepuštena diskrecionoj odluci sudbenih tijela, iako to ne znači da sudovi nemaju određenu slobodu tumačiti mjerodavno domaće zakonodavstvo (*ibid.*; *Gorgiladze protiv Gruzije*, stavak 69.).

210. U načelu, kad sud prekrši domaće zakonske odredbe o ustanovljenju i nadležnosti sudbenih tijela to dovodi do povrede članka 6. stavka 1. Sud je stoga nadležan ispitati jesu li se u tom pogledu poštovali nacionalni zakoni. Međutim, s obzirom na opće načelo prema kojem u prvom redu sami nacionalni sudovi tumače odredbe domaćeg prava, Sud ne može dovoditi u pitanje njihovo tumačenje osim kad dođe do očitog kršenja domaćeg prava (vidi, *mutatis mutandis*, *Coëme i drugi protiv Belgije*, stavak 98. *in fine*; *Lavents protiv Latvije*, stavak 114.). Stoga je zadaća Suda ograničena na ispitivanje je li postojala razumna osnova da se vlasti oglase nadležnima (vidi, među ostalim, *Jorgic protiv Njemačke*, stavak 65.).

221. Primjeri u kojima je Sud utvrdio kako predmetno tijelo nije bilo „zakonom ustanovljeni sud“:

- kasacijski sud koji je sudio suoptuženicima, osim ministara, za djela povezana s onima za kojima se sudilo ministrima, jer pravilo o povezanosti nije bilo određeno zakonom (*Coëme i drugi protiv Belgije*, stavci 107.-108.);
- sud koji se sastojao od dva suca porotnika izabrana za članove sudskog vijeća u određenom predmetu u suprotnosti sa zakonskim zahtjevom nasumičnog odabira i gornjoj vremenskoj granici obnašanja te dužnosti od dva tjedna godišnje (*Posokhov protiv Rusije*, stavak 43.);

- sud sastavljen od sudaca porotnika koji su nastavili odlučivati o predmetima u skladu s utvrđenom tradicijom iako je zakon o sucima porotnicima ukinut i novi zakon nije donesen (*Pandjikidze i drugi protiv Gruzije*, stavci 108.-111.);
- sud čiji sastav nije bio u skladu sa zakonom s obzirom da su dva suca bila temeljem zakona izuzeta od suđenja u predmetu (*Lavents protiv Latvije*, stavak 115.).

232. Sud je utvrdio da je sud „zakonom ustanovljen“ u sljedećim predmetima:

- njemački sud koji je sudio osobi za djela genocida počinjena u Bosni (*Jorgic protiv Njemačke*, stavci 66.-71.);
- posebni sud ustanovljen za suđenje za korupciju i organizirani kriminal (*Fruni protiv Slovačke*, stavak 140.).

C. Neovisnost i nepristranost

243. Pravo na pošteno suđenje iz članka 6. stavka 1. zahtjeva da predmet sasluša „neovisni i nepristrani sud“ ustanovljen zakonom. Postoji čvrsta veza između pojmova neovisnosti i objektivne nepristranosti. Iz tog razloga Sud obično razmatra obje pretpostavke zajedno (*Findlay protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 73.).

Načela koja su primjenjiva pri određivanju može li se „sud“ smatrati „neovisnim i nepristranim“ primjenjuju se u jednakoj mjeri na profesionalne suce, suce porotnike i članove porote (*Holm protiv Švedske*, stavak 30.).

1. Neovisni sud

a. Opća načela

254. Članak 6. stavak 1. Konvencije zahtijeva neovisnost od ostalih grana vlasti - to jest, izvršne i zakonodavne - te i od stranaka (*Ninn-Hansen protiv Danske* (odl.)).

265. Iako ideja diobe vlasti između političkih tijela vlade i sudstva ima sve veću važnost u praksi Suda, niti članak 6. niti bilo koja druga odredba Konvencije od država ne traži pridržavanje bilo kakvih teorijskih ustavnih pojmova u vezi dopuštenih granica za interakciju vlasti. Pitanje je uvijek jesu li u određenom predmetu ispunjene pretpostavke Konvencije (*Henryk Urban i Ryszard Urban protiv Poljske*, stavak 46.).

b. Kriteriji za ocjenu neovisnosti

276. Pri utvrđivanju može li se tijelo smatrati „neovisnim“, Sud je u obzir uzimao sljedeće kriterije (*Findlay protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 73.):

- i. način imenovanja njegovih članova i
- ii. trajanje njihovih mandata;
- iii. postojanje jamstava protiv vanjskih pritisaka;
- iv. odaje li tijelo dojam neovisnosti.

i. Način imenovanja članova tijela

287. Samo to što suce imenuje parlament ne može se smatrati dovoljnim razlogom za dvojbu o njihovoj neovisnosti (*Filippini protiv San Marina* (odl.)); *Ninn-Hansen protiv Danske* (odl.))

58. Slično tome, izvršna vlast smije imenovati suce, pod uvjetom da imenovani nisu pod utjecajem ili pritiskom za vrijeme izvršavanja svoje sudbene uloge (*Henryk Urban i Ryszard Urban protiv Poljske*, stavak 49.; *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 79.).

59. Iako dodjela predmeta u rad određenom sucu ili sudu ulazi u slobodnu procjenu koju domaće vlasti imaju u takvim stvarima, Sud se mora uvjeriti da je to bilo u skladu s člankom 6 stavkom 1. te posebice s njegovim pretpostavkama neovisnosti i nepristranosti (*Moiseyev protiv Rusije*, stavak 176.).

(ii) Trajanje mandata članova tijela

290. Nije propisano obvezatno najkraće trajanja mandata. Nesmjernjivost sudaca za vrijeme njihova mandata općenito se mora smatrati posljedicom njihove neovisnosti. Međutim, to što njihova nesmjernjivost nije formalno priznata zakonom samo po sebi ne podrazumijeva nepostojanje neovisnosti ako je priznata u praksi te ako postoje druga nužna jamstva (*Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 80.).

iii. Jamstva protiv vanjskog pritiska

301. Sudska neovisnost zahtijeva da pojedini suci nisu izloženi neopravdanom utjecaju izvan sudstva, kao i unutar njega. Unutarnja neovisnost sudstva zahtijeva da nisu izloženi uputama i pritiscima drugih sudaca ili osoba s upravnim odgovornostima na sudu, poput predsjednika suda ili predsjednika odjela na sudu. Nepostojanje dostatne zaštite koja osigurava neovisnost sudaca unutar sudstva, posebice *vis-à-vis* njihovih nadređenih, može Sud navesti na zaključak da se za dvojbe podnositelja zahtjeva o neovisnosti i nepristranosti suda može reći kako su objektivno opravdane (*Parlov-Tkalcic protiv Hrvatske*, stavak 86.; *Daktaras protiv Litve*, stavak 36.; *Moiseyev protiv Rusije*, stavak 184.).

(iv) Dojam neovisnosti

312. Dojam također može biti važan za utvrđivanje može li se sud smatrati „neovisnim“ kako propisuje članak 6. stavak 1. Ono o čemu se ovdje radi je povjerenje koje sudovi u demokratskom društvu moraju poticati u javnosti i prije svega, što se tiče kaznenog postupka, kod optuženika (*Şahiner protiv Turske*, stavak 44.).

323. Pri odlučivanju postoji li opravdan razlog za strah da pojedini sud nije neovisan ili nepristran, stajalište optuženika važno je, no ne i odlučujuće. No odlučujuće je mogu li se njegove dvojbe smatrati objektivno opravdanima (*Incal protiv Turske*, stavak 71.). Nema problema u pogledu neovisnosti kad Sud smatra da „objektivni promatrač“ ne bi imao razloga za takvu zabrinutost u okolnostima tog predmeta (*Clarke protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.)).

334. Kad su članovi suda osobe koje su u podređenom položaju u pogledu dužnosti i organizacije službe *vis-à-vis* jedne od stranaka, optuženik može imati opravdanu dvojbu o neovisnosti tih osoba (*Şahiner protiv Turske*, stavak 45.).

2. Nepristrani sud

345. Članak 6. stavak 1. Konvencije zahtijeva da sud koji ulazi u njegov domašaj bude „nepristran“. Nepristranost u pravilu označava nepostojanje predrasuda ili pristranosti te se njihovo postojanje ili nepostojanje može ispitati na razne načine (*Kyprianou protiv Cipra* [VV], stavak 118.; *Micallef protiv Malte*[VV], stavak 93.).

a. Kriteriji za ocjenu nepristranosti

356. Sud je razlikovao:

- i. *subjektivan pristup*, odnosno nastojanje da se utvrdi osobno uvjerenje ili interes određenog suca u određenom predmetu;

- ii. *objektivan pristup*, odnosno utvrđivanje jesu li on ili ona dali dovoljno jamstava za isključenje svake opravdane dvojbe u tom pogledu (*Kyprianou protiv Cipra* [VV], stavak 118.; *Piersack protiv Belgije*, stavak 30. i *Grievess protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 69.).

367. Međutim, ne postoji čvrsto razgraničenje između ta dva pojma jer ponašanje suca može dovesti ne samo do objektivnih bojazni glede nepristranosti iz gledišta vanjskog promatrača (objektivan test) već može otvoriti i pitanje njegovog ili njezinog osobnog uvjerenja (subjektivan test). Stoga će pitanje treba li u predmetu primijeniti prvi ili drugi testa ili oba, ovisiti o konkretnim činjenicama spornog ponašanja (*Kyprianou protiv Cipra* [VV], stavci 119. i 121.).

(i) Subjektivni pristup

378. Kod primjene subjektivnog testa nepristranosti, Sud je dosljedno smatrao kako se mora pretpostaviti osobna nepristranost suca dok se ne dokaže suprotno (*Kyprianou protiv Cipra* [VV], stavak 119.; *Hauschildt protiv Danske*, stavak 47.).

69. Što se tiče zahtijevane vrste dokaza, Sud je primjerice želio ustanoviti je li sudac pokazao neprijateljstvo ili nenaklonjenost ili je sudio da mu se predmet dodijeli u rad iz osobnih razloga (*De Cubber protiv Belgije*, stavak 25.).

380. Iako u nekim predmetima može biti teško pribaviti dokaze kojima bi se opovrgnula pretpostavka subjektivne nepristranosti suca, zahtjev objektivne nepristranosti pruža dodatno važno jamstvo. Sud je doista potvrdio kako je teško ustanoviti povredu članka 6. na temelju subjektivne pristranosti te se stoga u velikoj većini predmeta usredotočio na objektivni test nepristranosti (*Kyprianou protiv Cipra* [VV], stavak 119.).

(ii) Objektivni pristup

71. Prema objektivnom testu nepristranosti, kada se primjenjuje na tijelo koje zasjeda kao sud, mora se ustanoviti postoje li utvrdive činjenice koje mogu izazvati dvojbu o njegovoj nepristranosti, sasvim odvojeno od osobnog ponašanja bilo kojeg od članova toga tijela (*Castillo Algar protiv Španjolske*, stavak 45.).

392. Pri odlučivanju postoji li u konkretnom predmetu legitiman razlog za strah da to tijelo nije nepristrano, stajalište osoba koje tvrde da nije nepristrano važno je, no ne i odlučujuće. Noodlučujuće je može li se taj strah smatrati objektivno opravdanim (*Ferrantelli i Santangelo protiv Italije*, stavak 58.; *Padovani protiv Italije*, stavak 27.).

403. Objektivni test nepristranosti uglavnom se odnosi na hijerarhijske ili druge veze između suca i drugih osoba koje sudjeluju u postupku koje objektivno opravdavaju sumnje u pogledu nepristranosti suda te zbog toga te osobe ne zadovoljavaju standard Konvencije na temelju objektivnog testa (*Micallef protiv Malte* [VV], stavak 97.). Stoga se u svakom pojedinom predmetu mora odlučiti je li odnos o kojemu je riječ takve prirode i stupnja da ukazuje na nepostojanje nepristranosti suda (*Pullar protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 38.).

414. U tom pogledu čak i dojam može imati određenu važnost. Ono što se dovodi u pitanje je povjerenje koje sudovi u demokratskom društvu moraju poticati u javnosti, uključujući i kod optuženika. Stoga se svaki sudac za kojeg postoji opravdani razlog za strah kako nije nepristran mora izuzeti (vidi *Castillo Algar protiv Španjolske*, stavak 45.).

425. U obzir treba uzeti i pitanja vezana uz unutarnju organizaciju (*Piersack protiv Belgije*, stavak 30.(d)). Postojanje nacionalnog postupka za osiguranje nepristranosti, i to pravila koja uređuju izuzeće sudaca, mjerodavan je čimbenik. Takva pravila pokazuju nastojanje nacionalnog zakonodavca da ukloni sve razumne dvojbe glede nepristranosti dotičnog suca ili suda te predstavljaju pokušaj osiguranja nepristranosti uklanjanjem razloga za takvu zabrinutost. Osim što osiguravaju nepostojanje stvarne pristranosti, ta su pravila usmjerena i na otklanjanje svega onoga što bi moglo

izgledati kao pristranost, te tako služe za promicanje povjerenja koje sudovi moraju poticati u javnosti u demokratskom društvu (vidi *Micallef protiv Malte* [VV], stavak 99.; *Meznaric protiv Hrvatske*, stavak 27.; *Harabin protiv Slovačke*, stavak 132.). Sud će takva pravila uzeti u obzir pri donošenju vlastite ocjene o tome je li dotični sud bio nepristran i, posebice, mogu li se strahovi podnositelja zahtjeva smatrati objektivno opravdanim (vidi *Pfeifer i Plankl protiv Austrije*, stavak 6.; *Oberschlick protiv Austrije* (br.1), stavak 50. i, *mutatis mutandis*, *Pescador Valero protiv Španjolske*, stavci 24.-29.).

b. Situacije u kojima se može pojaviti pitanje nepostojanja sudske nepristranosti

436. Postoje dvije moguće situacije u kojima se može pojaviti pitanje nepostojanja sudske nepristranosti (*Kyprianou protiv Cipra* [VV], stavak 121.):

- i. Prva je *funkcionalne prirode* i odnosi se, primjerice, na situaciju kad ista osoba obnaša različite funkcije unutar sudskog postupka ili na hijerarhijske ili druge veze s drugom osobom koja sudjeluje u postupku;
- ii. druga je *osobnog karaktera* i proizlazi iz ponašanja sudaca u određenom predmetu.

(i) Situacije funkcionalne prirode

α. Obnašanje različitih sudbenih funkcija

447. Ne može se smatrati da sama činjenica što je sudac na kaznenom sudu donosio odluke i prije suđenja u pojedinom predmetu, uključujući odluke vezane uz pritvor, opravdava strah da nije nepristran; ono što je važno su opseg i priroda tih odluka (*Fey protiv Austrije*, stavak 30.; *Sainte-Marie protiv Francuske*, stavak 32.; *Nortier protiv Nizozemske*, stavak 33.). Kada odluke o produljenju pritvora zahtijevaju „vrlo visok stupanj jasnoće“ u pogledu krivnje, Sud je utvrdio kako može izgledati da je nepristranost dotičnih sudova podložna dvojbi te da se bojazan podnositelja zahtjeva u tom pogledu može smatrati objektivno opravdanom (*Hauschildt protiv Danske*, stavci 49.-52.).

458. To što je sudac nekoć bio zaposlen u državnom odvjetništvu nije razlog za bojazan da nije nepristran; ipak, ako pojedinac, nakon što je u tom odjelu obnašao dužnost čija je priroda takva da je u sklopu svojih dužnosti možda morao raditi na istoj stvari, nakon toga zasjeda u istom predmetu kao sudac, javnost ima pravo na bojazan da on ne nudi dovoljna jamstva nepristranosti (*Piersack protiv Belgije*, stavak 30.(b) i (d)).

79. Kad je ista osoba u istom predmetu uzastopno obnašala dužnosti suca istrage i raspravnog suca to je također navelo Sud na utvrđenje da se nepristranost prvostupanjskog suda podnositelju zahtjeva može činiti podložna dvojbi (*De Cubber protiv Belgije*, stavci 27.-30.).

Međutim, kad je sudjelovanje raspravnog suca u istrazi bilo vremenski ograničeno i sastojalo se od ispitivanja dva svjedoka te nije uključivalo nikakvo ocjenjivanje dokaza niti zahtijevalo donošenje zaključka, Sud je utvrdio kako se bojazan podnositelja zahtjeva da nadležni nacionalni sud nije pristran ne može smatrati objektivno opravdanom (*Bulut protiv Austrije*, stavci 33.-34.).

460. Pitanje nepostojanja sudske nepristranosti ne postavlja se nakon što je sudac već donio isključivo formalne i postupovne odluke u drugim fazama postupka; međutim, problemi s nepristranosti mogu se javiti ako je u drugim fazama postupka sudac već izrazio mišljenje o krivnji optuženika (*Gómez de Liaño y Botella protiv Španjolske*, stavci 67.-72.).

471. Samo to što je sudac već odlučivao o sličnim ali nevezanim optužbama za kazneno djelo ili što je ona ili on već sudio suoptuženiku u zasebnom kaznenom postupku nije dovoljno da bi izazvalo sumnju u nepristranost tog suca u slijedećem predmetu (*Kriegisch protiv Njemačke* (odl.)); *Khodorkovskiy i Lebedev protiv Rusije*, stavak 544.). Druga je stvar, međutim, ako ranije presude sadrže utvrđenja koja zapravo prejudiciraju pitanje krivnje optuženika u slijedećem postupku (*Poppe protiv Nizozemske*, stavak 26.; *Schwarzenberger protiv Njemačke*, stavak 42.; *Ferrantelli i Santangelo protiv Italije*, stavak 59.).

482. Obveza nepristranosti ne može se tumačiti kao da nameće obvezu višem sudu koji ukida upravnu ili sudsku odluku da predmet vrati drugom nadležnom tijelu ili grani tog tijela u drugačijem sastavu (*Thomann protiv Švicarske*, stavak 33.; *Stow i Gai protiv Portugala* (odl.)).

β. Hijerarhijske ili druge veze s drugim sudionikom u postupku

- **Hijerarhijske veze**

493. Odlučivanje vojnih sudova o optužbama u kaznenom postupku protiv vojnog osoblja u načelu nije nespojivo s odredbama članka 6. (*Cooper protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 110.). Međutim, kad su svi članovi prijekog suda nižeg čina u odnosu na časnika sazivatelja i dio su njegovog zapovjednog lanca, dvojbe podnositelja zahtjeva o neovisnosti i nepristranosti suda mogu biti objektivno opravdane (*Findlay protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 76.-; *Miller i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 30.-31.).

504. Kad civilima sudi sud u čijem su sastavu i pripadnici oružanih snaga to može uzrokovati opravdani strah da bi si sud mogao dozvoliti da na njega neopravdano utječu pristrana razmatranja (*Incal protiv Turske*, stavak 72.; *Ibrahim Ülger protiv Turske*, stavak 26.). Čak i kad je vojni sudac sudjelovao samo u međuodluci u postupku protiv civila koja je ostala na snazi, cijeli je postupak lišen dojma da je ga je proveo neovisan i nepristrani sud (*Öcalan protiv Turske* [VV], stavak 115.).

515. Situacije u kojima je vojni sud nadležan suditi civilu za djela protiv oružanih snaga mogu dovesti do razumne dvojbe o objektivnoj nepristranosti toga suda. Sudbeni sustav u kojem je vojni sud ovlašten suditi osobi koja nije pripadnik oružanih snaga može se lako dojmiti kao da poništava udaljenost koja bi trebala postojati između suda i stranaka u kaznenom postupku, čak i ako postoje dostatne mjere zaštite koje jamče neovisnost tog suda (*Ergin protiv Turske (br. 6)*, stavak 49.).

526. Odlučivanje o optužbi za kaznena djela protiv civila na vojnim sudovima može se smatrati sukladnim članku 6. samo u iznimnim okolnostima (*Martin protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 44.).

- **Ostale veze**

537. Utvrđeno je kao postoje objektivno opravdane dvojbe o nepristranosti predsjedavajuće sutkinje raspravnog suda kad je njen suprug bio na čelu skupine istražitelja koji radili na predmetu podnositeljice zahtjeva (*Dorozhko i Pozharskiy protiv Estonije*, stavci 56.-58.).

548. Činjenica da je član suda imao neka osobna saznanja o jednom od svjedoka u predmetu ne znači nužno da će on biti pristran u odnosu na svjedočenje te osobe. U svakom se pojedinom predmetu mora odlučiti je li bliskost o kojoj je riječ takve prirode i stupnja da ukazuje na nedostatak nepristranosti suda (*Pullar protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 38., u kojem je član porote bio zaposlenik jednog od dva ključna svjedoka optužbe ; *Hanif i Khan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 141., u kojem je član porote bio policijski službenik).

(ii) Situacije osobne prirode

8955. Sudbene su vlasti dužne ponašati se najviše moguće obzirno u pogledu predmeta koji su im dodijeljeni u rad kako bi sačuvale dojam nepristranih sudaca. Taj ih obzir treba odvratiti od korištenja tiska, čak i kad su izazvani. Tu dužnost nameću viši zahtjevi pravde i uzvišena priroda sudačke dužnosti (*Lavents protiv Latvije*, stavak 118.; *Buscemi protiv Italije*, stavak 67.). Stoga, kad je predsjednik suda javno rabio izraze koji podrazumijevaju da je već formirao nepovoljno mišljenje o predmetu podnositelja zahtjeva prije predsjedanja sudom koji je morao odlučiti o predmetu, takve su njegove izjave objektivno opravdale bojazan optuženika o njegovoj pristranosti (*ibid.*; vidi također *Lavents protiv Latvije*, stavak 119., predmet u kojem je sudac javno kritizirao obranu i javno izrazio iznenađenje što je optuženik izjavio da nije kriv).

560. Povreda članka 6. nije utvrđena u odnosu na izjave koje su tisku dali neki članovi nacionalne pravne službe te u odnosu na članak koji je objavilo Nacionalno udruženja sudaca i državnih odvjetnika u kojemu se kritizirala politička klima u kojoj se odvijalo suđenje, zakonodavne reforme

koje je predložila Vlada te strategija obrane, ali bez izjava o krivnji podnositelja zahtjeva. Štoviše, sud koji je sudio u predmetu podnositelja zahtjeva bio je u potpunosti sastavljen od profesionalnih sudaca kojima su njihovo iskustvo i obuka omogućili uzdignuti se iznad vanjskih utjecaja (*Previti protiv Italije* (odl.), stavak 253.).

IV. Opća jamstva: postupovni zahtjevi

A. Poštenost

Članak 6. stavak 1.

„ 1. Radi utvrđivanja..... u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da ... zakonom ustanovljeni ... sud pravično ... ispita njegov slučaj.“

1. Jednakost stranaka u postupku i kontradiktorni postupak

571. Jednakost stranaka u postupku (doslovno: „jednakost oružja“) značajka je svojstvena poštenom suđenju. Ona zahtijeva da svaka strana dobije razumnu priliku iznijeti svoje argumente u predmetu u uvjetima koji je ne stavljaju u bitno nepovoljni položaj *vis-à-vis* protivne stranke (*Foucher protiv Francuske*, stavak 34.; *Bulut protiv Austrije*; *Bobek protiv Poljske*, stavak 56.; *Klimentyev protiv Rusije*, stavak 95.). Jednakost stranaka u postupku zahtijeva postizanje poštene ravnoteže između stranaka te se u jednakoj mjeri odnosi na kaznene i građanske predmete.

582. Pravo na kontradiktoran postupak u načelu znači mogućnost da stranke saznaju za sve izvedene dokaze ili podnesena očitovanja i daju na njih svoje primjedbe kako bi utjecale na odluku suda. Pravo na kontradiktorni postupak usko je vezano uz jednakost stranaka u postupku te u nekim predmetima Sud utvrđuje postojanje povrede članka 6. stavka 1. razmatranjem oba pojma zajedno.

593. Došlo je do značajnog razvoja prakse Suda, osobito u pogledu važnosti koja se pridaje dojmu i povećane osjetljivosti javnosti za pošteno provođenje pravde (*Borgers protiv Belgije*, stavak 24.).

604. U kaznenim predmetima članak 6. stavak 1. preklapa se s posebnim jamstvima članka 6. stavka 3., iako nije ograničen na donju razinu prava utvrđenih u njemu. Doista, jamstva sadržana u članku 6. stavku 3. sastavni su element, među ostalim, pojma poštenog suđenja propisanog u članku 6. stavku 1.

a. Jednakost stranaka u postupku

615. Ograničenje prava na obranu utvrđeno je u predmetu *Borgers protiv Belgije* u kojem je podnositelj zahtjeva spriječen odgovoriti na podneske koje je kasacijskom sudu dostavio *avocat général*, te mu nisu unaprijed dane preslike tih podnesaka. Nejednakost je pogoršana time što je *avocat général* sudjelovao u vijećanju suda u savjetodavnoj ulozi.

626. Sud je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. zajedno sa člankom 6. stavkom 3. u kaznenom postupku u kojem je branitelj bio prisiljen čekati petnaest sati prije nego što mu je konačno u ranim jutarnjim satima dana prilika da iznese svoje argumente (*Makhfi protiv Francuske*). Jednako tako, Sud je utvrdio povredu načela jednakosti stranaka u postupku u vezi s odlukom Vrhovnog suda u kaznenom predmetu. Podnositelj osuđen u žalbenom postupku koji je zatražio da bude prisutan, bio je isključen iz pripremnog ročišta održanog zatvorenog za javnost (*Zhuk protiv Ukrajine*, stavak 35.).

637. Nasuprot tome, prigovor vezan uz jednakost stranaka u postupku utvrđen je nedopuštenim kao očito neosnovan kad je podnositelj zahtjeva prigovorio da je državni odvjetnik stajao na povišenom podiju u odnosu na stranke. Optuženik nije bio stavljen u nepovoljni položaj u odnosu na obranu njegovih interesa (*Diriöz protiv Turske*, stavak 25.).

648. Ako u zakonodavstvu nisu propisana pravila kaznenog postupka, to može kršiti načelo jednakosti stranaka u postupku s obzirom da je svrha tih pravila zaštita okrivljenika od svake zlorabe ovlasti te će stoga obrana najvjerojatnije trpjeti zbog propusta i manjka jasnoće u takvim pravilima (*Coëme i drugi protiv Belgije*, stavak 102.).

99. Prema svjedocima optužbe i obrane mora se postupati na jednak način; međutim, utvrđivanje povrede ovisi o tome je li svjedok zapravo imao povlaštenu ulogu (*Bonisch protiv Austrije*, stavak 32.; suprotno tomu vidi *Brandstetter protiv Austrije*, stavak 45.).

650. Ako obrana ne dobije uvid u dokaze to može predstavljati povredu načela jednakosti stranaka u postupku (kao i prava na kontradiktorni postupak) (*Kuopila protiv Finske*, stavak 38., kad obrana nije dobila priliku izjasniti se o dopunskom policijskom izvješću).

661. Do povrede načela jednakosti stranaka u postupku može doći i kad optuženik, zbog zaštite javnog interesa, ima ograničeni uvid u sudski spis ili druge dokumente (*Matyjek protiv Poljske*, stavak 65.).

b. Kontradiktorni postupak

672. Temeljni je aspekt prava na pošteno suđenje kontradiktornost kaznenog postupka, uključujući elemente tog postupka vezane uz proceduru, te jednakost „oružja“ optužbe i obrane, tj. jednakost stranaka u postupku. Pravo na kontradiktorni postupak u kaznenom predmetu znači da i optužba i obrana moraju dobiti priliku izvršiti uvid u očitovanja i dokaze koje je dostavila druga stranka i iznijeti primjedbe na njih. Uz to, članak 6. stavak 1. zahtijeva da organi optužbe obrani otkriju sve materijalne dokaze koje imaju u posjedu, i one koji jesu i one koji nisu na korist optuženika (*Rowe i Davis protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 60.).

683. Na suđenju u kaznenom postupku, članak 6. stavak 1. obično se preklapa s pravima obrane iz članka 6. stavka 3., poput prava na ispitivanje svjedoka.

694. U predmetima u kojima je obrani uskraćen uvid u dokaze na temelju javnog interesa Sud neće preispitivati je li nalog kojim je u konkretnom predmetu dopušteno uskraćivanje uvida bio opravdan. Umjesto toga, on razmatra postupak donošenja odluka kako bi se uvjerio da je u najvećoj mogućoj mjeri bio u skladu sa zahtjevima kontradiktornog postupka i jednakosti stranaka u postupku te da su bile osigurane odgovarajuće mjere zaštite interesa optuženika.

705. U predmetu *Rowe i Davis protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], Sud je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. jer ovlaštenu tužitelj nije raspravnom sucu predočio dokaze te sucu nije dao priliku da on odluči hoće li ih pokazati obrani, čime je podnositeljima zahtjeva uskraćeno pošteno suđenje. Međutim, u predmetu *Jasper protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV] (stavak 58.) Sud je utvrdio kako nema povrede članka 6. stavka 1. oslanjajući se na činjenicu da materijal koji nije bio otkriven nije bio dio argumenata optužbe ni u kojem smislu te nikad nije bio dan na uvid poroti.

716. Međutim, pravo na uvid u relevantne dokaze nije apsolutno pravo. U kaznenom se postupku mogu javiti suprotstavljeni interesi, poput nacionalne sigurnosti ili potrebe zaštite svjedoka koji su u opasnosti od ponavljanja djela ili potrebe da se metode koje policija koristi za istraživanje zločina sačuvaju tajnima, koji se moraju odvojiti u odnosu na prava optuženika. U nekim predmetima može biti nužno obrani uskratiti uvid u određene dokaze kako bi se sačuvala temeljna prava drugog pojedinca ili zaštitio važan javni interes. Međutim, članka 6. stavka 1. dopušta samo strogo neophodne mjere kojima se ograničavaju prava obrane (*Van Mechelen i drugi protiv Nizozemske*, stavak 58.). Osim toga, da bi se osiguralo da optuženik dobije pošteno suđenje, sve poteškoće koje su obrani uzrokovane ograničavanjem njihovih prava moraju imati dostatnu protutežu u postupcima koje provode sudbena tijela (*ibid.* stavak 54.; *Doorson protiv Nizozemske*, stavak 72.; stavak 54.).

727. U predmetu *Edwards i Lewis protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV] podnositeljima je uskraćen uvid u dokaze te stoga njihovi zastupnici nisu mogli pred sucem u potpunosti argumentirati svoju tvrdnju da su podnositelji bili potaknuti na počinjenje kaznenog djela. U skladu s time, Sud je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. jer postupak u kojem se odlučilo o uvidu u dokaze i u poticanju podnositelja na počinjenje kaznenog djela nije bio proveden u skladu sa zahtjevima kontradiktornog

postupka i jednakosti stranaka u postupku, niti je sadržavao odgovarajuće mjere zaštite interesa optuženika.

738. Povreda prava na kontradiktoran postupak utvrđena je i u predmetu u kojem stranke nisu primile izvješće suca izvjestitelja prije ročišta dok nezavisni odvjetnik jest, niti su imali priliku odgovoriti na podneske nezavisnog odvjetnika (*Reinhardt i Slimane-Kaïd protiv Francuske*, stavci 105.-106.).

2. Obrazloženje sudskih odluka

7409. Prema utvrđenoj praksi koja odražava načelo povezano s pravilnim djelovanjem pravosudnog sustava, u presudama sudova trebaju se na odgovarajući način navesti razlozi na kojima one se temelje (*Papon protiv Francuske* (odl.)).

750. Svrha je obrazloženih odluka pokazati strankama da su saslušane tako da budu spremnije prihvatiti odluku. Osim toga, one obvezuju suce da svoje obrazloženje temelje na objektivnim tvrdnjama, čime se također štite prava obrane. Međutim, stupanj dužnosti iznošenja razloga razlikuje se ovisno o prirodi odluke te se mora odrediti s obzirom na okolnosti predmeta (*Ruiz Torija protiv Španjolske*, stavak 29.).

761. Iako sudovi nisu obvezni dati detaljan odgovor na svaku iznesenu tvrdnju (*Van de Hurk protiv Nizozemske*, stavak 61.), iz odluke mora biti jasno da su se osvrnuli na bitna otvorena pitanja iz predmeta (vidi *Boldea protiv Rumunjske*, stavak 30.).

772. Nacionalni sudovi trebaju dovoljno jasno reći na čemu temelje svoju odluku kako bi parničnoj stranci omogućili da na koristan način iskoristi svako dostupno pravo na žalbu (*ibid.*; *Hadjianastassiou protiv Grčke*).

Obrazloženja odluka koje su donijele porote

783. Porote u kaznenim predmetima rijetko donose obrazložene odluke o krivnji te su se prvo Komisija, a zatim i Sud u nizu predmeta dotakli pitanja koliko je to bitno za poštenost.

794. Konvencija od porotnika ne zahtijeva da obrazlože razloge za svoju odluku i članak 6. ne isključuje mogućnost da okrivljeniku sudi laička porota čak i kada odluka o krivnji nije obrazložena (*Saric protiv Danske* (odl.)). Unatoč tome, da bi se zadovoljile pretpostavke poštenog suđenja, optuženik, pa i javnost, moraju moći razumjeti donesenu odluku o krivnji; to je važna mjera zaštite od proizvoljnosti (*Taxquet protiv Belgije*[VV], stavak 92.; *Legillon protiv Francuske*, stavak 53.).

805. U slučaju tzv. „assize“ sudova u čijem sastavu zasjeda laička porota, treba se prilagoditi svim njihovim posebnim obilježjima, znajući da se od porotnika obično ne zahtijeva - ili im nije dopušteno - obrazložiti svoja osobna uvjerenja. U takvim okolnostima članak 6. zahtijeva ocjenu jesu li predviđene dovoljne mjere zaštite kako bi se izbjegla svaka opasnost od proizvoljnosti i kako bi se optuženiku omogućilo razumijevanje razloga za njegovu osudu. Takve postupovne mjere zaštite mogu, primjerice, uključivati upute ili smjernice koje predsjedavajući sudac daje porotnicima o pravnim pitanjima koja se pojavljuju ili o izvedenim dokazima te precizna, nedvosmislena pitanja koja sudac postavlja poroti, čime stvara okvir na kojem se temelji odluka o krivnji ili dovoljno neutralizira činjenicu da za odgovore porote nije dano nikakvo obrazloženje (vidi *R. protiv Belgije* (odl.), *Zarouali protiv Belgije* (odluka Komisije), *Planka protiv Austrije*, odluka Komisije; *Papon protiv Francuske* (odl.)). Sud je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. kad je takav „assize“ sud odbio postaviti različita pitanja za svakog pojedinog optuženika o postojanju otegotnih okolnosti, čime je poroti uskratio mogućnost utvrđivanja pojedinačne kaznene odgovornosti podnositelja (*Goktepe protiv Belgije*, stavak 28.).

816. U predmetu *Bellerín Lagares protiv Španjolske* (odl.) Sud je primijetio da je pobijana presuda - kojoj je bio priložen zapisnik o vijećanju porote - sadržavala popis činjenica koje je porota smatrala utvrđenima pri proglašenju podnositelja krivim, pravnu analizu tih činjenica i, u svrhu određivanja

kazne, upućivanje na okolnosti za koje se utvrdilo da su utjecale na stupanj odgovornosti podnositelja u navedenom predmetu. Stoga je utvrdio da je navedena presuda sadržavala dostatno obrazloženje u smislu članka 6. stavka 1. Konvencije.

827. U obzir treba uzeti sve mogućnosti žalbe dostupne optuženiku (*Taxquet protiv Belgije* [VV], stavak 92.). U tom su predmetu postavljena samo četiri pitanja vezana uz podnositelja, sročena na jednak način kao i pitanja za suoptuženike te podnositelj stoga nije mogao utvrditi činjeničnu ili pravnu osnovu po kojoj je osuđen. Stoga je nemogućnost da razumije zašto je proglašen krivim dovela do nepoštenog suđenja (stavak 100.).

838. U predmetu *Judge protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), Sud je utvrdio da je okvir za neobrazloženu odluku o krivnji koju je donijela škotska porota bio dovoljan da optuženik razumije odluku o svojoj krivnji. Štoviše, Sud se također uvjerio da bi prava na žalbu dostupna temeljem škotskih zakona bila dovoljna za ispravljanje svake nepropisne odluke o krivnji koju bi donijela porota. Prema važećim zakonima, žalbeni sud imao je velike ovlasti preispitivanja te je bio ovlašten ukinuti svaku osudu koja bi predstavljala pogrešnu primjenu prava.

3. Pravo na šutnju i pravo da osoba ne inkriminira samu sebe

a. Priznanje prava i područje primjene

119. Svatko optužen za kazneno djelo ima pravo na šutnju i pravo ne doprinositi inkriminiranju samog sebe (*Funke protiv Francuske*, stavak 44.; *O'Halloran i Francis protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 45.; *Saunders protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 60.). Iako nije posebno spomenuto u članku 6., pravo na šutnju i povlastica protiv samoinkriminiranja općenito su priznati međunarodni standardi te su u samom središtu pojma poštenog postupka iz članka 6. Time što optuženika štite od nepropisne prisile vlasti, ovi imuniteti pomažu izbjeći pogrešno dijeljenje pravde te olakšavaju ostvarenje ciljeva iz članka 6. (*John Murray protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 45.).

840. Pravo da osoba ne inkriminira samu sebe u kaznenom se postupku primjenjuje u odnosu na sve vrste kaznenih djela, od najjednostavnijih do najsloženijih (*Saunders protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 74.).

851. Pravo na šutnju primjenjuje se od trenutka u kojem policija ispituje osumnjičenika (*John Murray protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 45.).

b. Opseg

862. Pravo da osoba samu sebe ne inkriminira pretpostavlja da optužba u kaznenom predmetu nastoji dokazati svoje tvrdnje protiv optuženika bez pribjegavanja dokazima dobivenim metodama prisile ili zlostavljanja protiv volje optuženika (*Saunders protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 68.; vidi također *Bykov protiv Rusije* [VV], stavak 92.).

873. Međutim, povlastica protiv samoinkriminiranja ne proteže se na uporabu materijala u kaznenom postupku koji je od optuženika pribavljen pribjegavanjem ovlasti prisile, no koji postoji neovisno o volji osumnjičenika, poput dokumenata dobivenih temeljem naloga, uzoraka daha, krvi i urina te tkiva za ispitivanje DNK-a (*Saunders protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 69.; *O'Halloran i Francis protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV]stavak 47.).

884. Rani pristup odvjetniku dio je postupovnih mjera zaštite koje će Sud posebno uzeti u obzir kad ispituje je li postupak poništio samu bit povlastice protiv samoinkriminiranja. Da bi pravo na pošteno suđenje iz članka 6. stavka 1. ostalo dovoljno „praktično i učinkovito“, pristup odvjetniku u pravilu bi trebalo omogućiti od prvog puta kada policija ispituje osumnjičenika, osim ako se u svjetlu posebnih okolnosti pojedinog predmeta pokazalo da postoje uvjerljivi razlozi za ograničavanje tog prava (*Salduz protiv Turske* [VV], stavci 54.-55.).

895. Osobe u policijskom pritvoru imaju i pravo same sebe ne inkriminirati i pravo na šutnju te pravo na pomoć odvjetnika svaki put kad ih se ispituje. Ta su prava potpuno zasebna: odricanje od jednog prava ne znači i odricanje od drugih. Unatoč tome, ta se prava nadopunjuju s obzirom da osobe u policijskom pritvoru moraju *a fortiori* dobiti pomoć odvjetnika ako ih vlasti nisu ranije obavijestile o pravu na šutnju (*Brusco protiv Francuske*, stavak 54.; *Navone i drugi protiv Monaka*, stavak 74.). Važnost obavještanja osumnjičenika o pravu na šutnju takva je da se čak i kad osoba dragovoljno pristane dati izjavu policiji nakon što je obaviještena da se njezine riječi mogu koristiti kao dokaz protiv nje, to ne može smatrati potpuno informiranim odabirom ako nije izričito obaviještena o svom pravu na šutnju i ako je njezina odluka donesena bez pomoći odvjetnika (*ibid.*; *Stojkovic protiv Francuske i Belgije*, stavak 54.).

906. Pravo na šutnju i povlastica protiv samoinkriminiranja u načelu služe za zaštitu slobode odabira osumnjičenika želi li govoriti ili šutiti za vrijeme policijskog ispitivanja. Takva je sloboda odabira stvarno narušena u predmetu u kojem je osumnjičenik odabrao šutiti za vrijeme ispitivanja te su vlasti koristile prevaru da bi izvukle priznanja ili druge izjave inkriminirajuće prirode iz osumnjičenika koje nisu mogle dobiti za vrijeme ispitivanja (u ovom konkretnom predmetu, priznanje policijskom doušniku koji je dijelio ćeliju s podnositeljem) i u kojem su priznanja ili izjave dobivene na takav način izvedene kao dokazi na suđenju (*Allan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 50.).

917. S druge strane, u predmetu *Bykov protiv Rusije* [VV] (stavci 102. i 103.) podnositelj nije bio pod nikakvim pritiskom ili prisilom te nije bio u pritvoru već je mogao slobodno odlučiti hoće li se sastati s policijskim doušnikom i razgovarati s njim ili će to odbiti. Nadalje, snimka razgovora nije se na suđenju smatrala izravnim priznanjem koje može biti u srži utvrđenja krivnje, ona je imala ograničenu ulogu u složenom skupu dokaza koje je sud ocjenjivao.

c. Relativno pravo

928. Pravo na šutnju nije apsolutno (*John Murray protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 47.).

9329. Pri ispitivanju je li postupak poništio samu bit povlastice protiv samoinkriminiranja, Sud će posebice u obzir uzimati sljedeće elemente:

- prirodu i stupanj prisile;
- postojanje bilo kakvih relevantnih mjera zaštite u postupku;
- za što je iskorišten materijal dobiven na takav način (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], stavak 101.; vidi također *O'Halloran i Francis protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 55.; *Bykov protiv Rusije* [VV], stavak 104.).

940. S jedne strane, osuda ne smije biti isključivo ili pretežito temeljena na šutnji optuženika ili na njegovom odbijanju odgovarati na pitanja ili sam davati dokaze. S druge strane, pravo na šutnju ne može spriječiti da se šutnja optuženika - u situacijama koje od njega jasno traže objašnjenje - ne uzme u obzir pri ocjeni uvjerljivosti dokaza koje je iznijela optužba. Stoga se ne može reći kako odluka optuženika da se brani šutnjom za vrijeme cijelog kaznenog postupka nužno nema nikakve posljedice.

951. Predstavlja li izvođenje negativnih zaključaka iz šutnje optuženika povredu članka 6. treba utvrditi s obzirom na sve okolnosti predmeta, posebno uzimajući u obzir težinu koju nacionalni sudovi pridaju takvim zaključcima kod ocjene dokaza te stupanj prisile sadržane u toj situaciji (*John Murray protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 47.).

962. Nadalje, težina javnog interesa za provođenje istrage i kažnjavanje određenog djela o kojemu je riječ može se uzeti u obzir i odvagnuti u odnosu na interes pojedinca da se dokazi protiv njega prikupe na zakoniti način. Međutim, javni interes ne može opravdati mjere koje poništavaju samu bit podnositeljevih prava na obranu, uključujući povlasticu protiv samoinkriminiranja (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], stavak 97.). Javni interes ne može biti opravdanje za uporabu odgovora prisilno dobivenih u istrazi koja nije sudska za inkriminiranja optuženika na suđenju (*Heaney i McGuinness protiv Irske*, stavak 57.).

4. Uporaba dokaza koji su pribavljeni nezakonito ili povredom konvencijskih prava

973. Iako članak 6. jamči pravo na pošteno suđenje, on ne određuje nikakva pravila o dopuštenosti dokaza kao takvih, što je stvar koju prvenstveno uređuju nacionalni zakoni (*Schenk protiv Švicarske*, stavci 45.-46.; *Heglas protiv Češke Republike*, stavak 84.).

984. Stoga uloga Suda nije odrediti, u načelu, mogu li konkretne vrste dokaza - primjerice, dokazi pribavljeni nezakonito prema domaćem pravu – biti dopuštene. Pitanje na koje treba odgovoriti jest je li postupak u cjelini, uključujući način na koji su pribavljeni dokazi, bio pošten. To uključuje ispitivanje navodne nezakonitosti te, kad se radi o povredi nekog drugog konvencijskog prava, prirode utvrđene povrede (*Khan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 34.; *P.G. i J.H. protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 76.; *Allan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 42.).

995. Kad se odlučuje je li postupak u cjelini bio pošten, u obzir treba uzeti i to jesu li poštovana prava obrane. Posebice je potrebno ispitati je li podnositelju dana prilika pobijati autentičnost dokaza te se usprotiviti njihovoj uporabi. Uz to, u obzir treba uzeti i kvalitetu dokaza, kao i okolnosti u kojima su pribavljeni te uzrokuju li te okolnosti dvojbu o pouzdanosti i točnosti dokaza. Kad pribavljene dokaze ne podržavaju drugi materijali to ne mora nužno otvoriti pitanje poštenosti, no može se primijetiti da kada su dokazi čvrsti te ne postoji rizik da su nepouzdana, potreba za dokazima koji ih podržavaju sukladno tome slabi (*Bykov protiv Rusije* [VV], stavak 89.; *Jalloh protiv Njemačke* [VV], stavak 96.). S tim u vezi, Sud težinu pridaje i tome je li predmetni dokaz bio odlučujući za ishod kaznenog postupka (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV]).

1006. Što se tiče ispitivanja prirode utvrđene povrede Konvencije, o pitanju je li uporaba informacija dobivenih povredom članka 8. kao dokaza učinila cijelo suđenje nepoštenim protivno članku 6., treba odlučiti s obzirom na sve okolnosti predmeta, posebice s obzirom na pitanje poštovanja podnositeljevih prava na obranu te kvalitetu i važnosti dokaza o kojima je riječ (*ibid.* 165.).

1017. Međutim, uporaba dokaza dobivenih povredom članka 3. u kaznenom postupku zahtjeva pomno razmatranje. Uporaba takvih dokaza, pribavljenih povredom jednog od temeljnih i apsolutnih prava zajamčenih Konvencijom, uvijek postavlja ozbiljna pitanja o poštenosti postupka, čak i ako dopuštenje izvođenja takvih dokaza nije bilo odlučujuće za donošenje odluke o krivnji (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], stavci 99. i 105.; *Harutyunyan protiv Armenije*, stavak 63.).

1028. Dakle, uporaba izjava u kaznenom postupku pribavljenih povredom članka 3. - bez obzira je li postupanje razvrstano kao mučenje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje - čini cijeli postupak automatski nepoštenim te protivnim članku 6. (*El Haski protiv Belgije*; *Gäfgen protiv Njemačke* [VV], stavak 166.). To vrijedi i za uporabu pribavljenih dokaza koji su izravna posljedica mučenja (*ibid.*; *Jalloh protiv Njemačke* [VV], stavak 105.;). Dopuštenje izvođenja takvih dokaza pribavljenih djelima razvrstanima kao nečovječno postupanje protivno članku 3., ali ne kao mučenje, predstavljat će povredu članka 6. samo ako je dokazano da je povreda članka 3. imala utjecaj na ishod postupka protiv optuženika, odnosno imala utjecaj na njegovu ili njezinu osudu ili kaznu (*El Haski protiv Belgije*, stavak 85.; *Gäfgen protiv Njemačke* [VV], stavak 178.).

10339. Osim primjene kad je žrtva postupanja protivnog članku 3. stvarni okrivljenik ta se načela primjenjuju i kad se radi o trećim stranama (*El Haski protiv Belgije*, stavak 85.). Konkretno, Sud je utvrdio da bi uporaba dokaza na suđenju dobivenih mučenjem predstavljala očito uskraćivanje pravde čak i kad je osoba od koje su dokazi pribavljeni na takav način bila treća strana (*Othman (Abu Qatada) protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 263. i 267.).

5. Poticanje na kazneno djelo

a. Opća razmatranja

1040. Sud je prepoznao potrebu da vlasti mogu pribjeći posebnim istražnim metodama, osobito u predmetima vezanima uz organizirani kriminal i korupciju. S tim u vezi, utvrdio je kako uporaba posebnih istražnih metoda - posebice prikrivenih tehnika - sama po sebi ne predstavlja povredu prava na pošteno suđenje. Međutim, zbog opasnosti od policijskog poticanja koje takve tehnike uključuju, njihova se uporaba mora odvijati unutar jasnih granica (*Ramanauskas protiv Litve* [VV], stavak 51.).

1051. Dok porast organiziranog kriminala od država traži poduzimanje odgovarajućih mjera, pravo na pošteno suđenje, iz kojeg treba izvesti zahtjev pravilnog djelovanja pravosudnog sustava, primjenjuje se na sve vrste kaznenih djela, od najjednostavnijih do najsloženijih. Pravo na pravilno djelovanje pravosudnog sustava u demokratskom društvu ima tako istaknuto mjesto da ga se ne može žrtvovati radi bržeg rješavanja predmeta (*ibid.*, stavak 53.). S tim u vezi, Sud je naglasio da policija može djelovati u tajnosti, ali ne i poticati na počinjenje djela (*Khudobin protiv Rusije*, stavak 128.).

1062. Štoviše, iako Konvencija ne isključuje oslanjanje na izvore poput anonimnih doušnika u početnoj fazi istrage i kada je to opravdano zbog prirode djela, druga je stvar kad raspravni sud naknadno koristi te izvore te na njima temelji osuđujuću odluku (*Teixeira de Castro protiv Portugala*, stavak 35.). Takva uporaba može biti prihvatljiva samo ako postoje odgovarajuće i dovoljne mjere zaštite protiv zloporabe, posebice jasan i predvidiv postupak za odobravanje, provedbu i nadzor nad istražnim mjerama o kojima je riječ (*Ramanauskas protiv Litve* [VV], stavak 51.). Što se tiče vlasti koje obavljaju nadzor nad tajnim operacijama, Sud je smatrao da bi sudski nadzor bio najprikladniji, no da se mogu koristiti i druga sredstva ako postoje odgovarajuće mjere zaštite i postupci, poput nadzora koji provodi državni odvjetnik (*Bannikova protiv Rusije*, stavak 50.).

1073. Iako se sudjelovanje tajnih agenata može tolerirati ako je podvrgnuto jasnim ograničenjima i mjerama zaštite, javni interes ne može opravdati uporabu dokaza pribavljenim policijskim poticanjem na počinjenje djela jer bi to optuženoga svakako izložilo riziku da od početka nema pošteno suđenje (*Ramanauskas protiv Litve* [VV], stavak 54.).

1084. Prema tome, da bi se utvrdilo je li pravo na pošteno suđenje poštovano u predmetu u kojemu su sudjelovali tajni agenti, Sud prvo ispituje je li bilo poticanja podnositelja na počinjenje kaznenog djela („materijalni test poticanja“) te, ako jest, je li se podnositelj pred domaćim sudovima mogao braniti navodeći da je bio potican na počinjenje djela (*Bannikova protiv Rusije*, stavci 37. i 51.). Ako su postupci agenta, bez obzira je li radio za državu ili privatnu osobu koja pomaže vlastima, predstavljali poticanje na kazneno djelo te ako su dokazi koji su time pribavljeni korišteni u kaznenom postupku protiv podnositelja, Sud će utvrditi povredu članka 6. stavka 1. Konvencije (*Ramanauskas protiv Litve* [VV], stavak 73.).

b. Materijalni test poticanja

1095. Sud je poticanje na kazneno djelo,¹ za razliku od legitimne tajne istrage, definirao kao situaciju u kojoj se policajci koji u tome sudjeluju - kao pripadnici sigurnosnih snaga ili kao osobe koje djeluju po njihovim uputama - ne ograničavaju na istraživanje kriminalnih aktivnosti na u biti pasivan način, već vrše takav utjecaj na subjekta da potiču počinjenje kaznenog djela koje inače ne bi bilo počinjeno, kako bi bilo moguće dokazati kazneno djelo, odnosno kako bi se pribavili dokazi i pokrenuo kazneni progon (*Ramanauskas protiv Litve* [VV], stavak 55.).

¹ Izrazi poticanje na kazneno djelo, policijsko poticanje i *agent provokator* u praksi se Suda koriste kao sinonimi.

1106. Pri odlučivanju je li istraga bila „u biti pasivna“, Sud ispituje razloge za tajnu operaciju te ponašanje vlasti koje su provodile tu operaciju. Posebice će utvrditi postoji li objektivna sumnja u podnositeljevo sudjelovanje u kriminalnim aktivnostima ili njegovu predisponiranost za počinjenje kaznenog djela (*Bannikova protiv Rusije*, stavak 38.).

1117. U svojoj ocjeni Sud u obzir uzima niz čimbenika. Primjerice, u ranom značajnom predmetu *Teixeira de Castro protiv Portugala* (stavci 37.-38.) Sud je u obzir uzeo, *inter alia*, činjenicu da podnositelj nije bio osuđivan, da protiv njega nije bila pokrenuta istraga, da nije bio poznat policijskim službenicima, da u njegovoj kući nije pronađena droga te da količina droge koja je kod njega pronađena za vrijeme uhićenja nije bila veća od količine koju su zatražili tajni agenti. Utvrdio je da su postupci agenata prešli granicu djelovanja tajnih agenata jer su poticali na kazneno djelo te da ništa nije upućivalo da bi bez njihovog miješanja djelo o kojemu je riječ bilo počinjeno (stavci 37.-38.).

1128. Prethodne osude same po sebi ne ukazuju na sklonost počinjenju kaznenog djela (*Constantin i Stoian protiv Rumunjske*, stavak 55.). Međutim, Sud je smatrao kako upoznatost podnositelja s trenutačnim cijenama droga i njegova sposobnost da u kratkom roku pribavi drogu, te to što se nije povukao iz dogovora iako je za to imao niz prilika, ukazuju na prethodno postojeću kriminalnu aktivnosti ili namjeru (*Shannon protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.)).

11349. Još jedan čimbenik kojeg treba uzeti u obzir je to je li podnositelj bio pod pritiskom da počinji djelo o kojemu je riječ. Sud je smatrao kako su inicijativa u kontaktiranju podnositelja kad ne postoji objektivna sumnja da je podnositelj sudjelovao u kriminalnim aktivnostima ili bio sklon počinjenju kaznenog djela (*Burak Hun protiv Turske*, stavak 44.), ponavljanje ponude iako ju je podnositelj odbio, uporno nagovaranje (*Ramanauskas protiv Litve* [VV], stavak 67.), podizanje cijene iznad prosjeka (*Malininas protiv Litve*, stavak 37.) te izazivanje suosjećanja kod podnositelja spominjanjem simptoma apstinencije (*Vanyan protiv Rusije*, stavci 11. i 49.) ponašanje koje se može smatrati pritiskom na podnositelja da počinji djelo o kojemu je riječ, bez obzira na to je li dotični agent bio pripadnik sigurnosnih snaga ili privatna osoba koja djeluje u skladu s njihovim uputama.

1140. Daljnje važno pitanje je može li se smatrati da su se državni agenti „pridružili“ ili se „infiltrirali“ u kriminalne aktivnosti, a ne da su ih pokrenuli. U prvom slučaju radnje o kojima je riječ nalaze se unutar granica tajnog rada. U predmetu *Miliniene protiv Litve* (stavci 37.-38.) iako je policija utjecala na razvoj događaja prvenstveno davanjem tehničke opreme privatnoj osobi za snimanje razgovora i podržavanjem ponude financijskih poticaja podnositelju, Sud je za njihove postupke smatrao da su se „pridružili“ kriminalnim aktivnostima, a ne da su ih pokrenuli jer je inicijativu u tom predmetu imala privatna osoba. Ta se osoba policiji požalila da će za podnositelja trebati mito da bi se postigao zadovoljavajući ishod u predmetu, i tek je nakon te pritužbe operaciju odobrio i nadzirao zamjenik glavnog državnog odvjetnika, s ciljem da se potvrdi pritužba ((stavci 37.-38); za slično obrazloženje vidi *Sequeira protiv Portugala* (odl.); i *Eurofinacom protiv Francuske* (odl.)).

1151. Način na koji je tajna policijska operacija pokrenuta i provedena važan je pri ocjeni je li se podnositelja potaknulo na počinjenje kaznenog djela. Nepostojanje jasnih i predvidivih postupaka za odobravanje, provođenje i nadziranje istražne mjere o kojoj je riječ daje prevagu zaključku da dotični postupci predstavljaju poticanje na kazneno djelo (vidi, primjerice, *Teixeira de Castro protiv Portugala*, stavak 38., predmet u kojem je Sud primijetio da se intervencija tajnih agenata nije odvijala u sklopu službene operacije protiv trgovanja drogom koju je nadzirao sudac; *Ramanauskas protiv Litve* [VV], stavak 64., predmet u kojem nije bilo nikakve naznake razloga ili osobnih motiva koji su tajnog agenta naveli na to da na vlastitu inicijativu pristupi podnositelju a da o tome nije obavijestio svoje nadređene (stavak 64.); i *Vanyan protiv Rusije*, stavci 46-47. predmet u kojem je Sud primijetio da je policijska operacija odobrena jednostavnom administrativnom odlukom tijela koje je kasnije provelo operaciju, da je odluka sadržavala vrlo malo informacija o razlozima za planiranu probnu kupnju i o njenoj svrsi, te da operacija nije bila predmet sudskog preispitivanja ili bilo kojeg drugog neovisnog nadzora (stavci 46.-47.). S tim u vezi, tehnika „probna kupnje“ koju su izvršile ruske vlasti pomno je ispitana u predmetu *Veselov i drugi protiv Rusije* u kojem je Sud smatrao da je dotični postupak bio manjkav, da je podnositelje izložio proizvoljnim postupcima

policije te potkopao poštenost kaznenog postupka protiv njih. Nadalje je utvrdio da domaći sudovi nisu ni na odgovarajući način ispitali podnositeljev prigovor poticanja na kazneno djelo te da posebice nisu preispitali razloge za probnu kupnju te ponašanje policije i njihovih doušnika *vis-à-vis* podnositelja (stavak 127.).

c. Sudsko preispitivanje obrane „poticanje na kazneno djelo“

1162. U predmetima u kojima se postavlja pitanje poticanja na kazneno djelo, članak 6. Konvencije smatrat će se poštovanim samo ako je podnositelj mogao učinkovito postaviti pitanje poticanja za vrijeme suđenja, ulaganjem prigovora ili na drugi način. Sama činjenica da su poštovane opće mjere zaštite, poput jednakosti stranaka u postupku ili prava na obranu, nije dovoljna (*Ramanauskas protiv Litve* [VV], stavak 69.). U takvim je predmetima Sud naveo kako ovlašteni tužitelj treba dokazati da nije bilo poticanja, pod uvjetom da tvrdnje optuženika nisu u potpunosti nevjerovatne.

1173. Ako se uloži prigovor poticanja na kazneno djelo i postoje izvjesni *prima facie* dokazi o poticanju na kazneno djelo, sudbena tijela moraju ispitati činjenice predmeta te poduzeti potrebne korake kako bi otkrili istinu te utvrdili je li bilo poticanja. Ukoliko utvrde da je bilo, moraju donijeti zaključke u skladu s Konvencijom (*ibid.*, stavak 70.). Sama činjenica da se podnositelj izjasnio krivim za kazneno djelo za koje je optužen ne oslobađa raspravni sud obveze ispitivanja tvrdnji o poticanju na kazneno djelo (*ibid.*, stavak 72.).

1184. S tim u vezi, Sud provjerava predstavlja li *prima facie* prigovor poticanja na kazneno djelo materijalnu obranu prema domaćem pravu, pruža li temelj za isključenje dokaza ili uzrokuje slične posljedice (*Bannikova protiv Rusije*, stavak 54.). Iako domaće vlasti odlučuju koji je postupak prikladan u slučaju prigovora poticanja, Sud zahtijeva da taj postupak bude kontradiktoran, temeljit, sveobuhvatan i konačan po pitanju poticanja na kazneno djelo (*ibid.*, stavak 57.). Štoviše, u kontekstu kad istražna tijela ne otkriju informacije, Sud poštovanju načela kontradiktornog postupka i jednakosti stranaka u postupku pridaje posebnu težinu (*ibid.*, stavak 58.).

1195. U slučaju kad optuženik tvrdi da je bio potaknut na počinjenje kaznenog djela, kazneni sudovi moraju pažljivo ispitati materijal u spisu, s obzirom da na to svi dokazi koji su pribavljeni policijskim poticanjem moraju biti isključeni kako bi suđenje bilo pošteno u smislu članka 6. stavka 1. Konvencije. To posebice vrijedi kada se policijska operacija odvila bez dovoljnog pravnog okvira ili odgovarajućih mjera zaštite (*Ramanauskas protiv Litve* [VV], stavak 60.).

1206. Ako Sud na temelju dostupnih informacija ne može zaključiti je li podnositelj potaknut na počinjenje kaznenog djela, sudsko preispitivanje prigovora poticanja na kazneno djelo postaje odlučujuće (*Edwards i Lewis protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 46.; *Ali protiv Rumunjske*, stavak 101.; vidi također, *Khudobin protiv Rusije*, predmet u kojem domaći sudovi nisu analizirali relevantne činjenične i pravne elemente da bi razlikovali poticanje na kazneno djelo od opravdanog oblika istražnih radnji; *V. protiv Finske*, predmet u kojem podnositelju nije bilo omogućeno braniti se prigovorom da je bio potaknut na kazneno djelo; i *Shannon protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), predmet u kojem su domaći sudovi pažljivo ispitali prevaru koju je počinila privatna osoba te su utvrdili da je tvrdnja o poticanju na kazneno djelo neutemeljena).

6. Odricanje od jamstava poštenog suđenja

1217. Članak 6. Konvencije niti tekstom niti duhom ne sprječava osobu da se vlastitom slobodnom voljom odrekne, bilo izričito ili prešutno, prava na jamstvo poštenog suđenja. Međutim, da bi se smatralo važećim u konvencijske svrhe takvo odricanje mora biti utvrđeno na nedvosmisleni način i moraju ga pratiti minimalne mjere zaštite razmjerne njegovoj važnosti. Osim toga, ne smije biti u suprotnosti s bilo kojim važnim javnim interesom (vidi *Hermi protiv Italije* [VV], stavak 73.; *Sejdovic protiv Italije* [VV], stavak 86.).

1228. Prije no što se za optuženika može reći da se implicitno, svojim ponašanjem, odrekao važnog prava iz članka 6. Konvencije, potrebno je dokazati da je on mogao razumno predvidjeti posljedice svog ponašanja (*Hermi protiv Italije* [VV], stavak 74.; *Sejdovic protiv Italije* [VV], stavak 87.).

B. Javna rasprava

Članak 6. stavak 1.

1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da ... sud javno ... ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.“

1. Načelo javnosti

123. Javni karakter postupka štiti stranke od tajnog provođenja pravde bez kontrole javnosti; to je također jedan od načina na koji se može održati povjerenje u sudove. Čineći provođenje pravde vidljivim, javnost postupka doprinosi ostvarenju cilja članka 6. stavka 1., prvenstveno poštenog suđenja čije je jamstvo jedno od osnovnih načela svakog demokratskog društva (*Riepan protiv Austrije*, stavak 27.; *Krestovskiy protiv Rusije*, stavak 24.; *Sutter protiv Švicarske*, stavak 26.;).

1240. Načelo javne prirode sudskih postupaka ima dva aspekta: održavanje javnih rasprava i javno donošenje presuda (*ibid.*, *Tierce i drugi protiv San Marina*, stavak 93.;).

2. Pravo na usmenu raspravu i prisutnost na suđenju

1251. Pravo na „javnu raspravu“ iz članka 6. stavka 1. nužno podrazumijeva pravo na „usmenu raspravu“ (*Döry protiv Švedske*, stavak 37.).

1262. Načelo usmene i javne rasprave posebice je važno u kaznenom kontekstu u kojem osoba optužena za kazneno djelo mora u načelu moći prisustvovati raspravi pred prvostupanjskim sudom (*Tierce i drugi protiv San Marina*, stavak 94.; *Jussila protiv Finske* [VV], stavak 40.).

1273. Ako nije prisutna, teško je zamisliti kako bi osoba mogla ostvariti određena prava navedena u podstavcima (c), (d) i (e) stavka 3. članka 6., odnosno pravo „da se brani sam“, „da ispituje ili dade ispitati svjedoke“ i „da ima besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.“ Dužnost jamčiti pravo optuženika u kaznenom postupku da bude prisutan u sudnici stoga je jedan od osnovnih zahtjeva članka 6. (*Hermi protiv Italije* [VV], stavci 58.-59.; *Sejdovic protiv Italije* [VV], stavci 81. i 84.).

1284. Iako postupci koji se odvijaju u odsutnosti optuženika nisu sami po sebi nespojivi sa člankom 6. Konvencije, uskraćivanje pravde ipak se događa kad osoba osuđena *in absentia* ne može naknadno od suda koji je sudio u njegovom predmetu dobiti novu odluku o osnovanosti optužbe, u pogledu i prava i činjenica, kad nije utvrđeno da se odrekao svog prava da bude prisutan i da se sam brani ili da je imao namjeru izbjeći suđenje (*ibid.*, stavak 82.).

1295. Obveza održavanja rasprave nije, međutim, apsolutna u svim predmetima u okviru kaznenog vida članka 6. S obzirom na proširenje pojma „optužba za kazneno djelo“ na predmete koji ne pripadaju tradicionalnim kategorijama kaznenog prava (kao što su administrativne kazne, carinski zakoni i prirezi), postoje „optužbe za kazneno djelo“ različitih težina. Iako su zahtjevi poštenog suđenja najstroži kad se radi o jezgri kaznenog prava, jamstva kaznenog vida članka 6. ne primjenjuju se nužno jednako strogo na ostale kategorije predmeta koji ulaze u taj vid i nemaju značajan stupanj stigme (*Jussila protiv Finske* [VV], stavci 41.-43.).

1306. Priroda okolnosti koje mogu opravdati odustajanje od usmene rasprave u osnovi se svodi

na prirodu problema o kojima odlučuje nadležni sud - posebice postavljaju li oni kakva činjenična ili pravna pitanja koja se nisu mogla odgovarajuće riješiti na temelju sudskog spisa. Usmena rasprava ne mora biti potrebna kada se ne postavlja pitanje vjerodostojnosti ili nema spornih činjenice koje zahtijevaju usmeni dokazni postupak ili unakrsno ispitivanje svjedoka i kad je optuženik dobio odgovarajuću priliku iznijeti svoje argumente u predmetu pisanim putem te osporiti dokaze protiv sebe (*ibid.*, stavci 41.-42., 47.-48.). S tim u vezi, opravdano je da nacionalne vlasti u obzir uzimaju zahtjeve učinkovitosti i ekonomičnosti (*ibid.*, stavci 41.-43., 47.-48., vezano uz postupak za poreznu nadoplatu; i *Suhadolc protiv Slovenije* (odl.), vezano uz skraćeni postupak za prometne prekršaje).

3. Žalbeni postupak

1317. Osobna nazočnost okrivljenika nema isti presudni značaj za žalbeni postupak kao za prvostupanjski postupak. Način na koji se članak 6. primjenjuje na postupak pred žalbenim sudovima ovisi o posebnim značajkama postupka o kojemu je riječ. Mora se voditi računa o cjelovitosti postupka u domaćem pravnom poretku te o ulozi žalbenog suda u njemu (*Hermi protiv Italije* [VV], stavak 60.).

1328. Postupak za dopuštenje žalbe i postupak koji uključuje samo pravna pitanja, za razliku od činjeničnih pitanja, može biti u skladu sa zahtjevima iz članka 6. unatoč činjenici što žalitelj nije dobio priliku biti osobno saslušan pred žalbenim ili kasacijskim sudom, pod uvjetom da je na prvostupanjskom sudu održana javna rasprava (*Monnell i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 58., vezano uz pitanje dopuštenja žalbe, i *Sutter protiv Švicarske*, stavak 30., vezano uz kasacijski sud).

13369. Čak i kada je žalbeni sud nadležan za preispitivanje predmeta i u pogledu činjenica i u pogledu prava, članak 6. ne zahtijeva uvijek pravo na javnu raspravu, a još manje pravo na osobnu prisutnost (*Fejde protiv Švedske*, stavak 31.). Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, potrebno je u obzir uzeti konkretna obilježja postupka o kojemu je riječ te način na koji su interesi podnositelja zaista predstavljeni i zaštićeni pred žalbenim sudom, posebice s obzirom na prirodu problema o kojem se odlučuje (*Seliwiak protiv Poljske*, stavak 54.; *Sibgatullin protiv Rusije*, stavak 36.).

1340. Međutim, kada žalbeni sud mora predmet razmotriti i u pogledu činjenica i prava te donijeti potpunu ocjenu pitanja krivnje ili nevinosti, o tom pitanju ne može odlučiti bez izravne ocjene dokaza koje optuženik osobno izlaže kako bi dokazao da nije počinio djelo koje navodno predstavlja kazneno djelo (*Popovici protiv Moldavije*, stavak 68.; *Lacadena Calero protiv Španjolske*, stavak 38.). Načelo prema kojem se rasprava treba održati javno podrazumijeva pravo optuženika na da osobno izlaganje dokaza pred žalbenim sudom. Iz tog gledišta, načelo javnosti ima za cilj jamčiti optuženikova prava obrane (*Tierce i drugi protiv San Marina*, stavak 95.).

4. Iznimke od pravila javnosti

1351. Zahtjev da se mora održati javna rasprava može imati iznimke. To je očito iz samog teksta članka 6. stavka 1. koji sadrži uvjet da „... se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela ... kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.“ Vođenje postupka, u cijelosti ili dijelom, zatvorenog za javnost mora biti doista nužno zbog okolnosti predmeta (*Welke i Białek protiv Poljske*, stavak 74.; *Martinie protiv Francuske* [VV], stavak 40.).

1362. Ako postoji osnova za primjenu jedne ili više ovih iznimaka, vlasti nemaju obvezu, ali imaju pravo, naložiti da se rasprava održi zatvorena za javnost ako smatraju da je takvo ograničenje opravdano (*Toeva protiv Bugarske* (odl.)).

1373. Iako u kaznenom postupku postoji visoko očekivanje da će postupak biti javan, povremeno može biti potrebno na temelju članka 6. ograničiti otvorenu i javnu prirodu postupka kako bi se, primjerice, zaštitila sigurnost ili privatnost svjedoka ili kako bi se potaknula slobodna razmjena informacija i mišljenja u provođenju pravde (*B. i P. protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 37.).

1384. Problem sigurnosti česta je značajka mnogih kaznenih postupaka, no predmeti u kojima samo sigurnosni razlozi opravdavaju isključivanje javnosti iz suđenja ipak su rijetki (*Riepan protiv Austrije*, stavak 34.). Sigurnosne mjere trebaju biti detaljno prilagođene i u skladu s načelom nužnosti. Sudbena tijela trebaju razmotriti sve moguće alternative za osiguranje sigurnosti i zaštite u sudnici te dati prednost manje strogoj mjeri u odnosu na strožu kada se njome može postići isti cilj (*Krestovskiy protiv Rusije*, stavak 29.).

1395. Razlozi vezani uz javni red i sigurnosni problemi mogu opravdati isključivanje javnosti iz zatvorskog stegovnog postupka protiv osuđenih zatvorenika (*Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 87.).

1406. Održavanje suđenja u redovnom kaznenom postupku u zatvoru ne znači nužno da ono nije javno. Međutim, da bi riješila prepreke koje proizlaze iz održavanja suđenja izvan redovne sudnice, država ima obvezu provesti kompenzacijske mjere kako bi se pobrinula da javnost i mediji budu propisno obaviješteni o mjestu rasprave i da im je odobren djelotvoran pristup (*Riepan protiv Austrije*, stavci 28.-29.).

1417. Samo postojanje povjerljivih informacija u sudskom spisu ne znači automatski i da je nužno zatvoriti suđenje za javnost, ako se ne postigne ravnoteža između otvorenosti i razloga vezanih uz nacionalnu sigurnost. Prije isključenja javnosti iz kaznenog postupka, sudovi moraju donijeti konkretne zaključke da je isključenje potrebno za zaštitu opravdanih državnih interesa te moraju tajnost ograničiti do mjere potrebne za očuvanje takvog interesa (*Belashev protiv Rusije*, stavak 83.; *Welke i Białek protiv Poljske*, stavak 77.).

5. Javno izricanje presuda

1428. Sud nije smatrao kako mora doslovno tumačiti riječi „izreći javno“ (*Sutter protiv Švicarske*, stavak 33.; *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 91.).

14379. Unatoč izričaju koji podrazumijeva kako je potrebno javo čitanje presude postoje i druga sredstva koja presudu čine javnom i mogu biti u skladu s člankom 6. stavkom 1. U pravilu, oblik objavljivanja „presude“ prema domaćem pravu tužene države mora se ocijeniti s obzirom na posebne značajke postupka o kojemu je riječ i u odnosu na cilj kojem se teži na temelju članka 6. stavka 1. u tom kontekstu, a to je prvenstvo nadzor sudstva koji provodi javnost radi zaštite prava na pošteno suđenje. Pri toj ocjeni u obzir treba uzeti cijeli postupak (*Welke i Białek protiv Poljske*, stavak 83., predmet u kojemu ograničavanje javne objave na izreku presude u postupku zatvorenom za javnost nije bilo u suprotnosti s člankom 6.).

1440. Potpuno sakrivanje cjelokupne sudske odluke od javnosti ne može se opravdati. Legitimni sigurnosni razlozi za zabrinutost mogu se riješiti pomoću određenih tehnika, poput one da se povjerljivima učine samo oni dijelovi sudskih odluka čije bi otkrivanje ugrozilo nacionalnu sigurnost ili sigurnost drugih (*Raza protiv Bugarske*, stavak 53.; *Fazliyski protiv Bugarske*, stavci 67-68.).

C. Razumni rok

Članak 6. stavak 1.

„1. 1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj.“

1. Određivanje duljine trajanja postupka

1451. U kaznenim je stvarima cilj članka 6. stavka 1., prema kojem svatko ima pravo na suđenje u razumnom roku, osigurati da optuženici ne budu optuženi predugo te da se o optužbi odluči (*Wemhoff protiv Njemačke*, stavak 18.; *Kart protiv Turske* [VV], stavak 68.).

a. Početna točka razdoblja koje treba uzeti u obzir

1462. Razdoblje koje treba uzeti u obzir počinje na dan kad je osoba optužena (*Neumeister protiv Austrije*, stavak 18.).

1473. „Razumni rok“ može započeti teći prije nego što predmet dođe pred raspravni sud (*Deweer protiv Belgije*, stavak 42), primjerice od trenutka uhićenja (*Wemhoff protiv Njemačke*, stavak 19.), od trenutka kada je osoba optužena (*Neumeister protiv Austrije*, stavak 18.) ili od trenutka pokretanja preliminarne istrage (*Ringeisen protiv Austrije*, stavak 110.).

1484. „Optužba“ za potrebe članka 6. stavka 1. može se definirati kao „službena obavijest koju pojedincu daje nadležno tijelo o tvrdnji da je počinio kazneno djelo“ (*Deweer protiv Belgije*, stavak 46.), definicija koja također odgovara testu je li situacija osumnjičenika „značajno pogođena“ (*ibid.*; *Neumeister protiv Austrije*, stavak 13.; *Eckle protiv Njemačke*, stavak 73.; *McFarlane protiv Irske* [VV], stavak 143.).

b. Kraj razdoblja

1495. Sud je smatrao da u kaznenim stvarima vremensko razdoblje na koje se primjenjuje članak 6. uključuje cijeli postupak o kojemu je riječ (*König protiv Njemačke*, stavak 98.), uključujući i žalbeni postupak (*Delcourt protiv Belgije*, stavci 25.-26.; *König protiv Njemačke*, stavak 98.; *V. protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 109.). Članak 6. stavak 1., nadalje, upućuje da je završna točka tog razdoblja presuda kojom se odlučuje o optužbi; to može biti odluka žalbenog suda kada taj sud odlučuje o osnovanosti optužbe (*Neumeister protiv Austrije*, stavak 19.).

1506. Razdoblje koje treba uzeti u obzir traje najmanje do oslobađajuće ili osuđujuće odluke, čak i ako se do te odluke dođe nakon žalbe. Osim toga ne postoji nikakav razlog zašto bi zaštita koja se dotičnim osobama pruža protiv odugovlačenja sudskog postupka trebala prestati nakon prve rasprave u suđenju: treba se bojati i neopravdanih odgoda ili pretjeranih odugovlačenja prvostupanijskih sudova (*Wemhoff protiv Njemačke*, stavak 18.).

1517. U slučaju osuđujuće odluke, nema „odlučivanja o ... optužnici za kazneno djelo“ u smislu članka 6. stavka 1. sve dok konačno nije određena kazna (*Eckle protiv Njemačke*, stavak 77.; *Ringeisen protiv Austrije*, stavak 110.; *V. protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 109.).

1528. Izvršenje presude koju je izrekao bilo koji sud mora se smatrati sastavnim dijelom suđenja u svrhu članka 6. (*Assanidze protiv Gruzije* [VV], stavak 181.). Jamstva iz članka 6. Konvencije bila bi iluzorna kad bi domaći pravni i upravni sustav države ugovornice dopuštao da konačna obvezujuća oslobađajuća presuda ostane bez učinka na štetu oslobođene osobe. Kazneni postupak je cjelina i zaštita koja proizlazi iz članka 6. ne prestaje s oslobađajućom odlukom (*ibid.*, stavak 182.). Kad bi tijela državne uprave odbila ili ne bi ispunila presudu kojom je okrivljenik oslobođen, ili čak i kad bi to odgađala, jamstva iz članka 6. koja se su ranije odnosila na okrivljenika za vrijeme sudske faze postupka postala bi djelomično iluzorna (*ibid.*, stavak 183.).

2. Ocjena razumnog roka

a. Načela

153. O razumnosti duljine postupka treba odlučiti s obzirom na okolnosti predmeta koje zahtijevaju cjelokupnu ocjenu (*Boddaert protiv Belgije*, stavak 36.). I kad su određene faze postupka same po sebi provedene iznimno brzo, ukupna duljina postupka ipak može prekoračiti „razumni rok“ (*Dobbartin protiv Francuske*, stavak 44.).

1540. Članak 6. zahtijeva da sudski postupak bude brz, ali također određuje općenitije načelo za pravilno djelovanje pravosudnog sustava. Potrebno je postići pravednu ravnotežu između različitih aspekata ovog temeljnog zahtjeva (*Boddaert protiv Belgije*, stavak 39.).

b. Kriteriji

1551. Kad je odlučivao je li trajanje kaznenog postupka bilo razumno, Sud je u obzir uzimao čimbenike poput složenosti predmeta, ponašanja podnositelja te ponašanja relevantnih upravnih i sudbenih tijela (*König protiv Njemačke*, stavak 99.; *Neumeister protiv Austrije*, stavak 21.; *Ringeisen protiv Austrije*, stavak 110.; *Pélissier i Sassi protiv Francuske* [VV], stavak 67.; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske*, stavak 45.).

1562. *Složenost predmeta*: ona može proizlaziti iz, primjerice, broja optužbi, broja osoba koje sudjeluju u postupku, poput okrivljenika i svjedoka ili iz međunarodne dimenzije predmeta (*Neumeister protiv Austrije*, stavak 20.: u tom su predmetu pravni poslovi o kojima je bila riječ imali posljedice u nizu zemalja što je zahtijevalo pomoć Interpola i sklapanje međunarodnih ugovora o uzajamnoj pravnoj pomoći te se ticalo dvadeset dvoje ljudi od kojih su neki bili u inozemstvu). Predmet također može biti izrazito složen kad se sumnje odnose na „službenički“ kriminal odnosno veliku prevaru u kojoj je sudjelovalo nekoliko trgovačkih društava i složene pravne poslove osmišljene kako bi se izbjegla kontrola istražnih tijela, te je bilo potrebno znatno stručno znanje iz područja računovodstva i financija (*C.P. i drugi protiv Francuske*, stavak 30.).

1573. Iako predmet može biti donekle složen, Sud ne može dulja razdoblja neobjašnjene neaktivnosti smatrati „razumnima“ (*Adiletta protiv Italije*, stavak 17.: u ovom predmetu, cjelokupno razdoblje trajalo je trinaest godina i pet mjeseci, uključujući odgodu od pet godina između upućivanja predmeta istražnom sucu i ispitivanja optuženoga i svjedoka, te odgodu od jedne godine i devet mjeseci od trenutka u kojem je predmet vraćen istražnom sucu i ponovnog suđenja podnositeljima).

1584. *Ponašanje podnositelja*: Članak 6. ne zahtijeva da podnositelji aktivno surađuju sa sudbenim tijelima. Ne može ih se niti kriviti za potpuno iskorištavanje pravnih sredstava koja su im dostupna na temelju domaćeg prava. Međutim, njihovo ponašanje predstavlja objektivnu činjenicu koja se ne može pripisati tuženoj državi i koja se mora uzeti u obzir pri određivanju je li duljina trajanja postupka prekoračila ono što je razumno (*Eckle protiv Njemačke*, stavak 82.: u ovom su predmetu podnositelji u sve većoj mjeri pribjegavali radnjama za koje je bilo vjerojatno da će odugovlačiti postupak poput sustavnog zahtijevanja izuzeća sudaca; neke od tih radnji bi se čak mogle smatrati namjernim ometanjem pravde).

1595. Jedan primjer ponašanja koje treba uzeti u obzir jest namjera podnositelja da odugovlači istragu kad je to očito iz sudskog spisa (*I.A. protiv Francuske*, stavak 121.: u ovom je predmetu podnositelj među ostalim čekao da ga se obavijesti da je prijenos spisa državnom odvjetniku neminovan prije nego što je zatražio niz dodatnih istražnih mjera).

1606. Podnositelj se ne može pozivati na razdoblje koje je proveo kao bjegunac i dok je pokušavao izbjeći predvođenje pred lice pravde u vlastitoj zemlji. Kada okrivljenik pobjegne iz države koja se pridržava načela vladavine prava, može se pretpostaviti da nema pravo na prigovor nerazumnog trajanja postupka nakon što je pobjegao, osim kad može pružiti dovoljno dokaza za opovrgavanje ove predmnijeve (*Vayıç protiv Turske*, stavak 44.).

1617. *Ponašanje mjerodavnih vlasti*. Članak 6. stavak 1. državama ugovornicama nameće dužnost organiziranja sudskog sustava na takav način da njihovi sudovi mogu ispuniti svaki od zahtjeva toga članka (*Abdoella protiv Nizozemske*, stavak 24.; *Dobbertin protiv Francuske*, stavak 44.).

1628. Iako privremeni zaostatak u radu ne podrazumijeva odgovornost država ugovornica pod uvjetom da one poduzmu sanacijske mjere, uz potrebnu ažurnost, za rješavanje iznimne situacije te vrste (*Milasi protiv Italije*, stavak 18.; *Baggetta protiv Italije*, stavak 23.) Sud rijetko pridaje odlučujuću težinu velikom radnom opterećenju koje navode vlasti te različitim mjerama poduzetim da bi se stvari ispravile (*Eckle protiv Njemačke*, stavak 92.).

199. Pri ocjeni razumnosti duljine postupka u obzir treba uzeti i što se dovodi u pitanje za podnositelja. Primjerice, kad se osoba nalazi u pritvoru prije suđenja, to je čimbenik koji treba razmotriti pri ocjeni je li o optužbi odlučeno u razumnom roku (*Abdoella protiv Nizozemske*, stavak 24.: u ovom je predmetu za prosljeđivanje dokumenata Vrhovnom sudu u dva navrata ukupno

trebalo više od dvadeset i jedan mjesec od pedeset dva mjeseca potrebna da bi se predmet riješio. Sud je utvrdio da su takva dugotrajna razdoblja neaktivnosti neprihvatljiva, posebice jer je optuženik bio u pritvoru).

3. Nekoliko primjera

a. Razumni rok je prekoračen

- 9 godina i 7 mjeseci u predmetu koji nije bio osobito složen, osim broja osoba koje su sudjelovale u postupku (35), unatoč mjerama koje su vlasti poduzele za rješavanje iznimnog radnog opterećenja suda nakon razdoblja javnih nereda (*Milasi protiv Italije*, stavci 14.-20.).
- 13 godina i 4 mjeseca, politički problemi u regiji i pretjerano radno opterećenje sudova, naponi države za poboljšanje uvjete rada sudova započeli su tek nekoliko godina kasnije (*Baggetta protiv Italije*, stavci 20.-25.).
- 5 godina, 5 mjeseci i 18 dana, uključujući 33 mjeseca od kada je nadležni sudac donio presude i izradio cjelovit pisani otpravak, a da nisu bile poduzete ikakve odgovarajuće stegovne mjere (*B. protiv Austrije*, stavci 48.-55.).
- 5 godina i 11 mjeseci, složenost predmeta zbog broja ljudi i tehničke prirode dokumenata koje je trebalo ispitati u predmetu teške pronevjere, iako to nije moglo opravdati istragu za koju je bilo potrebno pet godina i dva mjeseca; vlastima se može pripisati niz razdoblja neaktivnosti. Stoga se, iako se duljina faze suđenja činila razumnom, ne može reći da je istraga bila revno provedena (*Rouille protiv Francuske*, stavak 29.).
- 12 godina, 7 mjeseci i 10 dana, a da nije bilo posebne složenosti ili radnji podnositelja koje bi odugovlačile postupak, ali s razdobljem od dvije godine i više od devet mjeseci između podnošenja zahtjeva upravnom sudu i primitka prvih podnesaka poreznih vlasti (*Clinique Mozart SARL protiv Francuske*, stavci 34.-36.).

b. Razumni rok nije prekoračen

- 5 godina i 2 mjeseca, složenost povezanih predmeta prijevare i lažnih stečajeva s nebrojenim zahtjevima i žalbama podnositelja, ne samo za njegovo puštanje na slobodu, već i za izuzeće većine sudaca i zahtjevima za promjenu mjesne nadležnosti (*Ringeisen protiv Austrije*, stavak 110.).
- 7 godina i četiri mjeseca, činjenica da je proteklo više od sedam godina od podizanja optužnice a da o njoj nije odlučeno osuđujućom ili oslobađajućom presudom svakako je ukazivala da se radi o iznimno dugom razdoblju koje bi se u većini predmeta smatralo prekomjernim u odnosu na razumni rok; štoviše, suci 15 mjeseci nisu ispitali niti jednog od brojnih suoptuženika ili bilo kojeg od svjedoka ili izvršili bilo koju od drugih dužnosti; međutim, predmet je bio izrazito složen (broj optužbi i osoba, međunarodna dimenzija koja sa sobom povlači posebne poteškoće u provedi zahtjeva za sudsku pomoć u inozemstvu itd.) (*Neumeister protiv Austrije*, stavak 21.).

V. KONKRETNA JAMSTVA

A. Predmnijeva nevinosti (članak 6. stavak 2.)

Članak 6. stavak 2.

„Svatko optužen za kazneno djelo smatrat će se nevinim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom.“

1. Teret dokazivanja

1630. Načelo predmnijeve nevinosti zahtijeva, *inter alia*, da pri izvršavanju svojih dužnosti članovi suda ne smiju započeti s unaprijed stvorenom idejom da je optuženik počinio djelo za koje je optužen; teret dokazivanja snosi ovlašteni tužitelj i svaku dvojbu treba riješiti u korist optuženika. Ovlašteni tužitelj treba obavijestiti optuženika o predmetu koji će se voditi protiv njega kako bi se on mogao pripremiti i u skladu s time iznijeti svoju obranu, te također treba priložiti dovoljno dokaza za njegovu osudu (*Barberà, Messegué i Jabardo protiv Španjolske*, stavak 77.; *Janosevic protiv Švedske*, stavak 97.). Predmnijeva nevinosti prekršena je u onim slučajevima u kojima je teret dokazivanja prebačen s ovlaštenog tužitelja na obranu (*Telfner protiv Austrije*, stavak 15.). Teret dokazivanja ne može se prebaciti na protivnu stranu u postupku za naknadu štete nakon pravomoćne odluke o obustavi postupka (*Capeau protiv Belgije*, stavak 25.).

1641. Oslobođenje od kaznene odgovornosti ne isključuje utvrđivanje građanske odgovornosti za isplatu naknade koja proizlazi iz istih činjenica na temelju manje strogog tereta dokazivanja (*Ringvold protiv Norveške*, stavak 38.; *Y protiv Norveške*, stavak 41.; *Lundkvist protiv Švedske* (odl.)).

2. Predmnijeve o činjenicama i o pravu

1652. Pravo osobe u kaznenom predmetu da se predmnijeva njena nevinost i da ovlašteni tužitelj snosi teret dokazivanja tvrdnji protiv te osobe nije apsolutno, s obzirom da se predmnijeve o činjenicama ili predmnijeve o pravu primjenjuju u svakom sustavu kaznenog prava i Konvencija ih u načelu ne zabranjuje (*Falk protiv Nizozemske* (odl.)), u vezi s izricanjem novčane kazne registriranom vlasniku automobila koji nije bio stvarni vozač u vrijeme prometnog prekršaja). Konkretno, države ugovornice mogu u određenim uvjetima kazniti jednostavnu ili objektivnu činjenicu kao takvu, bez obzira na to proizlazi li ona iz kriminalne namjere ili iz nehaja (*Salabiaku protiv Francuske*, stavak 27., u vezi s predmnijevom kaznene odgovornosti za krijumčarenje izvedene iz posjedovanja opojnih droga; *Janosevic protiv Švedske*, stavak 100., vezano uz nametanje nadoplate poreza na temelju objektivnih razloga i njezino provođenje prije odluke suda). Međutim, članak 6. stavak 2. od država traži da te predmnijeve zadrže u razumnim granicama koje u obzir uzimaju važnost onoga što se dovodi u pitanje i jamče prava obrane (*Salabiaku protiv Francuske*, stavak 28.; *Radio Francuska i drugi protiv Francuske*, stavak 24., vezano uz pretpostavku kaznene odgovornosti direktora izdavaštva za klevetničke izjave u radijskim programima; *Klouvi protiv Francuske*, stavak 41., vezano uz nemogućnost obrane protiv optužbe za zlonamjerni progon zbog zakonske pretpostavke da je optužba protiv optuženika oslobođenog zbog nedostatka dokaza bila lažna).

1663. Kad primjenjuju predmnijeve u kaznenom pravu, države ugovornice trebaju postići ravnotežu između važnosti onoga što se dovodi u pitanje i prava obrane; drugim riječima, sredstva koja se koriste moraju biti razumno razmjerna legitimnom cilju kojega se nastoji postići (*Janosevic protiv Švedske*, stavak 101.; *Falk protiv Nizozemske* (odl.)).

3. Područje primjene članka 6. stavka 2.

a. Kazneni postupak

1674. Članak 6. stavak 2. ne uređuje samo ispitivanje osnovanosti optužbe već kazneni postupak u cijelosti, bez obzira na ishod kaznenog progona (vidi, između mnogih izvora, *Poncelet protiv Belgije*, stavak 50.; *Minelli protiv Švicarske*, stavak 30.; *Garycki protiv Poljske*, stavak 68.).

1685. Predmnijeva nevinosti ne prestaje se primjenjivati samo zato što je prvostupanjski postupak okončan osudom optuženika kad se postupak nastavlja povodom uložene žalbe (*Konstas protiv Grčke*, stavak 36.).

1696. Nakon što se optuženiku na odgovarajući način dokaže krivnja, članak 6. stavak 2. ne može se primjenjivati u odnosu na tvrdnje iznesene o karakteru i ponašanju optuženika u sklopu postupka određivanja kazne, osim kad su te optužbe takve prirode i stupnja da predstavljaju novu „optužbu“ unutar autonomnog konvencijskog značenja (*Böhmer protiv Njemačke*, stavak 55.; *Geerings protiv Nizozemske*, stavak 43.; *Phillips protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 35.;).

1707. Unatoč tome, pravo osobe da se predmnijeva njena nevinosti i da se od ovlaštenog tužitelja zahtijeva da on snosi teret dokazivanja tvrdnji protiv te osobe dio je opće ideje poštenog suđenja iz članka 6. stavka 1. Konvencije koji se primjenjuje i na postupak određivanja kazne (*ibid.*, stavci 39.-40.; *Grayson i Barnham protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 37. i 39.).

b. Naknadni postupak

1718. Predmnijeva nevinosti štiti i pojedince koji su oslobođeni optužbe za kazneno djelo ili za koje se kazneni postupak obustavlja od toga da javni dužnosnici i vlasti prema njima postupaju kao da su zapravo krivi za djelo za koje su optuženi. Bez zaštite kojom se osigurava poštovanje oslobađajuće presude ili odluke o obustavi u svakom drugom postupku, postoji opasnost da bi jamstva iz članka 6. stavka 2. mogla postati teorijska i iluzorna. Ono što se također dovodi u pitanje nakon završetka kaznenog postupka jest ugled osobe te način na koji javnost doživljava tu osobu (*Allen protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], stavak 94.).

17209. Kad god se pojavi pitanje primjenjivosti članka 6. stavka 2. u kontekstu naknadnog postupka, podnositelj zahtjeva mora dokazati postojanje veze između završenog kaznenog postupka i naknadnog postupka. Takva će veza vjerojatno postojati, primjerice, u slučaju kad naknadni postupak zahtijeva ispitivanje ishoda prethodnog kaznenog postupka i, posebice, kad sud ima obvezu analizirati presudu za kazneno djelo; provesti preispitivanje ili ocjenu dokaza u kaznenom spisu; procijeniti sudjelovanje podnositelja u nekim ili svim događajima koji su doveli do optužbe za kazneno djelo; ili komentirati postojeće indikacije o mogućoj krivnji podnositelja (*ibid.*, stavak 104.).

1730. Sud je također razmatrao primjenjivost članka 6. stavka 2. na sudske odluke koje su donesene nakon završetka kaznenog postupka i koje se odnose na, *inter alia*:

- obvezu bivšeg optuženika da snosi sudske troškove i troškove ovlaštenog tužitelja;
- zahtjev bivšeg optuženika za naknadu štete zbog pritvora ili drugih neugodnosti uzrokovanih kaznenim postupkom;
- zahtjev bivšeg optuženika za naknadu troškova obrane;
- zahtjev bivšeg optuženika za naknadu štete uzrokovane nezakonitom ili nepravilnom istragom ili kaznenim progonom;
- nametanje građanske odgovornosti za isplatu naknade žrtvi;
- odbijanje građanskih zahtjeva koje je podnositelj podnio protiv osiguravatelja;
- održavanje na snazi naloga za skrb nad djetetom, nakon što je ovlašteni tužitelj odlučio da neće optužiti roditelje za zlostavljanje djeteta;
- stegovna pitanja ili otkaza i razrješenja; i
- opoziv prava podnositelja na socijalno stanovanje (vidi *Allen protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 98. s brojnim drugim referencama).

4. Štetne izjave

1741. Članak 6. stavak 2. ima za cilj spriječiti podrivanje poštenog suđenja za kazneno djelo zbog štetnih izjava koje su usko povezane s tim postupkom. Kad takav postupak ne postoji ili nikad nije postojao, izjave koje pripisuju kazneno ili drugo ponašanje koje zasluhuje prijekor važnije su za razmatranje zaštite od klevete i odgovarajućeg pristupa sudu da bi se odlučilo o građanskim pravima, što otvara moguća pitanja iz članka 8. i članka 6. Konvencije (*Zollmann protiv Ujedinjene Kraljevine*,(odl.) *Ismoilov i drugi protiv Rusije*,, stavak 160.).

1752. Potrebno je istaknuti temeljnu razliku između izjave kojom se nekoga samo sumnjiči za počinjenje kaznenog djela i jasne tvrdnje, bez pravomoćne presude, da je pojedinac počinio kazneno djelo o kojemu je riječ (*ibid.*; *Nešták protiv Slovačke*, stavak 89.). Ova druga tvrdnja predstavlja povredu predmnijeve nevinosti dok je Sud prvoj, u raznim situacijama koje je ispitivao, nije našao prigovora (*Garycki protiv Poljske*, stavak 67.).

1763. Predstavlja li izjava nekog suca ili neke druge javne osobe povredu predmnijeve nevinosti treba odrediti u kontekstu osobitih okolnosti u kojima je pobijana izjava dana (*Daktaras protiv Litve*, stavak 42.; *A.L. protiv Njemačke*, stavak 31.).

1774. Izjave sudaca podliježu strožoj kontroli od izjava istražnih organa (*Pandy protiv Belgije*, stavak 43.).

1785. Izricanje sumnji o nevinosti optuženika može se razumjeti sve dok kazneni postupak ne završi odlukom o osnovanosti optužbe (*Sekanina protiv Austrije*, stavak 30.). Međutim, kad oslobađajuća odluka postane pravomoćna, izricanje sumnji o krivnji nije u skladu s predmnijevom nevinosti (*Rushiti protiv Austrije*, stavak 31.; *O. protiv Norveške*, stavak 39.; *Geerings protiv Nizozemske*, stavak 49., *Paraponiaris protiv Grčke*, stavak 32.).

5. Izjave pravosudnih tijela

1796. Predmnijeva nevinosti bit će prekršena ako sudska odluka koja se odnosi na osobu optuženu za kazneno djelo odražava mišljenje da je ona kriva prije nego što joj je dokazana krivnja u skladu sa zakonom. Čak kad nema nekog formalnog utvrđenja dovoljno je da postoji neko obrazloženje koje upućuje na to da sud optuženoga smatra krivim (vidi, kao vodeću referencu, *Minelli protiv Švicarske*, stavak 37.; i, novije, *Nerattini protiv Grčke*, stavak 23., *Didu protiv Rumunjske*, stavak 41.). Preuranjeno izražavanje takvog mišljenja koje da sam sud neizbježno će prekršiti tu predmnijevu (*Nešták protiv Slovačke*, stavak 88.; *Garycki protiv Poljske*, stavak 66.).

1807. U primjeni odredbi članka 6. stavka 2. važno je pravo značenje izjava o kojima je riječ, a ne njihov doslovni oblik (*Lavents protiv Latvije*, stavak 126.).

1818. To što je podnositelj u konačnici proglašen krivim ne niječe njegovo početno pravo da se predmnijeva njegova nevinost dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom (vidi *Matijašević protiv Srbije*, stavak 49.; *Nešták protiv Slovačke*, stavak 90., u vezi s odlukom o produženju zadržavanje podnositelja u pritvoru).

6. Izjave javnih dužnosnika

182. Predmnijevu nevinosti mogu prekršiti ne samo sudac ili sud već i druga tijela javne vlasti (*Allet de Ribemont protiv Francuske*, stavak 36.; *Daktaras protiv Litve*, stavak 42.; *Petyo Petkov protiv Bugarske*, stavak 91.). Članak 6. stavak 2. zabranjuje izjave javnih dužnosnika o kaznenim istragama u tijeku koje potiču javnost na vjerovanje da je osumnjičenik kriv i prejudiciraju ocjenu činjenica koju provodi nadležno sudbeno tijelo (*Ismoilov i drugi protiv Rusije*, stavak 161.; *Butkevicius protiv Litve*, stavak 53.).

1830. Načelo predmnijeve nevinosti ne sprječava vlasti da obavještavaju javnost o kaznenim istragama u tijeku, no ono zahtjeva da to učine na obziran i oprezan način spojiv s predmnijevom nevinosti (*Fatullayev protiv Azerbajdžana*, stavak 159.; *Allet de Ribemont protiv Francuske*, stavak 38.; *Garycki protiv Poljske*, stavak 69.).

1841. Sud je naglasio važnost odabira riječi koje izgovaraju javni dužnosnici u svojim izjavama prije no što osobi bude suđeno i ona bude proglašena krivom za kazneno djelo (*Daktaras protiv Litve*, stavak 41.; *Arrigo i Vella protiv Malte* (odl.); *Khuzhin i drugi protiv Rusije*, stavak 94.).

7. Negativna medijska kampanja

1852. U demokratskom su društvu oštri komentari u tisku ponekad neizbježni u predmetima koji se tiču javnog interesa (*Viorel Burzo protiv Rumunjske*, stavak 160.; *Akay protiv Turske* (odl.)).

1863. Neprijateljski raspoložena medijska kampanja može, međutim, negativno utjecati na poštenost suđenja time što utječe na javno mišljenje i, posljedično, na porotnike koji odlučuju o krivnji optuženika (*Kuzmin protiv Rusije*, stavak 62.). Ono što je odlučujuće nisu subjektivni dojmovi osumnjičenika, koliko god ih se može razumjeti, o tome je li prvostupanjski sud, kao što bi trebao biti, bez predrasuda, već može li se osumnjičeničkovu bojazan smatrati objektivno opravdanom u posebnim okolnostima predmeta (vidi *Włoch protiv Poljske* (odl.), *Daktaras protiv Litve* (odl.), *Priebke protiv Italije* (odl.); *Mustafa Kamal Mustafa (Abu Hamza) protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), stavci 37.-40., vezano uz utjecaj izvješćivanja u tisku na nepristranost prvostupanjskog suda).

1874. Nacionalni sudovi koji su u potpunosti sastavljeni od profesionalnih sudaca općenito govoreći imaju, za razliku od članova porote, odgovarajuće iskustvo i obuku koja im omogućuje oduprijeti se vanjskom utjecaju (*Craxi protiv Italije (br. 1)*, stavak 104.); *Mircea protiv Rumunjske*, stavak 75.).

1885. Objavljivanje fotografija osumnjičenika samo po sebi ne krši predmnijevu nevinosti (*Y.B. i drugi protiv Turske*, stavak 47.). Prikazivanje slika i snimki osumnjičenika na televiziji može u određenim okolnostima biti problematično na temelju članka 6. stavka 2. (*Rupa protiv Rumunjske (br. 1)*, stavak 232.).

8. Sankcije za nepružanje informacija

1896. Predmnijeva nevinosti usko je vezana uz pravo da osoba samu se ne inkriminira (*Heaney i McGuinness protiv Irske*, stavak 40.).

1907. Zahtjev da vlasnik automobila identificira vozača koji je vozio u trenutku prometnog prekršaja za koji se sumnja da je počinjen nije u suprotnosti s člankom 6. Konvencije (*O'Halloran i Francis protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV]).

1918. Obvezivanje vozača na mjerenje alkohola u dahu ili vađenje krvi nije u suprotnosti s načelom predmnijeve nevinosti (*Tirado Ortiz i Lozano Martin protiv Španjolske* (odl.)).

B. Prava obrane (članak 6. stavak 3.)

Članak 6. stavak 3.

„Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

- a) da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega;
- b) da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane;
- c) da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava platiti branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja, kad to nalažu interesi pravde;
- d) da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe;
- e) besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.“

19229. Zahtjevi iz članka 6. stavka 3. vezani uz prava obrane trebaju se smatrati specifičnim aspektima prava na pošteno suđenje zajamčenog člankom 6. stavkom 1. Konvencije (*Saknovskiy protiv Rusije* [VV], stavak 94.; *Gäfgen protiv Njemačke* [VV], stavak 169.).

1930. Konkretna jamstva predviđena člankom 6. stavkom 3. najbolje opisuju sadržaj pojma poštenog suđenja u odnosu na uobičajene postupovne situacije koje nastaju u kaznenim

predmetima, no njihov je bitni cilj uvijek osigurati ili doprinijeti osiguranju poštenosti kaznenog postupka u cjelini. Jamstva sadržana u članku 6. stavku 3. stoga nisu sama sebi cilj i s tim u skladu mora ih se tumačiti s obzirom na funkcije koje imaju u cjelokupnom kontekstu postupka (*Mayzit protiv Rusije*, stavak 77.; *Can protiv Austrije*, stavak 48.).

1. Obavijest o naravi i osnovi optužbe (članak 6. stavak 3.(a))

Članak 6. stavak 3. (a)

„Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

- a) da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega;“

a. Općenito

1941. Područje primjene članka 6. stavka 3.(a) mora se ocijeniti s obzirom na općenitije pravo na pošteno suđenje zajamčeno člankom 6. stavkom 1. Konvencije. U kaznenim stvarima pružanje potpunih detaljnih informacija o optužbi protiv optuženika te, posljedično, o tome kako bi sud mogao pravno okvalificirati djelo osnovni je preduvjet za osiguranje poštenog postupka (*Pélissier i Sassi protiv Francuske* [VV], stavak 52.; *Sejdovic protiv Italije* [VV], stavak 90.).

1952. Podstavci (a) i (b) članka 6. stavka 3. povezani su na način da se pravo na dobivanje obavijesti o prirodi i uzroku optužbe mora razmatrati s obzirom na pravo optuženika na pripremu svoje obrane (*Pélissier i Sassi protiv Francuske* [VV], stavak 54.; *Dallos protiv Mađarske*, stavak 47.).

b. Informacije o optužbi

1963. Članak 6. stavak 3.(a) ukazuje na potrebu posvećivanja posebne pozornosti obavještavanju optuženika o „optužbi“. Pojednostoj djela imaju ključnu ulogu u kaznenom postupku na način da je od trenutka uručenja obavijesti o njima osumnjičenik formalno obaviješten o činjeničnom i pravnom temelju optužbe protiv njega (*Kamasinski protiv Austrije*, stavak 79.; *Pélissier i Sassi protiv Francuske*[VV], stavak 51.).

1974. Članak 6. stavak 3.(a) optuženiku jamči pravo na dobivanje obavijesti ne samo o „uzroku“ optužbe, odnosno djelima koje je navodno počinio i na kojima se optužba temelji, već i o „prirodi“ optužbe, odnosno pravnoj kvalifikaciji tih djela (*Mattoccia protiv Italije*, stavak 59.; *Penev protiv Bugarske*, stavci 33. i 42., 7. siječnja 2010.).

1985. Informacije ne moraju nužno navesti dokaze na kojima se optužba temelji (*X. protiv Belgije* (odl.); *Collozza i Rubinat protiv Italije*).

1996. Članak 6. stavak 3.(a) ne nameće nikakav posebni formalni zahtjev vezan uz način na koji će se optuženika obavijestiti o prirodi i uzroku optužbe protiv njega (*Pélissier i Sassi protiv Francuske*[VV],stavak 53.; *Drassich protiv Italije*, stavak 34.; *Giosakis protiv Grčke (br. 3)*, stavak 29.).

2007. Ovlašteni tužitelj u potpunosti snosi obvezu obavještavanja optuženika i ta se obveza ne može ispuniti pasivno tako što će se obavijesti samo učiniti dostupnima a da se o tome ne obavijesti obrana (*Mattoccia protiv Italije*, stavak 65.; *Chichlian i Ekindjian protiv Francuske*, stavak 71.).

2018. Optuženik mora stvarno primiti obavijesti; pravna predmnijeva primitka nije dovoljna (*C. protiv Italije*, odluka Komisije).

20239. Ako se situaciju na koju prigovara može pripisati ponašanju podnositelja, on nema pravo tvrditi da je došlo do povrede prava na obranu (*Erdogan protiv Turske*, odluka Komisije; *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 96.).

2030. U slučaju osobe s psihičkim poteškoćama, vlasti moraju poduzeti dodatne korake kako bi omogućile da ta osoba bude detaljno obaviještena o prirodi i uzroku optužbi protiv nje (*Vaudelle protiv Francuske*, stavak 65.).

c. Prekvalifikacija optužbe

2041. Optuženik mora biti propisno i potpuno obaviješten o svim promjenama optužbe, uključujući promjene „uzroka“ optužbe te mu se mora omogućiti odgovarajuće vrijeme i sredstva da na njih reagira i organizira svoju obranu na temelju svih novih informacija ili navoda (*Mattoccia protiv Italije*, stavak 61.; *Bäckström i Andersson protiv Švedske* (odl.)).

2052. Informacije vezane uz optužbe koje mu se stavljaju na teret, uključujući pravnu kvalifikaciju za koju bi se sud mogao odlučiti u toj stvari, moraju se dati ili prije suđenja u optužnici ili barem za vrijeme trajanja suđenja drugim sredstvima kao što su formalno ili implicitno proširenje optužbi. Samo upućivanje na apstraktnu mogućnost da bi sud mogao izvesti drugačiji zaključak od ovlaštenog tužitelja o kvalifikaciji djela očito nije dovoljno (*I.H. i drugi protiv Austrije*, stavak 34.).

2063. U slučaju prekvalifikacije činjenica za vrijeme trajanja postupka, optuženiku mora biti omogućeno ostvariti prava obrane na praktičan i učinkoviti način te pravovremeno (*Pélissier i Sassi protiv Francuske* [VV], stavak 62.; *Block protiv Mađarske*, stavak 24.).

2074. Smatra se da je prekvalifikacija djela dovoljno predvidiva za optuženika ako se tiče elementa koji je sadržan u optužbi (*De Salvador Torres protiv Španjolske*, stavak 33.; *Sadak i drugi protiv Turske (br. 1)*, stavci 52. i 56.; *Juha Nuutinen protiv Finske*, stavak 32.).

2085. Nedostaci u obavještavanju o optužbi mogu se ispraviti u žalbenom postupku ako optuženik ima priliku pred višim sudovima iznijeti svoju obranu u odnosu na preformuliranu optužbu te pobijati svoju osudu u pogledu svih bitnih pravnih i činjeničnih aspekata (*ibid.*, stavak 33.; *Dallos protiv Mađarske*, stavci 49.-52.; *Sipavičius protiv Litve*, stavci 30.-33.; *Zhupnik protiv Ukrajine*, stavci 39.-43.; *I.H. i drugi protiv Austrije*, stavci 36.-38.).

d. „Detaljno

2096. Iako se opseg „detaljnih“ informacija razlikuje ovisno o konkretnim okolnostima svakog pojedinog predmeta, optuženik mora imati dovoljno informacija da bi u potpunosti razumio razmjere optužbe koja mu se stavlja na teret kako bi pripremio odgovarajuću obranu.

2107. S tim u vezi, primjerenost informacija mora se ocijeniti u vezi s člankom 6. stavkom 3.(b) koji svima daje pravo na odgovarajući rok i sredstva za pripremu obrane, s obzirom na općenitije pravo na pošteno suđenje zajamčeno člankom 6. stavkom 1. (*Mattoccia protiv Italije*, stavak 60.; *Bäckström i Andersson protiv Švedske* (odl.)).

e. „Brzo“

2118. Podaci se optuženiku moraju dostaviti pravovremeno za pripremu njegove obrane, što je glavna svrha u podlozi članka 6. stavka 3.(a) (*C. protiv Italije*, odluka Komisije, predmet u kojem je odlučeno da je obavještavanje podnositelja o optužbi četiri mjeseca prije suđenja prihvatljivo; za suprotno vidi *Borisova protiv Bugarske*, stavci 43.-45., predmet u kojem je podnositeljica imala samo nekoliko sati za pripremu obrane bez odvjjetnika).

21249. Pri ispitivanju sukladnosti s člankom 6. stavkom 3.(a), Sud u obzir uzima autonomno značenje riječi „optužen“ i „optužba za kazneno djelo“ koje se mora tumačiti u odnosu na objektivnu, a ne formalnu situaciju (*Padin Gestoso protiv Španjolske* (odl.); *Casse protiv Luksemburga*, stavak 71.).

f. „Jezik“

2130. Ako se pokaže da postoje razlozi vjerovati kako optuženik ne poznaje dovoljno jezik na kojemu su mu dostavljene informacije, vlasti mu moraju osigurati prijevod (*Brozicek protiv Italije*, stavak 41.; *Tabaï protiv Francuske* (odl.)).

2141. Iako se u članku 6. stavak 3. (a) konkretno ne navodi da bi okrivljeniku koji je stranac relevantne informacije trebalo dostaviti u pisanom obliku ili pisano prevesti, okrivljenik koji ne poznaje jezik koji sud koristi može se naći u praktično nepovoljnoj situaciji ako mu se ne osigura i pisani prijevod optužnice na jeziku koji razumije (*Hermi protiv Italije*[VV], stavak 68.; *Kamasinski protiv Austrije*, stavak 79.).

2152. Međutim, dovoljno informacija o optužbi može se pružiti i usmenim prijevodom optužnice, ako će to optuženiku omogućiti pripremu obrane (*ibid.*, stavak 81.; *Husain protiv Italije* (odl.)).

2163. Ne postoji pravo optuženika temeljem ove odredbe na potpun prijevod sudskih spisa (*X. protiv Austrije* (odl.), stavak 70.).

2174. Troškove nastale usmenim prijevodom optužbi mora snositi država, u skladu s člankom 6. stavkom 3.(e) koji jamči pravo na besplatnu pomoć tumača (*Luedicke, Belkacem i Koç protiv Njemačke*, stavak 45.).

2. Priprema obrane (članak 6. stavak 3.(b))

Članak 6. stavak 3. (b)

„Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

b) da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane;“

a. Opća razmatranja

2185. Članak 6. stavak 3.(b) Konvencije odnosi se na dva elementa pravilne obrane, poglavito na pitanje mogućnosti i vremena. Ova odredba podrazumijeva da, sadržajno gledajući, aktivnosti obrane koje se poduzimaju u ime optuženika mogu obuhvaćati sve ono što je „potrebno“ za pripremu suđenja. Optuženiku se mora omogućiti organiziranje obrane na odgovarajući način i bez ograničenja glede mogućnosti iznošenja svih bitnih argumenata obrane pred raspravnim sudom, te da na taj način utječe na ishod postupka (*Can protiv Austrije*, stavak 53.; *Gregaćević protiv Hrvatske*, stavak 51.).

2196. Pitanje odgovarajućeg vremena i mogućnosti danih optuženiku mora se ocijeniti s obzirom na okolnosti svakog pojedinog predmeta (*Iglin protiv Ukrajine*, stavak 65.; *Galstyan protiv Armenije*, stavak 84.).

b. Odgovarajuće vrijeme

2207. Članak 6. stavak 3.(b) štiti optuženika od prebrzog suđenja (*Kröcher i Möller protiv Švicarske* (odl.); *Bonzi protiv Švicarske* (odl.)). Iako je važno postupak voditi odgovarajućom brzinom, to se ne smije činiti na štetu postupovnih prava jedne od stranaka (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos protiv Rusije*, stavak 540.).

2218. Pri ocjeni je li optuženik imao na raspolaganju odgovarajuće vrijeme za pripremu svoje obrane, posebna se pozornost mora obratiti na prirodu postupka te složenost predmeta i na fazu postupka (*Gregaćević protiv Hrvatske*, stavak 51.). Mora se voditi računa o uobičajenom radnom opterećenju odvjetnika; međutim, nije nerazumno zahtijevati da branitelj svoj posao barem malo prilagodi situaciji kad je to potrebno zbog posebne hitnosti u pojedinom predmetu (*Mattick protiv Njemačke* (odl.)).

22259. Članak 6. stavak 3.(b) Konvencije ne zahtjeva da priprema suđenja koje će trajati određeno vrijeme bude gotova prije prve rasprave. Tijek suđenja ne može se u potpunosti isplanirati unaprijed te ono može otkriti neke elemente koji se do tada nisu javili i koji zahtijevaju dodatnu pripremu stranaka (*ibid.*)

2230. Obrani mora biti odobreno dodatno vrijeme nakon određenih događaja u postupku kako bi ona mogla prilagoditi svoje stajalište, pripremiti zahtjev, uložiti žalbu, itd. (*Miminoshvili protiv Rusije*, stavak 141.). Takvi „događaji“ mogu npr. biti izmjene optužnice (*Pélissier i Sassi protiv Francuske* [VV], stavak 62.), novi dokazi koje predlaže ovlašteni tužitelj (*G.B. protiv Francuske*, stavci 60.-62.) ili nagla i drastična promjena mišljenja vještaka za vrijeme suđenja (*ibid.*, stavci 69.-70.).

2241. Od optuženika se očekuje da zatraži prekid ili odgodu rasprave ako uoči kako mu raspoloživo vrijeme nije dovoljno (*Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 98.; *Bäckström i Andersson protiv Švedske* (odl.); *Craxi protiv Italije (br. 1)*, stavak 72.), osim u iznimnim okolnostima (*Goddi protiv Italije*, stavak 31) ili kad za takvo pravo ne postoji osnova u domaćem pravu i praksi (*Galstyan protiv Armenije*, stavak 85.).

2252. U određenim okolnostima od suda se može zahtijevati odgoda rasprave na vlastitu inicijativu kako bi se obrani dalo dovoljno vremena (*Sadak i drugi protiv Turske (br. 1)*, stavak 57.; *Sakhnovskiy protiv Rusije* [VV], stavci 103. i 106.).

2263. Da bi optuženik učinkovito ostvario svoje postojeće pravo na žalbu, nacionalni sudovi moraju s dostatnom jasnoćom obrazložiti osnovu svoje odluke (*Hadjianastassiou protiv Grčke*, stavak 33.). Kada prije isteka roka za podnošenje žalbe nije dostupna u potpunosti obrazložena presuda, optuženiku se moraju pružiti dovoljne informacije kako bi mogao uložiti informiranu žalbu (*Zoon protiv Nizozemske*, stavci 40.-50.; *Baucher protiv Francuske*, stavci 46.-51.).

2274. Države se moraju pobrinuti da svatko optužen za kazneno djelo može iskoristiti zaštitne mjere iz članka 6. stavka 3. Prebacivanje odgovornosti na osuđene žalitelje da saznaju kad taj rok počinje ili istječe nije u skladu s „revnošću“ s kojom države ugovornice moraju djelovati kako bi osigurale učinkovito ostvarivanje prava zajamčenih člankom 6. (*Vacher protiv Francuske*, stavak 28.).

c. Odgovarajuće mogućnosti

i Uvid u dokaze

2285. „Mogućnosti“ koje svatko optužen za kazneno djelo mora imati na raspolaganju uključuju priliku da se upozna, u svrhu pripreme svoje obrane, s rezultatima istraga provedenih za vrijeme trajanja postupka (*Huseyn i drugi protiv Azerbajdžana*, stavak 175.; *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos protiv Rusije*, stavak 538.).

22966. Ako je osoba u pritvoru prije početka suđenja, pojam „mogućnosti“ može uključivati uvjete pritvora koji osobi omogućuju čitanje i pisanje uz razuman stupanj koncentracije (*Mayzit protiv Rusije*, stavak 81.; *Moiseyev protiv Rusije*, stavak 221.). Presudno je da i optuženik i njegov branitelj mogu sudjelovati u postupku i dostavljati očitovanja a da nisu izloženi pretjeranom umoru (*Makhfi protiv Francuske*, stavak 40.; *Barberà, Messegué i Jabardo protiv Španjolske*, stavak 70.).

2307. Mogućnosti koje moraju biti dane optuženiku ograničene su na one koje mu pomažu ili mu mogu pomoći u pripremi njegove obrane (*Padin Gestoso protiv Španjolske* (odl.)); *Mayzit protiv Rusije*, stavak 79.).

2318. Optuženiku ne mora biti omogućen izravan uvid u sudski spis jer je dovoljno da ga njegov zastupnik obavijesti o materijalima iz spisa (*Kremzow protiv Austrije*, stavak 52.). Međutim, ograničeni uvid optuženika u sudski spis ne smije spriječiti optuženika da izvrši uvid u dokaze te da ima priliku komentirati dokaze preko svog odvjetnika usmenim očitovanjima (*Öcalan protiv Turske*[VV], stavak 140.).

23269. Kad je optuženiku dopušteno voditi vlastitu obranu, zabrana uvida u sudski spisi predstavlja kršenje njegovog prava obrane (*Foucher protiv Francuske*, stavci 33.-36.).

2330. Kako bi se olakšalo vođenje obrane, optuženika se ne smije spriječiti u pribavljanju preslika bitnih dokumenata iz sudskog spisa te u prikupljanju i uporabi bilo kakvih sastavljenih bilješki (*Rasmussen protiv Poljske*, stavci 48.-49.; *Moiseyev protiv Rusije*, stavci 213.-218.; *Matyjek protiv Poljske*, stavak 59., *Seleznev protiv Rusije*, stavci 64.-69.).

2341. Pravo na uvid u spis predmeta nije apsolutno. U nekim predmetima može biti nužno obrani uskratiti određene dokaze kako bi se sačuvala temeljna prava drugog pojedinca ili zaštitio važan javni interes poput nacionalne sigurnosti ili potrebe zaštite svjedoka ili zaštite policijskih metoda istrage zločina. Međutim, 6. stavak 1. dopušta samo one mjere koje ograničavaju prava obrane koje su nužne potrebne. Sud će pomno razmotriti postupak donošenja odluka kako bi se uvjerio da je bio u skladu sa zahtjevima omogućavanja kontradiktornog postupka i jednakosti stranaka u postupku te da su postojale odgovarajuće mjere za zaštitu interesa optuženika (*Natunen protiv Finske*, stavci 40.-41.; *Dowsett protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 42.-43.; *Mirilashvili protiv Rusije*, stavci 203.-209.).

2352. Ako se obrani ne otkriju materijalni dokazi koji sadrže elemente koji bi optuženiku omogućili oslobođanje od optužbe ili smanjenje kazne, to može predstavljati uskraćivanje mogućnosti potrebnih za pripremu obrane i time povredu prava zajamčenih člankom 6. stavkom 3.(b) Konvencije. Od optuženika se međutim može očekivati da navede konkretne razloge za svoj zahtjev i domaći sudovi imaju pravo ispitati valjanost tih razloga (*Natunen protiv Finske*, stavak 43.; *C.G.P. protiv Nizozemske* odluka Komisije).

ii Savjetovanje s odvjetnikom

2363. „Mogućnosti“ koje su na raspolaganju optuženiku uključuju savjetovanje s odvjetnikom (*Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 99.; *Goddi protiv Italije*, stavak 31.). Mogućnost da se optuženik posavjetuje sa svojim braniteljem od temeljne je važnosti za pripremu njegove obrane (*Bonzi protiv Švicarske* (odl.); *Can protiv Austrije*, stavak 52.).

2374. Članak 6. stavak 3.(b) preklapa se s pravom na pravnu pomoć iz članka 6. stavka 3.(c) Konvencije (vidi, primjerice, *Lanz protiv Austrije*, stavci 50.-53.; *Öcalan protiv Turske*[VV], stavak 148.; *Trepashkin protiv Rusije* (br. 2), stavci 159.-168.).

3. Pravo braniti se sam ili uz pomoć branitelja Članak 6. stavak 3.(c)

Članak 6. stavak 3.(c)

3. „Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

...

c) da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava platiti branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja, kad to nalažu interesi pravde;“

2385. Članak 6. stavak 3.(c) obuhvaća pojedine aspekte prava na pošteno suđenje u smislu članka 6. stavka 1. (*Correia de Matos protiv Portugala* (odl.); *Foucher protiv Francuske*, stavak 30.). Taj podstavak jamči da se postupak protiv optuženika neće voditi bez odgovarajućeg zastupanja obrane u predmetu (*Pakelli protiv Njemačke*, stavak 84.). Sastoji se od tri odvojena prava: pravo braniti se sam, braniti se uz pomoć branitelja po vlastitom izboru i, pod određenim uvjetima, braniti se uz pomoć besplatnog branitelja (*Pakelli ibid.*, stavak 31.).

a. Područje primjene

2396. Svaka osoba optužena za kazneno djelo mora biti zaštićena člankom 6. stavkom 3.(c) u svakoj fazi postupka (*Imbrioscia protiv Švicarske*, stavak 37.). Ta zaštita stoga može postati bitna čak i prije no što je predmet poslan na suđenje ako i onoj mjeri u kojoj će poštenost suđenja vjerojatno biti ozbiljno narušena nepoštovanjem odredbi članka 6. (*ibid.* stavak 36.; *Öcalan protiv Turske* [VV], stavak 131.; *Magee protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 41.).

2407. Članak 6. stavak 3.(b) povezan je s razmatranjima vezanima uz pripremu suđenja, dok članak 6. stavak 3.(c) optuženiku daje općenitije pravo na pravnu pomoć i podršku odvjetnika za vrijeme trajanja cijelog postupka (*Can protiv Austrije*, stavak 54.).

2418. Način na koji članak 6. stavak 3.(c) treba primijeniti u fazi prije suđenja, odnosno tijekom preliminarne istrage, ovisi o posebnim značajkama predmetnog postupka te o okolnostima predmeta (*Brennan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 45.; *Berlinski protiv Poljske*, stavak 75.). Članak 6. obično će zahtijevati da se okrivljeniku osigura pomoć odvjetnika već od početnih faza policijskog ispitivanja (*John Murray protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 63.; *Öcalan protiv Turske* [VV], stavak 131.; *Salduz protiv Turske* [VV], stavak 54.; *Averill protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 59.; *Brennan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 45.; *Dayanan protiv Turske*, stavak 31.). Međutim, to pravo može iz opravdanih razloga biti ograničeno (*Magee protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 41.; *John Murray protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 63.). U svakom se predmetu postavlja pitanje je li zbog tog ograničenja, s obzirom na cijeli postupak, optuženiku bilo uskraćeno pošteno suđenje (*Brennan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 45.). Čak i kada se uskraćivanje pristupa odvjetniku može iznimno opravdati, takvo ograničenje ne smije nepropisno dovesti u pitanje prava optuženika iz članka 6. (*Salduz protiv Turske*[VV], stavak 55.).

24279. Slično tome, način na koji članak 6. stavak 3.(c) treba primijeniti u odnosu na žalbene ili kasacijske sudove ovisi o posebnim značajkama predmetnog postupka (*Pakelli protiv Njemačke*, Izvješće Komisije, stavak 29.; *Meftah i drugi protiv Francuske* [VV], stavak 41.). Mora se voditi računa o cjelovitosti postupka provedenog u domaćem pravnom poretku te o ulozi žalbenog ili kasacijskog suda u njemu (*Monnell i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 56.). Potrebno je uzeti u obzir pitanja poput prirode postupka za dopuštanje žalbe i njegov značaj u kontekstu kaznenog postupka u cjelini, opseg ovlasti žalbenog suda te način na koji su interesi podnositelja zaista predstavljeni i zaštićeni pred žalbenim sudom (*ibid.*).

b. Pravo braniti se sam

2430. Cilj i svrha članka 6. Konvencije u cjelini pokazuju da osoba optužena za kazneno djelo ima pravo sudjelovati u raspravi (*Zana protiv Turske* [VV], stavak 68.; *Monnell i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 58.). Usko vezano uz to pravo, članak 6. stavak 3.(c) optuženiku pruža mogućnost da se brani sam. Stoga obično neće biti protivno zahtjevima iz članka 6. ako se optuženik brani sam u skladu s vlastitom voljom, osim ako interesi pravde ne zahtijevaju drugačije (*Galstyan protiv Armenije*, stavak 91.).

2441. Ipak, pravo braniti se sam nije apsolutno zajamčeno. Hoće li optuženiku dopustiti da se brani sam ili će mu dodijeliti odvjetnika ovisi o slobodnoj procjeni država ugovornica koje su u boljem položaju od Suda da odaberu odgovarajući način unutar vlastitog sudbenog sustava kako bi se jamčila prava obrane (*Correia de Matos protiv Portugala* (odl.)). Domaći sudovi stoga imaju pravo smatrati da interesi pravde zahtijevaju postavljanje odvjetnika po službenoj dužnosti (*Croissant protiv Njemačke*, stavak 27.; *Lagerblom protiv Švedske*, stavak 50.). Ta je mjera osmišljena u interesu optuženika kako bi osigurala pravilnu obranu njegovih interesa (*Correia de Matos protiv Portugala* (odl.)).

2452. Nadalje, članak 6. stavak 3.(c) ne osigurava neograničeno pravo na uporabu bilo kojih argumenata obrane. Kad optuženik odabere braniti se sam, on se svjesno odriče prava na pomoć odvjetnika te se smatra da ima dužnost pokazati revnost u načinu na koji vodi svoju obranu (*Melin protiv Francuske*, stavak 25.). Pojam prava na obranu osoba optuženih za kazneno djelo bio bi prenategnut kad bi se pretpostavilo da ih se ne može kazneno goniti ako su, pri ostvarivanju tog prava, namjerno izazvali lažnu sumnju u kažnjivo ponašanje u vezi svjedoka ili bilo koje druge osobe koja sudjeluju u kaznenom postupku (*Brandstetter protiv Austrije*, stavak 52.). Sama mogućnost da se optuženika može naknadno kazneno goniti na temelju navoda iznesenih u njegovu obranu ne može se smatrati povredom njegovih prava iz članka 6. stavka 3.(c). Stajalište bi moglo biti drugačije ako je, kao posljedica nacionalnog prava ili prakse koja je u ovom pogledu pretjerano stroga, rizik od

naknadnog kaznenog progona takav da je optuženik zaista sputan u slobodnom ostvarivanju svog prava na obranu (*ibid.*, stavak 53.).

c. Pravna pomoć

2463. Pravo svakog optuženog za kazneno djelo da ga učinkovito brani odvjetnik jedna je od temeljnih značajki poštenog suđenja (*Salduz protiv Turske* [VV], stavak 51.). U pravilu, osumnjičeniku treba biti omogućen pristup pravnoj pomoći od trenutka kad je zadržan u policijskom pritvoru ili pritvoren prije suđenja (*Dayanan protiv Turske*, stavak 31.).

Pravo optuženika na učinkovito sudjelovanje u kaznenom postupku uključuje, općenito, ne samo pravo biti prisutan već i pravo primiti pravnu pomoć ako mu je ona potrebna (*Lagerblom protiv Švedske*, stavak 49.; *Galstyan protiv Armenije*, stavak 89.). Na isti način, sama prisutnost podnositeljeva odvjetnika ne može nadoknaditi odsutnost optuženika (*Zana protiv Turske* [VV], stavak 72.).

2474. Pravo na pravno zastupanje ne ovisi o prisutnosti optuženika (*Van Geyseghem protiv Belgije* [VV], stavak 34.; *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 99.; *Poitrimol protiv Francuske*, stavak 34.). Činjenica da se optuženik nije pojavio, unatoč tome što je uredno pozvan, ne može, čak i kad nije opravdao izostanak, opravdati uskraćivanje njegovog prava da ga brani odvjetnik (*Van Geyseghem protiv Belgije* [VV], stavak 34.; *Pelladoah protiv Nizozemske* stavak 40.; *Krombach protiv Francuske*, stavak 89.; *Galstyan protiv Armenije*, stavak 89.).

2485. Pravo svakog optuženog za kaznenog djelo da ga brani odvjetnik po vlastitom izboru nije apsolutno (*Meftah i drugi protiv Francuske* [VV], stavak 45.; *Pakelli protiv Njemačke*, stavak 31.). Iako bi u pravilu trebalo poštovati optuženikov izbor odvjetnika (*Lagerblom protiv Švedske*, stavak 54.), nacionalni sudovi mogu poništiti izbor te osobe kad postoje bitni i dovoljni razlozi koji ukazuju da je to neophodno u interesu pravde (*Meftah i drugi protiv Francuske* [VV], stavak 45.; *Croissant protiv Njemačke*, stavak 29.). Primjerice, posebna priroda postupka koji se promatra u cjelini može opravdati davanje monopola specijaliziranim odvjetnicima za usmena zastupanja (*Meftah i drugi protiv Francuske* [VV], stavak 47.).

2496. Da bi pravo na pravnu pomoć bilo praktično i učinkovito, a ne samo teorijsko, njegovo ostvarivanje ne smije ovisiti o ispunjenju pretjerano formalističkih uvjeta: zadaća je sudova osigurati pošteno suđenje i u skladu s time da branitelj koji prisustvuje suđenju u svrhu obrane optuženika koji je odsutan ima priliku to i činiti (*Van Geyseghem protiv Belgije* [VV], stavak 33.; *Pelladoah protiv Nizozemske*, stavak 41.).

2507. Kao kod drugih prava povezanih s poštenim suđenjem, optuženik se može odreći i svog prava na pravnu pomoć (*Pishchalnikov protiv Rusije*, stavak 77.). Međutim, prije no što se za optuženika može reći da se implicitno, svojim ponašanjem, odrekao tako važnog prava iz članka 6., potrebno je dokazati da je mogao razumno predvidjeti posljedice svog ponašanja. Potrebne su dodatne mjere zaštite kada optuženik zatraži branitelja jer ako optuženik nema odvjetnika, manja je vjerojatnost da će biti obaviješten o svojim pravima i posljedično je manja vjerojatnost da će se ta prava poštovati (*ibid.*, stavak 78.).

d. Besplatna pravna pomoć

2518. Treće i posljednje pravo sadržano u članku 6. stavku 3.(c), pravo na besplatnu pravnu pomoć, ima dva preduvjeta.

25289. Prvo, optuženik mora dokazati da nema dovoljno sredstava kojima bi platio pravnu pomoć. Međutim, to ne treba učiniti „izvan svake dvojbe“ već je dovoljno da postoje „određene naznake“ da je tako ili, drugim riječima, da se može utvrditi „nepostojanje jasnih naznaka da je suprotno“ (*Pakelli protiv Njemačke*, stavak 34.).

2530. Drugo, države ugovornice imaju obvezu pružiti besplatnu pravnu pomoć samo „kad to nalažu interesi pravde“. Ta se obveza ocjenjuje uzimajući u obzir činjenice predmeta u cjelini, uključujući ne samo situaciju u trenutku kad je odluka o zahtjevu za besplatnu pravnu pomoć donesena već i kad nacionalni sud odlučuje o osnovanosti predmeta (*Granger protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 46.).

2541. Pri odlučivanju nalažu li interesi pravde da se optuženiku omogući besplatno pravno zastupanje, Sud u obzir uzima različite kriterije, uključujući težinu djela te težinu kazne o kojoj je riječ (*Benham protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], stavak 61.; *Quaranta protiv Švicarske*, stavak 33.; *Zdravko Stanev protiv Bugarske*, stavak 38).

2552. Kao dodatni uvjet testa „kad to nalažu interesi pravde“, Sud razmatra složenost predmeta (*Quaranta protiv Švicarske*, stavak 34.; *Pham Hoang protiv Francuske*, stavak 40.; *Twalib protiv Grčke*, stavak 53.) te osobnu situaciju optuženika (*Zdravko Stanev protiv Bugarske*, stavak 38.). Potonja se pretpostavka promatra posebice s obzirom na sposobnost dotičnog optuženika da izloži svoj predmet - primjerice, zbog nepoznavanja jezika koji se rabi na sudu i/ili u određenom pravnom sustavu - kad mu ne bi bila odobrena pravna pomoć (*Quaranta protiv Švicarske*, stavak 35.; *Twalib protiv Grčke*, stavak 53.).

2563. Kad se primjenjuje zahtjev „u interesu pravde“ pitanje nije je li odsutnost pravne pomoći uzrokovala „stvarnu štetu“ iznošenju obrane već je ono manje strogo: čini li se „vjerojatnim u konkretnim okolnostima“ da bi odvjetnik bio od pomoći (*Artico protiv Italije*, stavak 34.-35.; *Alimena protiv Italije*, stavak 20.).

2574. Unatoč važnosti odnosa povjerenja između odvjetnika i klijenta, pravo da ga brani odvjetnik „po vlastitom izboru“ nužno podliježe određenim ograničenjima kad je u pitanju besplatna pravna pomoć. Primjerice, kod imenovanja branitelja sudovi u obzir moraju uzimati želje optuženika no one mogu biti zanemarene kada postoje bitni i dovoljni razlozi za smatranje da je to neophodno u interesu pravde (*Croissant protiv Njemačke*, stavak 29.; *Lagerblom protiv Švedske*, stavak 54.). Isto tako, članak 6. stavak 3.(c) ne može se tumačiti kao da daje pravo na zamjenu imenovanog branitelja po službenoj dužnosti (*ibid.*, stavak 55.). Nadalje, ne može se smatrati da interesi pravde nalažu automatsko dodjeljivanje besplatne pravne pomoći kad god osuđenik, bez objektivne vjerojatnosti uspjeha, želi podnijeti žalbu nakon što je imao pošteno suđenje na prvom stupnju u skladu s člankom 6. (*Monnell i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 67.).

e. Praktična i učinkovita pravna pomoć

2585. Članak 6. stavak 3.(c) jamči pravo na „praktičnu i učinkovitu“ pravnu pomoć. Pojednostavljeno, samo dodjeljivanje odvjetnika na temelju besplatne pravne pomoći ne osigurava učinkovitu pomoć s obzirom da dodijeljeni odvjetnik može umrijeti, ozbiljno se razboljeti, biti dugoročno spriječen ili izbjegavati svoje dužnosti (*Artico protiv Italije*, stavak 33.).

2596. Pravo na učinkovitu pravnu pomoć uključuje, *inter alia*, pravo optuženika na komunikaciju sa svojim odvjetnikom bez nazočnosti treće osobe. Država samo u iznimnim okolnostima može ograničiti povjerljivi kontakt između osobe u pritvoru i njezinog branitelja (*Sakhnovskiy protiv Rusije* [VV], stavak 102.). Ako se odvjetnik ne može savjetovati se sa svojim klijentom i od njega primati povjerljive upute bez nadzora, to u velikoj mjeri umanjuje korisnost njegove pomoći (*S. protiv Švicarske*, stavak 48.; *Brennan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 58.). Bilo kakvo ograničenje odnosa između klijenata i odvjetnika, bilo inherentno ili izričito, ne smije sprječavati učinkovitu pravnu pomoć na koju okrivljenik ima pravo (*Sakhnovskiy protiv Rusije* [VV], stavak 102.). Prislušivanje telefonskih razgovora između okrivljenika i njegovog odvjetnika (*Zagaria protiv Italije*, stavak 36.) i opsesivno ograničavanje broja i duljine trajanja odvjetnikovih posjeta optuženiku (*Öcalan protiv Turske*[VV], stavak 135.) predstavlja daljnje moguće povrede zahtjeva osiguranja učinkovite pomoći.

2607. Međutim, državu ugovornicu ne može se smatrati odgovornom za svaki nedostatak kod odvjetnika koji je dodijeljen na temelju besplatne pravne pomoći ili kojega je optuženik izabrao

(*Lagerblom protiv Švedske*, stavak 56.; *Kamasinski protiv Austrije*, stavak 65.). Zbog neovisnosti odvjetničke struke ponašanje obrane u osnovi je stvar okrivljenika i njegova zastupnika; države ugovornice dužne su se umiješati samo ako je očito da odvjetnik ne zastupa klijenta na učinkovit način ili ako im je u dovoljnoj mjeri skrenuta pozornost na to (*ibid.*; *Imbrioscia protiv Švicarske*, stavak 41.; *Daud protiv Portugala*, stavak 38.). Država može biti odgovorna kad odvjetnik jednostavno ne postupa na korist optuženika (*Artico protiv Italije*, stavci 33., 36.) ili kad se ne ispuni ključni postupovni zahtjev što se ne može smatrati samo loše odabranom linijom obrane ili nekvalitetnim iznošenjem argumenata (*Czekalla protiv Portugala*, stavci 65., 71.).

4. Ispitivanje svjedoka (članak 6. stavak 3.(d))

Članak 6. stavak 3.(d)

„3. Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

...

d) da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe;“

a. Autonomno značenja izraza „svjedok“

2618. Izraz „svjedok“ ima autonomno značenje u sustavu Konvencije neovisno o razvrstavanjima u nacionalnom pravu (*Damir Sibgatullin protiv Rusije*, stavak 45.; *S.N. protiv Švedske*, stavak 45). Kad iskaz u bitnoj mjeri može poslužiti kao osnova za osudu, on predstavlja dokaz optužbe na koji su primjenjiva jamstva predviđena člankom 6. stavci 1. i 3.(d) Konvencije (*Kaste i Mathisen protiv Norveške*, stavak 53.; *Lucà protiv Italije*, stavak 41.).

26299. Taj izraz obuhvaća suoptuženika (vidi, primjerice, *Trofimov protiv Rusije*, stavak 37.), žrtve (*Vladimir Romanov protiv Rusije*, stavak 97.) i vještake (*Doorson protiv Nizozemske*, stavci 81.-82.).

2630. Članak 6. stavak 3.(d) može se primijeniti i na pisane dokaze (*Mirilashvili protiv Rusije*, stavci 158.-159.).

b. Pravo ispitati ili dati ispitati svjedoke

i Opća načela

2641. Članak 6. stavak 3.(d) sadrži načelo prema kojem, prije nego što optuženik može biti osuđen, svi dokazi protiv njega moraju u pravilu biti izvedeni u njegovoj prisutnosti na javnoj raspravi radi kontradiktornosti postupka. Iznimke od ovog načela su moguće, ali ne smiju povrijediti prava obrane, koja u pravilu zahtijevaju da se optuženiku omogući primjerena i stvarna mogućnost osporavanja iskaza i ispitivanja svjedoka koji svjedoči protiv njega, bilo u vrijeme kada svjedok daje svoj iskaz ili u kasnijem stadiju postupka (*Hümmer protiv Njemačke*, stavak 38.; *Lucà protiv Italije*, stavak 39.; *Solakov protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije*, stavak 57.).

2652. Postoje dva zahtjeva koja proizlaze iz gore navedenog općeg načela. Kao prvo, mora postojati opravdan razlog za izostanak svjedoka. Kao drugo, kad se osuda temelji jedino ili u odlučujućoj mjeri na iskazima koje je dala osoba koju optuženik nije imao prilike ispitati ili dati da se ispita, bilo tijekom istrage ili suđenja, prava obrane mogu biti ograničena do mjere koja je nespojiva s jamstvima predviđenima člankom 6. (takozvano „pravilo jednog ili odlučujućeg dokaza“). (*Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], stavak 119.).

2663. S obzirom na mjesto koje pravo na pošteno djelovanje pravosudnog sustava ima u demokratskom društvu, sve mjere koje ograničavaju prava obrane trebaju biti strogo nužne. Ako bi manje restriktivna mjera bila dovoljna, tada treba primijeniti tu mjeru (*Van Mechelen i drugi protiv Nizozemske*, stavak 58.).

2674. Važan element poštenog suđenja jest mogućnost da se optuženik suoči s bitnim svjedokom u prisutnosti suca (*Tarāu protiv Rumunjske*, stavak 74.; *Graviano protiv Italije*, stavak 38.).

ii Dužnost uložiti razumni napor za osiguranje prisutnosti svjedoka

2685. Zahtjev prema kojem mora postojati valjan razlog za odsutnost svjedoka predstavlja prethodno pitanje koje se mora razmotriti prije daljnjeg ispitivanja je li taj dokaz bio jedini ili odlučujući. Kad svjedok ne može svjedočiti uživo, postoji obveza istražiti opravdanosti tog odsustva (*Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 120; *Gabrielyan protiv Armenije*, stavci 78., 81.-84.).

2696. Članak 6. stavak 1. zajedno sa stavkom 3. zahtijeva da države ugovornice poduzmu pozitivne korake kako bi optuženiku omogućile da ispita ili dade ispitati svjedoke koji svjedoče protiv njega (*Trofimov protiv Rusije*, stavak 33.; *Sadak i drugi protiv Turske (br. 1)*, stavak 67.).

2707. Kad nije moguće ispitati svjedoke ili ih dati ispitati zato što nisu prisutni, vlasti moraju uložiti razuman napor kako bi osigurale njihove prisutnosti (*Karpenko protiv Rusije*, stavak 62.; *Damir Sibgatullin protiv Rusije*, stavak 51.; *Pello protiv Estonije*, stavak 35.; *Bonev protiv Bugarske*, stavak 43.).

2718. Međutim, *impossibilia nulla est obligatio*; pod uvjetom da se vlasti ne može optužiti za manjak revnosti u naporu da optuženiku pruže mogućnost ispitati dotične svjedoke, nedostupnost svjedoka sama po sebi ne nalaže obustavljanje kaznenog progona (*Gossa protiv Poljske*, stavak 55.; *Haas protiv Njemačke* (odl.); *Calabrò protiv Italije i Njemačke* (odl.); *Ubach Mortes protiv Andore* (odl.)).

iii Dužnost obrazlaganja odbijanja saslušanja svjedoka

27209. Iako izražavanje mišljenja o svrhovitosti dokaza nije uloga Suda, ipak kad nema opravdanja za odbijanje pozivanja ili ispitivanja svjedoka to može predstavljati ograničenje prava obrane koje nije spojivo s jamstvima poštenog suđenja (vidi *Popov protiv Rusije*, stavak 188.; *Bocos-Cuesta protiv Nizozemske*, stavak 72.; *Wierzbicki protiv Poljske*, stavak 45.; i *Vidal protiv Belgije*, stavak 34.).

iv Oslanjanje na iskaz svjedoka koji nije izveden pred sudom

2730. U određenim okolnostima može biti potrebno uputiti na iskaze dane tijekom istražne faze (*Lucà protiv Italije*, stavak 40.), primjerice, u slučaju kad je svjedok preminuo (*Mika protiv Švedske* (odl.), stavak 37.; *Ferrantelli i Santangelo protiv Italije*, stavak 52.) ili je iskoristio pravo na šutnju (*Vidgen protiv Nizozemske*, stavak 47.; *Sofri i drugi protiv Italije* (odl.); *Craxi protiv Italije (br. 1)*, stavak 86.), ili kada razuman napor koji su vlasti uložile u osiguravanje nazočnosti svjedoka nije urodio plodom (*Mirilashvili protiv Rusije*, stavak 217.).

2741. Zbog mjere u kojoj odsustvo svjedoka može imati negativan utjecaj na pravo obrane, kada svjedok nije ispitan u niti jednom prethodnom stadiju postupka, prihvaćanje njegovog iskaza kao svjedoka umjesto svjedočenja uživo trebala bi zaista biti mjera krajnje nužde (*Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], stavak 125.).

2752. Dokaze pribavljene od svjedoka u uvjetima u kojima prava obrane ne mogu biti osigurana u onoj mjeri koju Konvencija zahtijeva treba razmatrati s izuzetnom pažnjom (*S.N. protiv Švedske*, stavak 53.; *Doorson protiv Nizozemske*, stavak 76.).

2763. Ako svjedok nije bio dostupan za kontradiktorno ispitivanje iz opravdanog razloga, domaći sud u obzir može uzeti izjave tog svjedoka dane u fazi prije suđenja, ako su te izjave potkrijepljene drugim dokazima (*Mirilashvili protiv Rusije*, stavak 217.; *Scheper protiv Nizozemske*(odl.); *Calabrò protiv Italije i Njemačke* (odl.); *Ferrantelli i Santangelo protiv Italije*, stavak 52.).

2774. Članak 6. stavak 3.(d) zahtijeva mogućnost unakrsnog ispitivanja svjedoka čije svjedočenje nije izvedeno pred raspravnim sudom samo u situacijama u kojima je to svjedočenje igralo glavnu ili odlučujuću ulogu u donošenju osuđujuće odluke (vidi [Kok protiv Nizozemske](#) (odl.); [Krasniki protiv Češke Republike](#), stavak 79.).

2785. Čak i kada dokaz po čuvenju predstavlja jedini ili odlučujući dokaz protiv optuženika, njegovo prihvaćanje kao dokaza neće automatski imati za posljedicu povredu članka 6. stavka 1. Međutim, činjenica da se osuda temelji isključivo ili u odlučujućoj mjeri na iskazu odsutnog svjedoka predstavljala bi veoma važan čimbenik za ocjenu poštenosti postupka koji bi zahtijevao dovoljne čimbenike protuteže, uključujući i postojanje jakih postupovnih jamstava. Pitanje koje se postavlja u svakom od predmeta jest jesu li postojali dovoljni čimbenici protuteže, uključujući mjere koje su omogućile poštenu i pravilnu ocjenu pouzdanosti tog dokaza. Na taj bi se način osuda mogla temeljiti na takvom dokazu samo ukoliko je isti dovoljno pouzdan s obzirom na njegovu važnost u predmetu ([Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine](#)[VV], stavak 147.).

v. Anonimni svjedoci

2796. Iako problemi u svezi anonimnih i odsutnih svjedoka nisu identični, te dvije situacije se u načelu ne razlikuju budući da obje imaju za posljedicu moguće dovođenje optuženika u nepovoljniji položaj. Temeljno načelo jest da bi optuženik u kaznenom postupku morao imati učinkovitu mogućnost osporavanja svih dokaza protiv sebe ([Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine](#)[VV], stavak 127.).

2807. Uporaba izjava anonimnih svjedoka kao osnove za osudu nije u svim okolnostima nespojiva s Konvencijom ([Doorson protiv Nizozemske](#), stavak 69.; [Van Mechelen i drugi protiv Nizozemske](#), stavak 52.; [Krasniki protiv Češke Republike](#), stavak 76.).

2818. Iako članak 6. ne zahtijeva izrijeком da se interesi svjedoka uzmu u obzir, njihov život, sloboda ili osobna sigurnost mogu biti ugroženi, kao i interesi koji su uglavnom unutar opsega članka 8. Konvencije. Države ugovornice trebaju organizirati svoje kaznene postupke na način da ti interesi nisu neopravdano ugroženi. Načela poštenog suđenja stoga zahtijevaju da se u odgovarajućim predmetima postigne ravnoteža između interesa obrane i interesa svjedoka ili žrtava koje su pozvane svjedočiti ([Doorson protiv Nizozemske](#), stavak 70.; [Van Mechelen i drugi protiv Nizozemske](#), stavak 53.).

28219. Nacionalne vlasti moraju navesti bitne i dovoljne razloge za čuvanje tajnosti identiteta određenih svjedoka ([Doorson protiv Nizozemske](#), stavak 71.; [Visser protiv Nizozemske](#), stavak 47.; [Sapunarescu protiv Njemačke](#) (odl.); i [Dzelili protiv Njemačke](#) (odl.)).

2830. Ako se zadrži anonimnost svjedoka optužbe, obrana će biti suočena s poteškoćama koje inače ne bi trebale postojati u kaznenom postupku. U takvim predmetima teškoće na koje nailazi obrana moraju imati dostatnu protutežu u postupcima koje primjenjuju sudbena tijela ([Doorson protiv Nizozemske](#), stavak 72.; [Van Mechelen i drugi protiv Nizozemske](#), stavak 54., [Haas protiv Njemačke](#) (odl.)).

2841. Podnositelj posebice ne bi trebao biti spriječen testirati pouzdanost anonimnog svjedoka ([Birutis i drugi protiv Litve](#), stavak 29.; [Van Mechelen i drugi protiv Nizozemske](#), stavci 59. i 62.; [Kostovski protiv Nizozemske](#), stavak 42.).

2852. Osim toga, kad se ocjenjuje je li postupak primijenjen pri ispitivanju anonimnog svjedoka bio dovoljna protuteža poteškoćama koje su prouzrokovane za obranu, odgovarajuća se težina mora pridati mjeri u kojoj je anonimni iskaz bio presudan pri osuđivanju podnositelja. Ako taj iskaz nije ni u kojoj mjeri bio presudan, obrana je otežana u puno manjoj mjeri ([Kok protiv Nizozemske](#) (odl.); [Krasniki protiv Češke Republike](#), stavak 79.).

vi. Svjedoci u predmetima spolnog zlostavljanja

2863. Kazneni postupci vezani uz kazneno djelo protiv spolne slobode često se smatraju mučenjem za žrtve, posebice kad im se teško suočiti s optuženikom. Te značajke još više dolaze do izražaja u predmetu u kojemu je sudionik maloljetna osoba. Pri ocjeni je li u takvom postupku optuženik imao pošteno suđenje, u obzir treba uzeti pravo na poštovanje privatnog života navodne žrtve. Stoga je u kaznenim postupcima vezanima uz spolno zlostavljanje potrebno poduzeti određene mjere u svrhu zaštite žrtve, pod uvjetom da se takve mjere mogu pomiriti s odgovarajućim i učinkovitim ostvarivanjem prava obrane. Pri osiguravanju prava obrane, sudbena će tijela možda morati poduzeti mjere koje pružaju protutežu poteškoćama koje su prouzrokovane za obranu (*Aigner protiv Austrije*, stavak 37.; *D. protiv Finske*, stavak 43.; *F. i M. protiv Finske*, stavak 58.; *Accardi i drugi protiv Italije* (odl.); *S.N. protiv Švedske*, stavak 47.; *Vronchenko protiv Estonije*, stavak 56.).

2874. Uzimajući u obzir posebne značajke kaznenog postupka vezanog uz kaznena djela protiv spolne slobode, članak 6. stavak 3.(d) ne može se tumačiti kao da zahtijeva da u svim predmetima pitanja treba postaviti izravno optuženik ili njegov ili njezin branitelj, unakrsnim ispitivanjem ili drugim metodama (*S.N. protiv Švedske*, stavak 52.; *W.S. protiv Poljske*, stavak 55.).

2885. Optuženik mora moći promatrati ponašanje svjedoka za vrijeme ispitivanja i osporavati njihove izjave i vjerodostojnost (*Bocos-Cuesta protiv Nizozemske*, stavak 71.; *P.S. protiv Njemačke*, stavak 26.; *Accardi i ostali protiv Italije* (odl.); *S.N. protiv Švedske*, stavak 52.).

2896 Samo gledanje videozapisa iskaza svjedoka ne može se smatrati dovoljnom zaštitom prava obrane kad vlasti nisi omogućile nikakvo postavljanje pitanja osobi koja daje iskaz (*D. protiv Finske*, stavak 50.; *A.L. protiv Finske*, stavak 41.).

vii. Prednosti koje se nude svjedocima u zamjenu za njihove iskaze

2907. Uporaba iskaza svjedoka u zamjenu za imunitet ili druge prednosti važan je alat u borbi domaćih tijela protiv teškog kriminala. Međutim, uporaba takvih iskaza može dovesti u pitanje poštenost postupka protiv optuženika i može otvoriti osjetljiva pitanja jer su takvi iskazi samom svojom prirodom podložni manipulacijama i može ih se dati isključivo u svrhu stjecanja prednosti koje su ponuđene u zamjenu kao i u svrhu osobne osvete. Stoga ne treba podcijeniti ponekad dvosmislenu prirodu takvih iskaza te opasnost da bi osoba mogla biti optužena i da bi joj se moglo suditi na temelju neprovjerenih tvrdnji koje nisu nužno dane bez osobnog interesa. Međutim, uporaba takvih vrsta iskaza sama po sebi nije dovoljna da bi postupak bio nepošten (*Cornelis protiv Nizozemske* (odl.), s dodatnim upućivanjima).

viii. Dokaz po čuvenju

2918. Članak 6. stavci 1. i 3.(d) Konvencije sadrži predmnijevu protiv uporabe dokaza po čuvenju protiv optuženika u kaznenom postupku. Zabrana uporabe dokaza po čuvenju također je opravdana kad se može smatrati kako ti dokazi pomažu obrani (*Thomas protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.)).

ix. Pravo na pozivanje svjedoke obrane

29229. Opće je pravilo da nacionalni sudovi ocjenjuju izvedene dokaze, kao i važnost dokaza koje okrivljenici žele predložiti. Članak 6. stavak 3.(d) im ostavlja, opet kao opće pravilo, ocjenu je li prikladno pozvati svjedoke. Tim se člankom ne zahtijeva prisutnost i ispitivanje baš svakog svjedoka obrane; njegov je osnovni cilj, kao što je to naznačeno riječima „pod istim uvjetima“, potpuna „jednakost stranaka u postupku“ u dotičnoj stvari (vidi, među ostalim, *Perna protiv Italije* [VV], stavak 29.; *Solakov protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije*, stavak 57.).

2930. Stoga nije dostatno da se okrivljenik žali da mu nije bilo dopušteno ispitati određene svjedoke; on uz to svoj zahtjev mora potkrijepiti objašnjenjem zašto je važno saslušati dotične svjedoke, a njihovi iskazi moraju biti nužni za utvrđivanje istine i prava obrane (*Perna protiv Italije*[VV], stavak 29.; *Băcanu i SC R S.A. protiv Rumunjske*, stavak 75.).

2941. Kad zahtjev okrivljenika za ispitivanje svjedoka ne predstavlja zloporabu postupka, kad je zahtjev dostatno obrazložen, važan za predmet optužbe i dokazivo je da bi mogao osnažiti položaj obrane ili čak dovesti do oslobađajuće odluke, domaća tijela moraju navesti relevantne razloge za odbijanje takvog zahtjeva (*Topić protiv Hrvatske*, stavak 42.; *Polyakov protiv Rusije*, stavci 34.-35.).

2952. Članak 6. optuženiku ne daje neograničeno pravo na osiguranje pojavljivanja svjedoka pred sudom. Obično su nacionalni sudovi ti koji odlučuju je li potrebno ili preporučivo ispitati svjedoka (vidi, primjerice, *S.N. protiv Švedske*, stavak 44.; *Accardi i drugi protiv Italije* (odl.)).

2963. Mogu se javiti iznimne okolnosti koje bi mogle navesti Sud na zaključak kako neispitivanje osobe kao svjedoka nije bilo u skladu s člankom 6. (*Dorokhov protiv Rusije*, stavak 65.; *Popov protiv Rusije*, stavak 188.; *Bricmont protiv Belgije*, stavak 89.).

5. Prevođenje (članak 6. stavak 3.(e))

Članak 6. stavak 3.(e)

„3.Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

...

e) besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu;“

a. Ako okrivljenik „Ne razumije ili ne govori jezik koji se rabi na sudu“

2974. Pravo na besplatnu pomoć tumača primjenjuje se isključivo u situacijama u kojima optuženik ne razumije ili ne govori jezik koji se rabi na sudu (*K. protiv Francuske*, odluka Komisije). Optuženik koji razumije taj jezik ne može inzistirati na uslugama tumača koje bi mu omogućile da vodi svoju obranu na drugom jeziku, uključujući i jezik etničke manjine kojoj pripada (*ibid.*; *Bideault protiv Francuske*, odluka Komisije; *Lagerblom protiv Švedske*, stavak 62.).

2985. Kad optuženika zastupa odvjetnik, općenito neće biti dovoljno da odvjetnik optuženika, ali ne i optuženik, zna jezik koji se rabi na sudu. Usmeno prevođenje postupka zahtjev je poštenog suđenja koje uključuje pravo na sudjelovanje u raspravi što zahtijeva da optuženik mora moći razumjeti postupak i obavijestiti svog odvjetnika o bilo kojem pitanju koje bi trebalo iznijeti u njegovu obranu (*Kamasinski protiv Austrije*, stavak 74.; *Cuscani protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 38.).

2996. Članak 6. stavak 3.(e) ne obuhvaća odnose između optuženika i njegova branitelja već se primjenjuje samo na odnose između optuženika i suca (*X. protiv Austrije*, odluka Komisije, stavak 68.).

3007. Osoba se može odreći prava na tumača, no to mora biti odluka optuženika, a ne njegova odvjetnika (*Kamasinski protiv Austrije*, stavak 80.).

b. Zaštićeni elementi kaznenog postupka

3018. Članak 6. stavak 3.(e) jamči pravo na besplatnu pomoć tumača za pisani ili usmeni prijevod svih dokumenata ili izjava u postupku za koje je neophodno da ih optuženik razumije i da se daju odnosno donesu na jeziku suda kako bi ostvario pravo na pošteno suđenje (*Luedicke, Belkacem i Koç protiv Njemačke*, stavak 48.; *Ucak protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.); *Hermi protiv Italije*[VV], stavak 69.; *Lagerblom protiv Švedske*, stavak 61.).

30239. Članak 6. stavak 3.(e) ne primjenjuje se samo na usmene izjave iznesene na glavnoj raspravi već i na dokumentaciju i predraspravni postupak (*Kamasinski protiv Austrije*, stavak 74.; *Hermi protiv Italije*[VV], stavak 70.).

3030. Međutim, to pravilo ne ide tako daleko da zahtijeva pisani prijevod svih pisanih dokaza ili službenih dokumenata u postupku (*Kamasinski protiv Austrije*, stavak 74.). Primjerice, nepostojanje pisanog prijevoda presude samo po sebi ne predstavlja povredu članka 6.stavka 3.(e) (*ibid.*,

stavak 85.). U tekstu članka 6. stavka 3.(e) govori se o „tumaču“, a ne „prevoditelju pisanih tekstova“. To navodi na zaključak da usmena jezična pomoć može ispuniti zahtjeve Konvencije (*Husain protiv Italije* (odl.); *Hermi protiv Italije*[VV], stavak 70.).

3041. Ukratko, pomoć pružena u obliku usmenog prevođenja trebala bi biti takva da okrivljeniku omogući stjecanje znanja o predmetu koji se vodi protiv njega i da se brani, posebice da pred sudom može iznijeti svoju verziju događaja (*ibid.*, *Kamasinski protiv Austrije*, stavak 74.; *Güngör protiv Njemačke* (odl.); *Protopapa protiv Turske*, stavak 80.).

c. „Besplatna“ pomoć

3052. Obveza pružanja „besplatne“ pomoći ne ovisi o imovinskom stanju optuženika; usluge prevoditelja za optuženike dio su sredstava koja se zahtijevaju od države u organizaciji njenog sustava kaznenog pravosuđa. Međutim, optuženiku se može ispostaviti račun za prevoditelja koji mu je osiguran na raspravi kojoj optuženik nije prisustvovao (*Fedele protiv Njemačke* (odl.)).

3063. Od optuženika se ne može naknadno potraživati troškove usmenog prevođenja (*Luedicke, Belkacem i Koç protiv Njemačke*, stavak 46.). Tumačiti članak 6. stavak 3.(e) na način da dopušta domaćim sudovima prisiliti osuđenika da snosi te troškove značilo bi vremenski ograničiti prednosti iz članka (*ibid.*, stavak 42.; *Işyar protiv Bugarske*, stavak 45.; *Öztürk protiv Njemačke*, stavak 58.).

d. Uvjeti prevođenja

3074. Nije primjereno propisati detaljne uvjete na temelju članka 6. stavka 3.(e) načina na koji se može osigurati tumače za pomoć optuženiku. Tumači nisu dio suda u smislu članka 6. stavka 1. te ne postoji formalni zahtjev za njihovom neovisnosti ili nepristranosti. Usluge tumača optuženiku moraju pružiti učinkovitu pomoć u vođenju njegove obrane te ponašanje prevoditelja ne smije biti takve prirode da zadire u poštenost postupka (*Ucak protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.)).

e. Pozitivne obveze

3085. Provjera je li podnositelju potreban tumač stvar je o kojoj mora odlučiti sudac u suradnji s podnositeljem, posebice ako je upozoren na poteškoće branitelja u komunikaciji s podnositeljem. Sudac se mora uvjeriti da odsutnost tumača neće dovesti u pitanje potpuno sudjelovanje podnositelja u predmetu koji mu je od ključne važnosti (*Cuscani protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 38.).

3096. Iako je istina da je ponašanje obrane u osnovi stvar između okrivljenika i njegova branitelja (*Kamasinski protiv Austrije*, stavak 65., *Stanford protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 28.), krajnji su čuvari poštenosti postupka – obuhvaćajući, među ostalim, mogućnost da okrivljenicima koji nisu državljani dotične države ne bude osigurano usmeno ili pisano prevođenje – domaći sudovi (*Cuscani protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 39.; *Hermi protiv Italije*[VV], stavak 72.; *Katritsch protiv Francuske*, stavak 44.).

3107. Jezično je znanje okrivljenika ključno te sud također mora ispitati prirodu djela za koje je okrivljenik optužen te svaku komunikaciju s kojom su mu se obratile domaće vlasti kako bi ocijenio jesu li dovoljno složeni da bi zahtijevali detaljno poznavanje jezika koji se rabi na sudu (*Hermi protiv Italije* [VV], stavak 71.; *Katritsch protiv Francuske*, stavak 41.; *Şaman protiv Turske*, stavak 30.; *mutatis mutandis*, *Güngör protiv Njemačke*(odl.)).

3118. S obzirom na potrebu da pravo zajamčeno člankom 6. stavkom 3.(e) bude praktično i učinkovito, obveza nadležnih tijela nije ograničena na imenovanje tumača već, ako su upozorena u određenim okolnostima, može se do određene mjere i proširiti na naknadnu kontrolu točnosti obavljenog prijevoda (*Kamasinski protiv Austrije*, stavak 74.; *Hermi protiv Italije*[VV], stavak 70.; *Protopapa protiv Turske*, stavak 80.).

VI. Izvanteritorijalni učinak članka 6.

31249. Konvencija ne zahtijeva da države ugovornice nameću njene standardne na trećim državama ili teritorijima (*Drozd i Janousek protiv Francuske i Španjolske*, stavak 110.). Države ugovornice nemaju obvezu provjeravati bi li suđenje koje će se voditi u trećoj državi nakon izručenja, primjerice, bilo u skladu sa svim zahtjevima članka 6.

A. Očigledno uskraćivanje pravde

3130. Prema praksi Suda, međutim, problem bi mogao iznimno nastati na temelju članka 6. zbog odluke o izručenju ili prisilnom udaljenju u okolnostima u kojima bi pojedinac mogao biti u opasnosti od očiglednog uskraćivanja poštenog suđenja, odnosno očiglednog uskraćivanja pravde, u državi koja podnosi zahtjev za izručenje ili prisilno udaljenje. To je načelo prvi put ustanovljeno u predmetu *Soering protiv Ujedinjene Kraljevine* (stavak 113.) te ga je Sud naknadno potvrdio u nizu predmeta (vidi, primjerice, *Mamatkulov i Askarov protiv Turske* [VV], stavci 90.-91.; *Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 149.; *Ahorugeze protiv Švedske*, stavak 115.; *Othman (Abu Qatada) protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 258.).

3141. Izraz „očigledno uskraćivanje pravde“ smatrao se sinonimom za suđenje koje je očito u suprotnosti s odredbama članka 6. ili načelima sadržanima u njemu (vidi, među ostalim, *Sejdovic protiv Italije*[VV], stavak 84.; *Stoichkov protiv Bugarske*, stavak 56.; *Drozd i Janousek protiv Francuske i Španjolske*, stavak 110.). Iako još nije bilo potrebno preciznije definirati taj izraz, Sud je ipak naznačio kako određeni oblici nepoštenosti mogu predstavljati očigledno uskraćivanje pravde. To su:

- osuda *in absentia* bez naknadne mogućnosti ponovnog odlučivanja o osnovanosti optužbe (*Einhorn protiv Francuske*(odl.), stavak 33.; *Sejdovic protiv Italije*[VV], stavak 84.; *Stoichkov protiv Bugarske*,stavak 56.);
- suđenje koje je po prirodi skraćeno i provedeno s potpunim zanemarivanjem prava obrane (*Bader i Kanbor protiv Švedske*,stavak 47.);
- pritvor bez bilo kakvog pristupa neovisnom i nepristranom sudu radi preispitivanja zakonitosti pritvora (*Al-Moayad protiv Njemačke*(odl.), stavak 101.);
- namjerno i sustavno odbijanje pristupa odvjetniku, posebice za pojedinca pritvorenog u stranoj zemlji (*ibid.*);
- uporaba u kaznenom postupku iskaza dobivenih kao rezultat postupanja prema osumnjičeniku ili drugoj osobi protivnog članku 3. (*Othman (Abu Qatada) protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 267.; *El Haski protiv Belgije*, stavak 85.).

3152. Trebalo je više od dvadeset godina od presude u predmetu *Soering protiv Ujedinjene Kraljevine* – odnosno do rješenja Suda iz 2012. u predmetu *Othman (Abu Qatada) protiv Ujedinjene Kraljevine* – da Sud prvi put utvrdi kako bi izručenje ili prisilno udaljenje zapravo predstavljali povredu članka 6. To znači, kao što se i vidi iz primjera iz prethodnog odlomka, da je test „očiglednog uskraćivanja pravde“ strog. Očigledno uskraćivanje pravde nadilazi puke nepravilnosti ili nepostojanje zaštitnih mjera u sudskom postupku na način koji bi mogao dovesti do povrede članka 6. kad bi se radilo o postupku unutar države ugovornice. Ono što je potrebno je kršenje načela poštenog suđenja zajamčenog člankom 6. koje je toliko temeljno da predstavlja poništenje ili uništavanje same biti prava zajamčenog tim člankom (*Ahorugeze protiv Švedske*, stavak 115.; *Othman (Abu Qatada) protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 260.).

B „Stvarni rizik“: standard i teret dokazivanja

3163. Pri ispitivanju bi li izručenje ili prisilno udaljenje predstavljali očigledno uskraćivanje pravde, Sud smatra kako bi trebalo primjenjivati isti standard i teret dokazivanja kao i pri ispitivanju izručenja i prisilnih udaljenja na temelju članka 3. U skladu s time, podnositelj zahtjeva snosi teret dokaza kako postoje značajni razlozi vjerovati da bi, kad bi ga se udaljilo iz države ugovornice, bio izložen stvarnom riziku podvrgavanja očiglednom uskraćivanju pravde. Kad su takvi dokazi predloženi, Vlada mora ukloniti svaku dvojbu o toj tvrdnji (*Ahorugeze protiv Švedske*, stavak 116.; *Othman (Abu Qatada) protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 272.-280.; *El Haski protiv Belgije*, stavak 86.; *Saadi protiv Italije*[VV], stavak 129.).

3174. Kako bi se utvrdilo postoji li opasnost od očiglednog uskraćivanja pravde, Sud mora ispitati predvidive posljedice slanja podnositelja u državu primateljicu, imajući na umu opće stanje u njoj te njegove osobne okolnosti (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 125.; *Saadi protiv Italije*[VV], stavak 130.). Postojanje rizika mora se ocijeniti prvenstveno u odnosu na one činjenice koje su bile poznate ili su trebale biti poznate državi ugovornici u trenutku prisilnog udaljenja (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 125.; *Saadi protiv Italije*[VV], stavak 133.). Međutim, ako su se prisilno udaljenje ili premještanje već dogodili do dana kad ispituje predmet, Sud nije spriječen u obzir uzeti informacije koje su naknadno došle na vidjelo (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 149.; *Mamatkulov i Askarov protiv Turske*[VV], stavak 69.).

Popis citiranih predmeta

Sudska praksa citirana u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je donio Sud te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava („Komisija“).

Ako nije drugačije citirano, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti zahtjeva koje je donijelo Vijeće ili Sud. Kratica “(odl.)” znači a se citat odnosi na odluku Suda a kratica “[GC]” da je predmet bio pred Velikim vijećem.

Hiperveze na predmete citirane u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na bazu HUDOC (<<http://hudoc.echr.coe.int>>) koja omogućuje uvid u sudsku praksu Suda (u presude i odluke Velikog vijeća, Vijeća i Odbora, komunicirane predmete, savjetodavna mišljenja i pravne sažetke iz Informativne bilješke o sudskoj praksi) te Komisije (odluke i izvješća) te na rezolucije Odbora ministara.

Sud svoje presude i odluke donosi na engleskom i/ili francuskom, svoja dva službena jezika. HUDOC sadrži i prijevode mnogih važnih predmeta na više od trideset neslužbenih jezika te poveznice na oko stotinu *on-line* zbirki prakse Suda koje su izradile treće strane.

- [A. protiv Austrije](#) (odl.), br. 16266/90, 7. svibnja 1990.
[A.L. protiv Finske](#), br. 23220/04, 27. siječnja 2009.
[A.L. protiv Njemačke](#), br. 72758/01, 28. travnja 2005.
[A. Menarini Diagnostics S.R.L. protiv Italije](#), br. 43509/08, 27. rujna 2011.*
[Abdoella protiv Nizozemske](#), 25. studenoga 1992., serija A br. 248-A
[Accardi i drugi protiv Italije](#) (odl.), br. 30598/02, ECHR 2005-II
[Adiletta i drugi protiv Italije](#), 19. veljače 1991., serija A br. 197-E
[Adolf protiv Austrije](#), br. 8269/78, 26. ožujka 1982., serija A br. 49
[AGOSI protiv Ujedinjene Kraljevine](#), 24. listopada 1986., serija A br. 108
[Ahorugeze protiv Švedske](#), br. 37075/09, 27. listopada 2011.
[Aigner protiv Austrije](#), br. 28328/03, 10. svibnja 2012.
[Air Canada protiv Ujedinjene Kraljevine](#), 5. svibnja 1995., serija A br. 316-A
[Akay protiv Turske](#) (odl.), br. 34501/97, 19. veljače 2002.*
[Albert i Le Compte protiv Belgije](#), br. 7299/75 i br. 7496/76, 10. veljače 1983., serija A br. 58
[Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine](#)[VV] br. 26766/05 i br. 22228/06, ECHR 2011.
[Al-Moayad protiv Njemačke](#)(odl.),br. 35865/03, 20. veljače 2007.
[Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjene Kraljevine](#), br. 61498/08, ECHR 2010.
[Ali protiv Rumunjske](#), br. 20307/02, 9. studenoga 2010.
[Alimena protiv Italije](#), 19. veljače 1991., serija A br. 195-D
[Allan protiv Ujedinjene Kraljevine](#), br. 48539/99, ECHR 2002.-IX
[Allen protiv Ujedinjene Kraljevine](#)[VV], br. 25424/09, ECHR 2013.
[Allenet de Ribemont protiv Francuske](#), 10. veljače 1995., serija A br. 308
[Arrigo i Vella protiv Malte](#) (odl.), br. 6569/04, 10. svibnja 2005.
[Artico protiv Italije](#), 13. svibnja 1980., serija A br. 37
[Assanidze protiv Gruzije](#)[VV], br. 71503/01, ECHR 2004.-II
[Averill protiv Ujedinjene Kraljevine](#), br. 36408/97, ECHR 2000.-VI
[B. protiv Austrije](#), 28. ožujka 1990., serija A br. 175
[B. i P. protiv Ujedinjene Kraljevine](#), br. 36337/97, br. 35974/97, ECHR 2001.-III
[Bacanu i SC R S.A. protiv Rumunjske](#), br. 4411/04, 3. ožujka 2009.
[Bäckström i Andersson protiv Švedske](#) (odl.), br. 67930/01, 5. rujna 2006.

- Bader i Kanbor protiv Švedske*, br. 13284/04, ECHR 2005.-XI
- Baggetta protiv Italije*, 25. lipnja 1987., serija A br. 119
- Balsyte-Lideikiene protiv Litve*, br. 72596/01, 4. studenoga 2008.
- Bannikova protiv Rusija*, br. 18757/06, 4. studenoga 2010.
- Barberà, Messegué i Jabardo protiv Španjolske*, br. 10590/83, 6. prosinca 1988., serija A br. 146
- Baucher protiv Francuske*, br. 53640/00, 24. srpnja 2007.*
- Belashev protiv Rusije*, br. 28617/03, 4. prosinca 2008.
- Belilos protiv Švicarske*, br.10328/83, 29. travnja 1988., serija A br. 132
- Bellerin Lagares protiv Španjolske*(odl.), br. 31548/02, 4. studenoga 2003.*
- Bendenoun protiv Francuske*,12547/86,24. veljače 1994., serija A br. 284
- Benham protiv Ujedinjene Kraljevine*, 10. lipnja 1996., *Izvešća o presudama i odlukama* 1996.-III
- Berlinski protiv Poljske*, br. 27715/95 i br. 30209/96, 20. lipnja 2002.
- Bideault protiv Francuske*(odl.), br. 11261/84, odluka Komisije od 9. prosinca 1987., DR 48, str. 232
- Birutis i drugi protiv Litve*, br. 47698/99 i br. 48115/99, 28. ožujka 2002.
- Block protiv Mađarske*, br. 56282/09, 25. siječnja 2011.
- Bobek protiv Poljske*, br. 68761/01, 17. srpnja 2007.
- Bocos-Cuesta protiv Nizozemske*, br. 54789/00, 10. studenoga 2005.
- Boddaert protiv Belgije*, 12. listopada 1992., serija A br. 235-D
- Böhmer protiv Njemačke*, br. 37568/97, 3. listopada 2002.
- Boldea protiv Rumunjske*, br. 19997/02, 15. veljače 2007.
- Bonev protiv Bugarske*, br. 60018/00, 8. lipnja 2006.
- Bonisch protiv Austrije*, 6. svibnja 1985., serija A br. 92
- Bonzi protiv Švicarske*, br. 7854/77, odluka Komisije od 12. srpnja 1978., DR 12, str. 188
- Boulois protiv Luksemburga*[VV], br. 37575/04, 3. travnja 2012., ECHR 2012.
- Borisova protiv Bugarske*, br. 56891/00, 21. prosinca 2006.
- Borgers protiv Belgije*, 30. listopada 1991., serija A br. 214-B
- Brandstetter protiv Austrije*, 28. kolovoza 1991., serija A br. 211
- Brennan protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 39846/98, ECHR 2001.-X
- Bricmont protiv Belgije*, br. 10857/84, 7. srpnja 1989., serija A br. 158
- Brozicek protiv Italije*, br. 10964/84, 19. prosinca 1989., serija A br. 167
- Brusco protiv Francuske*, br. 1466/07, 14. listopada 2010.
- Buijen protiv Njemačke*, br. 27804/05, 1. travnja 2010.
- Bulut protiv Austrije*, 22. veljače 1996., *Izvešća o presudama i odlukama* 1996.-II
- Burak Hun protiv Turske*, br. 17570/04, 15. prosinca 2009.
- Buscemi protiv Italije*, br. 29569/95, ECHR 1999.-VI
- Butkevicius protiv Litve*, br. 48297/99, ECHR 2002.-II (izvaci)
- Bykov protiv Rusije*[VV], br. 4378/02, 10. ožujka 2009.
- Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 7819/77 i br. 7878/77, 28. lipnja 1984., serija A br. 80
- C. protiv Italije*, br. 10889/84, odluka Komisije od 11. svibnja 1988., DR 56, str. 40
- C.G.P. protiv Nizozemske*, br. 29835/96, odluka Komisije od 15. siječnja 1997.
- Calabrò protiv Italije i Njemačke* (odl.), br. 59895/00, ECHR 2002.-V
- Caldas Ramirez de Arrellano protiv Španjolske* (odl.), br. 68874/01, ECHR 2003.-I (izvaci)
- Can protiv Austrije*, br. 9300/81, izvješće Komisije od 12. srpnja 1984., serija A br. 96

- Capeau protiv Belgije*, br. 42914/98, ECHR 2005.-I
Casse protiv Luksemburga, br. 40327/02, 27. travnja 2006.*
Castillo Algar protiv Španjolske, 28. listopada 1998., *Izvešća o presudama i odlukama* 1998.-VIII
Célice protiv Francuske, br. 14166/09, 8. ožujka 2012.
Chichlian i Ekindjian protiv Francuske, br. 10959/84, izvješće Komisije od 16. ožujka 1989., serija A br. 162-B*
Clarke protiv Ujedinjene Kraljevine(odl.), br. 23695/02, 25. kolovoza 2005.
Clinique Mozart SARL protiv Francuske, br. 46098/99, 8. lipnja 2004.
Coëme i drugi protiv Belgije, br. 32492/96, br. 32547/96, br. 32548/96, br. 33209/96 i br. 33210/96, ECHR 2000.-VII
Collozza i Rubinat protiv Italije, br. 9024/80, izvješće Komisije od 5. svibnja 1983., serija A br. 89
Constantin i Stoian protiv Rumunjske, br. 23782/06 i br. 46629/06, 29. rujna 2009.
Cooper protiv Ujedinjene Kraljevine[VV], br. 48843/99, 16. prosinca 2003.
Cornelis protiv Nizozemske (odl.), br. 994/03, ECHR 2004.-V (izvaci)
Correia de Matos protiv Portugala (odl.), br. 48188/99, ECHR 2001.-XII
C. P. i drugi protiv Francuske, br. 36009/97, 1. kolovoza 2000.*
Craxi protiv Italije (br. 1), br. 34896/97, 5. prosinca 2002.*
Croissant protiv Njemačke, 25. rujna 1992., serija A br. 237-B
Cuscani protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 32771/96, 24. rujna 2002.
Czekalla protiv Portugala, br. 38830/97, ECHR 2002.-VIII
D. protiv Finske, br. 30542/04, stavak 43., 7. srpnja 2009.
Daktaras protiv Litve, br. 42095/98, ECHR 2000.-X
Daktaras protiv Litve (odl.), br. 42095/98, 11. siječnja 2000.
Dallos protiv Mađarske, br. 29082/95, 1. ožujka 2001., ECHR 2001.-II
Damir Sibgatullin protiv Rusije, br. 1413/05, 24. travnja 2012.
Daud protiv Portugala, 21. travnja 1998., *Izvešća o presudama i odlukama* 1998.-II
Davran protiv Turske, br. 18342/03, 3. studenoga 2009.
Dayanan protiv Turske, br. 7377/03, 13. listopada 2009.
De Cubber protiv Belgije, 26. listopada 1984., serija A br. 86
Delcourt protiv Belgije, 17. siječnja 1970., serija A br. 11
Demicoli protiv Malte, br. 13057/87, 27. kolovoza 1991., serija A br. 210
Deweert protiv Belgije, br. 6903/75, 27. veljače 1980., serija A br. 35
De Salvador Torres protiv Španjolske, 24. listopada 1996., *Izvešća o presudama i odlukama* 1996.-V
Didu protiv Rumunjske, br. 34814/02, 14. travnja 2009.*
Diriöz protiv Turske, br. 38560/04, 31. svibnja 2012.
Dobbertin protiv Francuske, 25. veljače 1993., serija A br. 256-D
Doorson protiv Nizozemske, br. 20524/92, 26. ožujka 1996., *Izvešća o presudama i odlukama* 1996.-II
Dorokhov protiv Rusije, br. 66802/01, 14. veljače 2008.
Dorozhko i Pozharskiy protiv Estonije, br. 14659/04 i br. 16855/04, 24. travnja 2008.
Döry protiv Švedske, br. 28394/95, 12. studenoga 2002.
Dowsett protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 39482/98, ECHR 2003.-VII
Drassich protiv Italije, br. 25575/04, 11. prosinca 2007.*
Drozdz i Janousek protiv Francuske i Španjolske, 26. lipnja 1992., serija A br. 240

Dubus S.A. protiv Francuske, br. 5242/04, 11. lipnja 2009.*
Dzelili protiv Njemačke (odl.) br. 15065/05, 29. rujna 2009.
Eckle protiv Njemačke, br. 8130/78, 15. srpnja 1982., serija A br. 51
Edwards i Lewis protiv Ujedinjene Kraljevine[VV], br. 39647/98, br. 40461/98, 27. listopada 2004., ECHR 2004.-X
Einhorn protiv Francuske(odl.), br. 71555/01, ECHR 2001.-XI
El Haski protiv Belgije, br. 649/08, 25. rujna 2012.
Enea protiv Italije[VV], br. 74912/01, ECHR 2009.
Engel i drugi protiv Nizozemske, br. 5100/71, br. 5101/71, br. 5102/71, br. 5354/72 i br. 5370/72, 8. lipnja 1976., serija A br. 22
Erdogan protiv Turske, br. 14723/89, odluka Komisije od 9. srpnja 1992., DR 73, str. 81
Ergin protiv Turske (br. 6), br. 47533/99, ECHR 2006.-VI (izvaci)
Eurofinacom protiv Francuske (odl.), br. 58753/00, ECHR 2004.-VII
Ezeh i Connors protiv Ujedinjene Kraljevine[VV], br. 39665/98 i br. 40086/98, 9. listopada 2003., ECHR 2003.-X
F. i M. protiv Finske, br. 22508/02, 17. srpnja 2007.
Falk protiv Nizozemske(odl.), br. 66273/01, ECHR 2004.-XI
Fatullayev protiv Azerbajdžana, br. 40984/07, 22. travnja 2010.
Fazliyski protiv Bugarske, br. 40908/05, 16. travnja 2013.
Fedele protiv Njemačke (odl.), br. 11311/84, 9. prosinca 1987.
Fejde protiv Švedske, 29. listopada 1991., serija A br. 212-C
Ferrantelli i Santangelo protiv Italije, 7. kolovoza 1996., *Izvešća o presudama i odlukama* 1996.-III
Fey protiv Austrije, 24. veljače 1993., serija A br. 255-A
Filippini protiv San Marina(odl.), br. 10526/02, 28. kolovoza 2003.*
Findlay protiv Ujedinjene Kraljevine, 25. veljače 1997., *Izvešća o presudama i odlukama* 1997.-I
Fischer protiv Austrije(odl.), br. 27569/02, ECHR 2003.-VI
Foucher protiv Francuske, 18. ožujka 1997., *Izvešća o presudama i odlukama* 1997.-II
Fruni protiv Slovačke, br. 8014/07, 21. lipnja 2011.
Funke protiv Francuske, 25. veljače 1993., serija A br. 256-A
G.B. protiv Francuske, br. 44069/98, ECHR 2001.-X
Gabrielyan protiv Armenije, br. 8088/05, 10. travnja 2012.
Gäfgen protiv Njemačke[VV], br. 22978/05, ECHR 2010.
Galstyan protiv Armenije, br. 26986/03, 15. studenoga 2007.
Garycki protiv Poljske, br. 14348/02, 6. veljače 2007.
Gast i Popp protiv Njemačke, br. 29357/95, ECHR 2000.-II
Geerings protiv Nizozemske, br. 30810/03, ECHR 2007.-III
Giosakis protiv Grčke (br. 3), br. 5689/08, 3. svibnja 2011.*
Goddi protiv Italije, br. 8966/80, 9. travnja 1984., serija A br. 76
Goktepe protiv Belgije, br. 50372/99, 2. lipnja 2005.*
Gorgiladze protiv Gruzije, br. 4313/04, 20. listopada 2009.*
Gossa protiv Poljske, br. 47986/99, 9. siječnja 2007.
Gómez de Liaño y Botella protiv Španjolske, br. 21369/04, 22. srpnja 2008.*
Gradinger protiv Austrije, 23. listopada 1995., serija A br. 328-C
Granger protiv Ujedinjene Kraljevine, 28. ožujka 1990., serija A br. 174
Graviano protiv Italije, br. 10075/02, 10. veljače 2005.*

- Grayson i Barnham protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 19955/05 i br. 15085/06, 23. rujna 2008.
- Gregaćević protiv Hrvatske*, br. 58331/09, 10. srpnja 2012.
- Grievess protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], br. 57067/00, ECHR 2003.-XII (izvaci)
- Guérin protiv Francuske*, 29. srpnja 1998., *Izvešća o presudama i odlukama 1998.-V*
- Guisset protiv Francuske*, br. 33933/96, ECHR 2000.-IX
- Güngör protiv Njemačke* (odl.), br. 31540/96, 24. siječnja 2002.*
- Gurguchiani protiv Španjolske*, br. 16012/06, 15. prosinca 2009.
- Haas protiv Njemačke* (odl.), br. 73047/01, 17. studenoga 2005.
- Hadjianastassiou protiv Grčke*, br. 12945/87, 16. prosinca 1992., serija A br. 252
- Hamer protiv Belgije*, br. 21861/03, ECHR 2007.-V (izvaci)
- Hanif i Khan protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 52999/08 i br. 61779/08, 20. prosinca 2011.
- Harabin protiv Slovačke*, br. 58688/11, 20. studenoga 2012.
- Harutyunyan protiv Armenije*, br. 36549/03, ECHR 2007.-III
- Hauschildt protiv Danske*, 24. svibnja 1989., serija A br. 154
- Heaney i McGuinness protiv Irske*, br. 34720/97, ECHR 2000.-XII
- Heglas protiv Češke Republike*, br. 5935/02, 1. ožujka 2007.
- Henryk Urban i Ryszard Urban protiv Poljske*, br. 23614/08, 30. studenoga 2010.
- Hermi protiv Italije* [VV], br. 18114/02, ECHR 2006.-XII
- Holm protiv Švedske*, 25. studenoga 1993., serija A br. 279-A
- Hümmer protiv Njemačke*, br. 26171/07, 19. srpnja 2012.
- Husain protiv Italije* (odl.), br. 18913/03, ECHR 2005.-III
- Hüseyin Turan protiv Turske*, br. 11529/02, 4. ožujka 2008.
- Huseyn i drugi protiv Azerbajdžana*, br. 35485/05, br. 45553/05, br. 35680/05 i br. 36085/05, 26. srpnja 2011.
- I.A. protiv Francuske*, 23. rujna 1998., *Izvešća o presudama i odlukama 1998.-VII*
- I.H. i drugi protiv Austrije*, br. 42780/98, 20. travnja 2006.
- Iglin protiv Ukrajine*, br. 39908/05, 12. siječnja 2012.
- Imbrioscia protiv Švicarske*, 24. studenoga 1993., serija A br. 275
- Incal protiv Turske*, 9. lipnja 1998., *Izvešća 1998.-IV*
- Ibrahim Ülger protiv Turske*, br. 57250/00, 29. srpnja 2004.*
- Irska protiv Ujedinjene Kraljevine*, 18. siječnja 1978., serija A br. 25
- Ismoilov i drugi protiv Rusije*, br. 2947/06, 24. travnja 2008.
- Isyar protiv Bugarske*, br. 391/03, 20. studenoga 2008.
- Jalloh protiv Njemačke*[VV], br. 54810/00, ECHR 2006.-IX
- Janosevic protiv Švedske*, br. 34619/97, ECHR 2002.-VII
- Jasper protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], br. 27052/95, 16. veljače 2000.
- John Murray protiv Ujedinjene Kraljevine*, 8. veljače 1996., *Izvešća o presudama i odlukama 1996.-I*
- Jorgic protiv Njemačke*, br. 74613/01, 12. srpnja 2007., ECHR 2007.-III
- Josseume protiv Francuske*, br. 39243/10, 8. ožujka 2012.
- Judge protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), br. 35863/10, 8. veljače 2011.
- Juha Nuutinen protiv Finske*, br. 45830/99, 24. travnja 2007.
- Jussila protiv Finske*[VV], br. 73053/01, 23. studenoga 2006., ECHR 2006.-XIV
- K. protiv Francuske*, br. 10210/82, odluka Komisije od 7. prosinca 1983., DR 35, str. 203
- Kamasinski protiv Austrije*, br. 9783/82, 19. prosinca 1989., serija A br. 168
- Karpenko protiv Rusije*, br. 5605/04, 13. ožujka 2012.

Kaste i Mathisen protiv Norveške, br. 18885/04, br. 21166/04, 9. studenoga 2006., ECHR 2006.-XIII

Kart protiv Turske[VV], br. 8917/05, ECHR 2009. (izvaci)

Katritsch protiv Francuske, br. 22575/08, 4. studenoga 2010.

Khalfaoui protiv Francuske, br. 34791/97, ECHR 1999.-IX

Khan protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 35394/97, ECHR 2000.-V

Khodorkovskiy i Lebedev protiv Rusije, br. 11082/06 i br. 13772/05, 25. srpnja 2013.

Khudobin protiv Rusije, br. 59696/00, ECHR 2006.-XII (izvaci)

Khuzhin i drugi protiv Rusije, br. 13470/02, 23. listopada 2008.

Klimentyev protiv Rusije, br. 46503/99, 16. studenoga 2006.

Klouvi protiv Francuske, br. 30754/03, 30. lipnja 2011.*

Kok protiv Nizozemske (odl.), br. 43149/98, ECHR 2000.-VI

König protiv Njemačke, br. 6232/73, 28. lipnja 1978., serija A br. 27

Konstantin Markin protiv Rusije[VV], br. 30078/06, ECHR 2012. (izvaci)

Konstas protiv Grčke, br. 53466/07, 24. svibnja 2011.

Kontalexis protiv Grčke, br. 59000/08, 31. svibnja 2011.*

Kostovski protiv Nizozemske, 20. studenoga 1989., serija A br. 166

Krasniki protiv Češke Republike, br. 51277/99, 28. veljače 2006.

Kremzow protiv Austrije, 21. rujna 1993., serija A br. 268-B

Krestovskiy protiv Rusije, br. 14040/03, 28. listopada 2010.

Kriegisch protiv Njemačke (odl.), br. 21698/06, 23. studenoga 2010.

Kröcher i Möller protiv Švicarske, br. 8463/78, odluka Komisije od 9. srpnja 1981., DR 26

Krombach protiv Francuske, br. 29731/96, ECHR 2001.-II

Kulikowski protiv Poljske, br. 18353/03, 19. svibnja 2009.

Kuopila protiv Finske, br. 27752/95, 27. travnja 2000.

Kuzmin protiv Rusije, br. 58939/00, 18. ožujka 2010.*

Kyprianou protiv Cipra[VV], br. 73797/01, ECHR 2005.-XIII

Labergere protiv Francuske, br. 16846/02, 26. rujna 2006.

Lacadena Calero protiv Španjolske, br. 23002/07, 22. studenoga 2011.*

Lagerblom protiv Švedske, br. 26891/95, 14. siječnja 2003.

Lanz protiv Austrije, br. 24430/94, 31. siječnja 2002.

Lauko protiv Slovačke, 2. rujna 1998., *Izvešća o presudama i odlukama 1998-VI*

Lavents protiv Latvije, br. 58442/00, 28. studenoga 2002.

Legillon protiv Francuske, br. 53406/10, 10. siječnja 2013.

Lilly protiv Francuske(odl.), br.53892/00, 3. prosinca 2002.*

Löffler protiv Austrije, br. 30546/96, 3. listopada 2000.

Lucà protiv Italije, br. 33354/96, ECHR 2001.-II

Luedicke, Belkacem i Koç protiv Njemačke, 28. studenoga 1978., serija A br. 29

Lundkvist protiv Švedske(odl.), br. 48518/99, ECHR 2003.-XI

Lutz protiv Njemačke,br. 9912/82, 25. kolovoza 1987., serija A br. 123

Maaouia protiv Francuske[VV], br. 39652/98, ECHR 2000.-X

Magee protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 28135/95, ECHR 2000.-VI

Makhfi protiv Francuske, br. 59335/00, 19. listopada 2004.*

Malige protiv Francuske, 23. rujna 1998., *Izvešća o presudama i odlukama 1998.-VII*

Malinas protiv Litve, br. 10071/04, 1. srpnja 2008.

Mamatkulov i Askarov protiv Turske[VV], br. 46827/99 i br. 46951/99, ECHR 2005.-I

Marpa Zeeland B.V. i Metal Welding B.V. protiv Nizozemske, br. 46300/99, ECHR 2004.-X (izvaci)

Martin protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 40426/98, 24. listopada 2006.

Martinie protiv Francuske [VV], br. 58675/00, ECHR 2006.-VI

Matijsevic protiv Srbije, br. 23037/04, 19. rujna 2006.

Mattick protiv Njemačke (odl.), br. 62116/00, ECHR 2005.-VII

Mattocchia protiv Italije, br. 23969/94, ECHR 2000.-IX

Matyjek protiv Poljske, br. 38184/03, 24. travnja 2007.

Mayzit protiv Rusije, br. 63378/00, 20. siječnja 2005.

McFarlane protiv Irske[VV], br. 31333/06, 10. rujna 2010.

Meftah i drugi protiv Francuske[VV], br. 32911/96, br. 35237/97 i br. 34595/97, ECHR 2002.-VII

Melin protiv Francuske, 22. lipnja 1993., serija A br. 261-A

Micallef protiv Malte[VV], br. 17056/06, ECHR 2009.

Mieg de Boofzheim protiv Francuske (odl.), br. 52938/99, ECHR 2002.-X

Mika protiv Švedske (odl.), br. 31243/06, 27. siječnja 2009.

Milasi protiv Italije, 25. lipnja 1987., serija A br. 119

Miliniene protiv Litve, br. 74355/01, 24. lipnja 2008.

Miller i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 45825/99, br. 45826/99 i br. 45827/99, 26. listopada 2004.

Miminoshvili protiv Rusije, br. 20197/03, 28. lipnja 2011.

Minelli protiv Švicarske, br. 8660/79, 25. ožujka 1983., serija A br. 62

Mircea protiv Rumunjske, br. 41250/02, 29. ožujka 2007.*

Mirilashvili protiv Rusije, br. 6293/04, 11. prosinca 2008.

Monedero Angora protiv Španjolske (odl.), br. 41138/05, ECHR 2008.

Monnell i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 9562/81 i br. 9818/82, 2. ožujka 1987.

Montcornet de Caumont protiv Francuske, (odl.), br. 59290/00, ECHR 2003.-VII

Montera protiv Italije (odl.), br. 64713/01, 9. srpnja 2002.*

Moiseyev protiv Rusije, br. 62936/00, 9. listopada 2008.

Moulet protiv Francuske, (odl.), br. 27521/04, 13. rujna 2007.

Meznaric protiv Hrvatske, br. 71615/01, 15. srpnja 2005.

Mustafa Kamal Mustafa (Abu Hamza) (br. 1) protiv Ujedinjene Kraljevine(odl.), br. 31411/07, 18. siječnja 2011.

Natunen protiv Finske, br. 21022/04, 31. ožujka 2009.

Navone i drugi protiv Monaka, br. 62880/11, br. 62892/11 i br. 62899/11, 24. listopada 2013.

Nerattini protiv Grčke, br. 43529/07, 18. prosinca 2008.

Nešták protiv Slovačke, br. 65559/01, 27. veljače 2007.

Neumeister protiv Austrija, 27. lipnja 1968., serija A br. 8

Nicoleta Gheorghe protiv Rumunjske, br. 23470/05, 3. travnja 2012.

Ninn-Hansen protiv Danske(odl.), br. 28972/75, ECHR 1999.-V

Nortier protiv Nizozemske, 24. kolovoza 1993., serija A br. 267

Nurmagomedov protiv Rusije, br. 30138/02, 7. lipnja 2007.

O. protiv Norveške, br. 29327/95, ECHR 2003.-II

OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos protiv Rusije, br. 14902/04, 20. rujna 2011.

Oberschlick protiv Austrije(br. 1), 23. svibnja 1991., serija A br. 204

Öcalan protiv Turske[VV], br. 46221/99, ECHR 2005.-IV

Öcalan protiv Turske(odl.), br.5980/07, 6. srpnja 2010.

O'Halloran i Francis protiv Ujedinjene Kraljevine[VV], br. 15809/02 i br. 25624/02, ECHR 2007.-VIII

Omar protiv Francuske, 29. srpnja 1998., *Izvešća o presudama i odlukama 1998.-V*

Othman (Abu Qatada) protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 8139/09, ECHR 2012.

Öztürk protiv Njemačke, br. 8544/79, 21. veljače 1984., serija A br. 73

P.G. i J.H. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 44787/98, ECHR 2001.-IX

P.S. protiv Njemačke, br. 33900/96, 20. prosinca 2001.

Padin Gestoso protiv Španjolske (odl.), br. 39519/98, ECHR 1999.-II (izvaci)

Padovani protiv Italije, 26. veljače 1993., serija A br. 257-B

Pakelli protiv Njemačke, br. 8398/78, izvješće Komisije od 12. prosinca 1981.

Paksas protiv Litve[VV], br. 34932/04, ECHR 2011. (izvaci)

Pandjikidze i drugi protiv Gruzije, br. 30323/02, 27. listopada 2009.

Pandy protiv Belgije, br. 13583/02, 21. rujna 2006.*

Papon protiv Francuske (odl.), br. 54210/00, ECHR 2001.-XII

Papon protiv Francuske (br. 2), br.54210/00, ECHR 2002.-VII

Paraponiaris protiv Grčke, br. 42132/06, 25. rujna 2008.*

Parlov-Tkalcic protiv Hrvatske, br. 24810/06, 22. prosinca 2009.

Pedersen i Baadsgaard protiv Danske, br. 49017/99, 19. lipnja 2003.

Pélissier i Sassi protiv Francuske[VV], br. 25444/94, ECHR 1999.-II

Pelladoah protiv Nizozemske, 22. rujna 1994., serija A br. 297-B

Pello protiv Estonije, br. 11423/03, 12. travnja 2007.

Penev protiv Bugarske, br. 20494/04, 7. siječnja 2010.

Peñafiel Salgado protiv Španjolske(odl.), br. 65964/01, 16. travnja 2002.*

Perna protiv Italije[VV], br. 48898/99, ECHR 2003.-V

Pescador Valero protiv Španjolske, br. 62435/00, ECHR 2003.-VII

Petyo Petkov protiv Bugarske, br. 32130/03, 7. siječnja 2010.*

Pfeifer i Plankl protiv Austrije., 25. veljače 1992., serija A br. 227

Pham Hoang protiv Francuske, 25. rujna 1992., serija A br. 243

Phillips protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 41087/98, ECHR 2001.-VII

Pierre-Bloch protiv Francuske, 21. listopada 1997., *Izvešća o presudama i odlukama 1997.-VI*

Piersack protiv Belgije, 1. listopada 1982., serija A br. 53

Pishchalnikov protiv Rusije, br. 7025/04, 24. rujna 2009.

Planka protiv Austrije, br. 25852/94, odluka Komisije od 15. svibnja 1996.

Poitrimol protiv Francuske, 23. studenoga 1993., serija A br. 277-A

Polyakov protiv Rusije, br. 77018/01, 29. siječnja 2009.

Poncelet protiv Belgije, br. 44418/07, 30. ožujka 2010.*

Popov protiv Rusije, br. 26853/04, 13. srpnja 2006.

Popovici protiv Moldavije, br. 289/04 i br. 41194/04, 27. studenoga 2007.

Poppe protiv Nizozemske, br. 32271/04, 24. ožujka 2009.

Posokhov protiv Rusije, br. 63486/00, 4. ožujka 2003., ECHR 2003.-IV

Previti protiv Italije (odl.) br. 45291/06, 8. prosinca 2009.*

Priebke protiv Italije (odl.), br. 48799/99, 5. travnja 2001.*

Protopapa protiv Turske, br. 16084/90, 24. veljače 2009.

Pullar protiv Ujedinjene Kraljevine, 10. lipnja 1996., *Izvešća o presudama i odlukama 1996.-III*

Putz protiv Austrije, 22. veljače 1996., *Izvešća o presudama i odlukama 1996.-I*

Quaranta protiv Švicarske, 24. svibnja 1991., serija A br. 205

R. protiv Belgije, br. 15957/90, odluka Komisije od 30. ožujka 1992., DR 72
R. protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 33506/05 4. siječnja 2007.
Radio Francuska i drugi protiv Francuske, br. 53984/00, ECHR 2004.-II
Raimondo protiv Italije, 22. veljače 1994., serija A br. 281-A
Ramanauskas protiv Litve [VV], br. 74420/01, ECHR 2008.
Rasmussen protiv Poljske, br. 38886/05, 28. travnja 2009.
Ravnsborg protiv Švedske, 23. ožujka 1994., serija A br. 283-B
Raza protiv Bugarske, br. 31465/08, 11. veljače 2010.
Refah Partisi (Stranka socijalne skrbi) i drugi protiv Turske (odl.), br. 41340/98 i br. 41342-44/98, 3. listopada 2000.*
Reinhardt i Slimane-Kaïd protiv Francuske, 31. ožujka 1998., *Izvešća o presudama i odlukama* 1998.-II
Richert protiv Poljske, br. 54809/07, 25. listopada 2011.
Riepan protiv Austrije, br. 35115/97, ECHR 2000.-XII
Ringeisen protiv Austrije, br. 2614/65, 16. srpnja 1971., serija A br. 13
Ringvold protiv Norveške, br. 34964/97, ECHR 2003.-II
Rouille protiv Francuske, br. 50268/99, 6. siječnja 2004.
Rowe i Davis protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 28901/95, ECHR 2000.-II
Ruiz Torija protiv Španjolske, 9. prosinca 1994., serija A br. 303-A
Rupa protiv Rumunjske (br. 1), br. 58478/00, 16. prosinca 2008.*
Rushiti protiv Austrije, br. 28389/95, 21. ožujka 2000.
S. protiv Švicarske, 28. studenoga 1991., serija A br. 220
S.N. protiv Švedske, br. 34209/96, ECHR 2002.-V
Saadi protiv Italije [VV], br. 37201/06, ECHR 2008.
Saccoccia protiv Austrije (odl.), br. 69917/01, 5. srpnja 2007.
Sadak i drugi protiv Turske (br. 1), br. 29900/96, br. 29901/96, br. 29902/96 i br. 29903/96, ECHR 2001.-VIII
Şahiner protiv Turske, br. 29279/95, 25. rujna 2001.
Sainte-Marie protiv Francuske, 16. prosinca 1992., serija A br. 253-A
Sakhnovskiy protiv Rusije [VV], br. 21272/03, 2. studenoga 2010.
Salabiaku protiv Francuske, br. 10519/83, 7. listopada 1988., serija A br. 141-A
Salduz protiv Turske [VV], br. 36391/02, ECHR 2008.
Şaman protiv Turske, br. 35292/05, 5. travnja 2011.
Sapunarescu protiv Njemačke (odl.), br. 22007/03, 11. rujna 2006.
Saric protiv Danske (odl.), br. 31913/96, 2. veljače 1999.
Saunders protiv Ujedinjene Kraljevine, 17. prosinca 1996., *Izvešća o presudama i odlukama* 1996.-VI
Schenk protiv Švicarske, 12. srpnja 1988., serija A br. 140
Scheper protiv Nizozemske (odl.), br. 39209/02, 5. travnja 2005.
Schmautzer protiv Austrije, 23. listopada 1995., serija A br. 328-A
Schneider protiv Francuske (odl.), br. 49852/06, 30. lipnja 2009.*
Schwarzenberger protiv Njemačke, br. 75737/01, 10. kolovoza 2006.
Sejdovic protiv Italije [VV] br. 56581/00, ECHR 2006.-II
Sekanina protiv Austrije, br. 13126/87, 25. kolovoza 1993., serija A br. 266-A
Seleznev protiv Rusije, br. 15591/03, 26. lipnja 2008.
Seliwiak protiv Poljske, br. 3818/04, 21. srpnja 2009.
Sequeira protiv Portugala (odl.), br. 73557/01, ECHR 2003.-VI

Shannon protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 67537/01, ECHR 2004.-IV
Sibgatullin protiv Rusije, br. 32165/02, 23. travnja 2009.
Sidabras i Diautas protiv Litve, (odl.), br. 55480/00 i br. 59330/00, 1. srpnja 2003.
Silickienė protiv Litve, br. 20496/02, 10. travnja 2012.
Sipavičius protiv Litve, br. 49093/99, 21. veljače 2002.
Soering protiv Ujedinjene Kraljevine, 7. srpnja 1989., serija A br. 161
Solakov protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije, br. 47023/99, 31. listopada 2001., ECHR 2001. - X
Sofri i drugi protiv Italije (odl.), br. 37235/97, ECHR 2003.-VIII
Stanford protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 16757/90, 23. veljača 1994., serija A br. 282-A
Stitic protiv Hrvatske, br. 29660/03, 8. studenoga 2007.
Stoichkov protiv Bugarske, br. 9808/02, 24. ožujka 2005.
Stojkovic protiv Francuske i Belgije, br. 25303/08, 27. listopada 2011.
Stow i Gai protiv Portugala(odl.), br. 18306/04, 4. listopada 2005.*
Suhadolc protiv Slovenije(odl.), br. 57655/08, 17. svibnja 2011.
Suküt protiv Turske,(odl.), br. 59773/00, 11. rujna 2007.
Sutter protiv Švicarske, br. 8209/78, 22. veljače 1984.
Szabó protiv Švedske (odl.), br.28578/03, 27. lipnja 2006.
Tabaï protiv Francuske (odl.), br. 73805/01, 17. veljače 2004.*
Taräu protiv Rumunjske, br. 3584/02, 24. veljače 2009.*
Taxquet protiv Belgije[VV], br. 926/05, ECHR 2010.
Teixeira de Castro protiv Portugala, 9. lipnja 1998., *Izvešća o presudama i odlukama* 1998.-IV
Telfner protiv Austrije, br. 33501/96, 20. ožujka 2001.
Thomann protiv Švicarske, 10. lipnja 1996., *Izvešća o presudama i odlukama* 1996.-III
Thomas protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 19354/02, 10. svibnja 2005.
Tierce i drugi protiv San Marina, br. 24954/94, br. 24971/94 i br. 24972/94, ECHR 2000.-IX
Tirado Ortiz i Lozano Martin protiv Španjolske (odl.), br. 43486/98, ECHR 1999.-V
Toeva protiv Bugarske(odl.), br. 53329/99, 9. rujna 2004.
Topic protiv Hrvatske,br. 51355/10, 10. listopada 2013.
Trepashkin protiv Rusije (br. 2), br. 14248/05, 16. prosinca 2010.
Trofimov protiv Rusije, br. 1111/02, 4. prosinca 2008.
Twalib protiv Grčke, 9. lipnja 1998., *Izvešća o presudama i odlukama* 1998.-IV
Ubach Mortes protiv Andore (odl.), br. 46253/99, ECHR 2000.-V
Ucak protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 44234/98, 24. siječnja 2002
V. protiv Finske, br. 40412/98, 24. travnja 2007.
V. protiv Ujedinjene Kraljevine[VV], br. 24888/94, ECHR 1999.-IX
Vacher protiv Francuske, 17. prosinca 1996., *Izvešća o presudama i odlukama* 1996.-VI
Van de Hurk protiv Nizozemske, 19. travnja 1994., serija A br. 288
Van Geyseghem protiv Belgije[VV], br. 26103/95, ECHR 1999.-I
Van Mechelen i drugi protiv Nizozemske, 23. travnja 1997., *Izvešća o presudama i odlukama* 1997.-III
Vanyan protiv Rusije, br. 53203/99, 15. prosinca 2005.
Vaudelle protiv Francuske, br. 35683/97, ECHR 2001.-I
Vayıç protiv Turske, br. 18078/02, ECHR 200.6-VIII (izvaci)
Vera Fernández-Huidobro protiv Španjolske, br. 74181/01, 6. siječnja 2010.
Veselov i drugi protiv Rusije, br. 23200/10, br. 24009/07 i br. 556/10, 11. rujna 2012.
Vidal protiv Belgije, br. 12351/86, 22. travnja 1992., serija A br. 235-B

Vidgen protiv Nizozemske, br. 29353/06, 10. srpnja 2012.
Viorel Burzo protiv Rumunjske, br. 75109/01, br. 12639/02, 30. lipnja 2009.*
Visser protiv Nizozemske, br. 26668/95, 14. veljače 2002.
Vladimir Romanov protiv Rusije, br. 41461/02, 24. srpnja 2008.
Vronchenko protiv Estonije, br. 59632/09, 18. srpnja 2013.
W.S. protiv Poljske, br. 21508/02, 19. lipnja 2007.
Walchli protiv Francuske, br. 35787/03, 26. srpnja 2007.*
Welke i Bia³ek protiv Poljske, br. 15924/05, 1. ožujka 2011.
Wemhoff protiv Njemačke, 27. lipnja 1968., serija A br. 7
Wierzbicki protiv Poljske, br. 24541/94, 18. lipnja 2002.
W³och protiv Poljske(odl.), br. 27785/95, 30. ožujka 2000.
X. protiv Austrije, br. 6185/73, odluka Komisije od 29. svibnja 1975., DR 2, str. 68 i str. 70
X. protiv Belgije, br. 7628/73, odluka Komisije od 9. svibnja 1977., DR 9, str. 169
Y protiv Norveške, br. 56568/00, ECHR 2003.-II (izvaci)
Y.B. i drugi protiv Turske, br. 48173/99 i br. 48319/99, 28. listopada 2004.*
Zagaria protiv Italije, br. 58295/00, 27. studenoga 2007.*
Zana protiv Turske, 25. studenoga 1997., *Izvešća o presudama i odlukama 1997.-VII*
Zarouali protiv Belgije, br. 20664/92, odluka Komisije od 29. lipnja 1994., DR 78
Zdravko Stanev protiv Bugarske, br. 32238/04, 6. studenoga 2012.
Zhuk protiv Ukrajine, br. 45783/05, 21. listopada 2010.
Zhupnik protiv Ukrajine, br. 20792/05, 9. prosinca 2010.
Zollmann protiv Ujedinjene Kraljevine(odl.), br. 62902/00, ECHR 2003.-XII
Zoon protiv Nizozemske, br. 29202/95, ECHR 2000.-XII

*dostupno samo na francuskom jeziku

Prevela prevoditeljska agencija Alkemist

ALKEMIST
European Translation Agency
ALKEMIST STUDIO d.o.o.
Miramarska 24/6, 10 000 Zagreb
OIB: 72400496524